

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CİN

MAO' DAN TIANANMEN MEYDANI'NA

Charlie Hore



KORAL

Char ie Hore

ÇİN ÜZERİNE
MAODAN TIANANMEN MEYDANINA

Çeviren: Ali Taş

Koral Yayınları : 7
Araştırma-İnceleme : 4

Birinci Baskı	Eylül 1990
Dizgi	DTR Ajans (513 17 93)
Baskı	Günay Ofset
Kapak Tasarım	Peter Court
Mücellit	Metinler Mücellithanesi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
Nakilbent Sok. No: 49 Giriş Kat. Daire 2
Sultanahmet - İstanbul
Tel: 517 31 35

ÇİN ÜZERİNE

MAO'DAN TİANANMEN MEYDANINDA



KORAL

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ.....	7
YAZARIN TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZÜ.....	8
YAYINEVİNİN NOTU.....	11

ÇİN - KİMİN DEVRİMİ?

SUNUŞ.....	15
1949 VE İKTİDARA GİDEN YOL.....	16
YENİ TOPLUM.....	24
KÜLTÜR DEVRİMİ.....	30
MAO SONRASI ÇİN.....	39
SONUÇLAR.....	50

TİANANMEN'E GİDEN YOL

SUNUŞ.....	56
1978'DEN GÜNÜMÜZE EKONOMİK VE SOSYAL DEĞİŞMELER.....	58
DEMOKRASİ DUVARI VE SONRASI.....	64
TABANDAN GELEN MUHALEFET.....	68
ÖFKENİN DORUĞA VARMAZI.....	73
SOKAKLARDAKİ ÖFKE.....	78
AÇLIK GREVLERİNDEN ASKERİ YASALARA.....	84
BARİKATLARDAKİ DİRENİŞLER.....	90
GÜÇLERİN DENGELENMESİ.....	95
SOKAKLARDAKİ KAN.....	98
KATLİAM SONRASI.....	102
MAO'DAN DENG'E ÇİN EKONOMİSİ.....	106
MODERNLEŞME STRATEJİSİ.....	110
1988-89: KEMER SIKMAKTAN GERİLEMeye.....	116
GÖRÜŞLER VE SONUÇLAR.....	120
NOTLAR.....	128

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Charlie Hore İngiltere'de Sosyalist İşçi Partisi'nin -SWP- bir üyesidir. Elinizdeki kitap iki bölüm halinde, birinci bölümü 1987'de Çin-Kimin Devrimi başlıklı bir broşür, ikincisi ise SWP'nin teorik yayını ISJ International Socialist Journal — sayı 44'de yayınlandı.

Kitabın teorik zeminini Tony Cliff'in Türkçede de kısa süre önce yayınlanan Rusya'da 'Devlet Kapitalizmi' ve yine bu dizide çıkan 'Sürekli Devrim-Çin Küba' analizleri oluşturuyor.

Çin ve Maoizmin özellikle şimdi gündemde olan Stalinizm tartışmalarında önemli bir yeri olduğu kanısındayım. Nitekim bürokratik devlet kapitalisti ülkelere yönelik sorgulamada üretim ilişkileri, işçi sınıfının üretim ve politik yaşamdaki kontrolü ve bunun organları, Sovyetleri merkez almayan analizler, işçi sınıfının öz eylemi ve yönetimine dayanmayan yapıları herhangi bir türden sosyalist veya kapitalizm sonrası toplumlar olarak görme yanlışına kolaylıkla düşüyorlar. Stalinizmin -ki bu terim; işçi devleti diyenlerden bolşevik hareketin "elitizmini" suçlayanlara dek herkes farklı bir anlamda kullandığı için yöntemsel bir sorun yaratıyor sosyol- ekonomik bir formasyon olarak marksist bir yöntemle analiz edilmeyişinin yarattığı bir diğer handikap ise Maoizmi Stalinizmden ayırma çabası. Elinizdeki kitabın da tartıştığı gibi Komintern'in 1925-27 devrimine ihaneti ve izleyen devrimin karakteri Çin devrimi Çin'i sosyalist değil ama anti-emperyalist ulusal bir devrimi izleyen, içerde işçi ve köylülüğün sömürüsüne dayalı endüstrileşme modeli içinde değerlendirmek gerekiyor.

Ne yazık ki tartışmalara, özelde Çin'e ışık tutabilecek bir çok kitap henüz Türkçeye çevirilmeyi bekliyor.

Nigel Harris'in "Mandate of Heaven", "Trotsky on China" ve bir çok diğerleri şimdilik yalnızca İngilizce olarak Bookmarks'tan temin edilebilirler.

ALİ TAŞ

Temmuz 1990

YAZARIN TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZÜ

Tiananmen meydanı katliamının birinci yıldönümünde olası bir protestoyu önlemek için Pekin asker ve polisle doldurulmuştu. Ancak yine de yüzlerce öğrenci kampuslerde düzenlenen iki ayrı gösteriye katılırken az sayıda insan da alana çıktı.

Güvenlik operasyonunun çapı rejimin gücünün değil göçsüzlüğünün işaretiydi. Katliamdan bir yıl sonra, 1989 bahar ayaklanmasını doğuran gerilim her zamankinden daha yüksek. Ekonomik kriz derinleşti, yaygın baskı rejime duyulan kitlesel nefreti yoğunlaştırdı ve hakim sınıf bunun farkında. Aralık 1989 da Çavuşesku'nun devrilmesi Pekin de askeri birliklerin televizyon istasyonları etrafında üslenmesine neden oldu. Romanya örneğinin yinelenmesinde korkuyorlardı.

En gözle görünür direniş Çin'in ulusal azınlıklarından geldi. 1990 Nisan'ında uzak batı eyaleti Xinjiang'da yeni bir caminin yapımı yasaklanınca müslümanlar silahlı bir ayaklanma girişiminde bulundular. Ayrıca Mongolya ve Tibet'te küçük ölçekli gösterilerin sürdüğüne dair haberler var.

Kırda 1988'de başlatılan kemer sıkma politikaları can yakmaya devam ediyor. Resmi bir dergi 1989'da 370 000 den fazla işletmenin kredi veya hammadde yokluğu nedeniyle kapandığı ve yaklaşık 1,8 milyon insanın işsiz kaldığını itiraf etti.¹ Gerçek rakamlar çok daha yüksek olacak. İşten atılanlara ek olarak, şehirlerdeki geçici işlerini kaybeden milyonlarca inşaat işçisi köylerine döndüler. Bu arada köylüler hem 'pazar' işleyişi hem de kısıntı önlemleriyle daha da fakirleştiler.

Resmi rakamlara göre köylülerin geliri 1989'da % 3'den fazla düştü.² Kırda muazzam eşitsizlikler gözönüne alınırsa bu rakam geri bölgelerde yaşam standartlarındaki çok daha keskin düşüşü gizliyor. 1989 hasadının iyi olması işleri yalnızca daha da kötüleştirdi. Serbest pazar ürün fiyatları önemli ölçüde düştü, devlet satılma acentaları artan ürünü almak için yeterli para bulamadı. Pamuk gibi temel endüstriyel girdilerin üretimindeki azalma devleti ithalatı arttırmaya zorladı.

Ancak kriz için en yüksek bedeli ödeyenler şehirlerdeki işçiler

oldu. Açık ücret kesintileri 1989 Eylül'ünde başladı. İşçilerin ücretinin yaklaşık % 10'u zorunlu olarak devlet tahvillerine yatırıldı ve birçok fabrika primleri kaldırdı. 1989 sonuna dek 15 ile 20 milyon arasında işçi -şehirli işgücünün 7 de 1'i-ücretsiz olarak açığa alındı.³ kemer sıkma sürdükçe bu sayı hızla yükselecek.

Ancak işçi sınıfının direnişi yok olmadı. Chengdu, Wuihan ve diğer şehirlerde işçiler kesintilere karşı protesto yürüyüşleri yaptılar. Özellikle Pekin'de 1989 da üretkenlik dikkat çekici ölçüde düştü. bu kısmen ekonomik durgunluktan kaynaklansa da aynı zamanda işçiler arasındaki yaygın hoşnutsuzluğu yansıttı.

Hükümet primlerin tamamen kaldırılmayacağını açıklamak ve kıdem tazminatı ödentilerini ücretlerin % 70'inden % 100'üne çıkarmak zorunda kaldı.

1989 sonuna dek kısıntılar Çin endüstrisini öyle sarstı ki devlet, vergilerini ödeyebilmeleri için fabrikalara borç para vermek zorunda kaldı! Kredi darboğazı 1990 başlarında hafıfladığında ekonominin eski problemleri yeniden belirdiler.

Hakim sınıfın krizden çıkmak için kolay bir yolu yok. Şimdi dünya pazarı ile Mao'nun kuşatma ekonomisine geri dönemeyecek kadar içiçeler. Öte yandan piyasa reformlarını zorladıkça ekonomi üstündeki kontrolleri daha da zayıflayacak. Krizin tam faturasını işçi sınıfına ödetmeye, kontrol edemeyecekleri bir tepki gelişir korkusuyla cesaret edemiyorlar. 1989 patlamasını yaratan tüm faktörler varlığını koruyor.

Yeni bir patlama ne zaman ve nasıl gelecek; bunu tahmin etmek olanaksız. Her ne kadar 1989'da boyveren örgütlenme ezildiyse de öncülük eden muhaliflerin Batı'ya kaçmayı başarması illegal biçimlerde aktivitenin sürdürüldüğünü gösteriyor. Doğu Avrupa olayları bürokrasinin yenilmesinin olanaklılığını kanıtlayarak insanları yüreklendiriyor. Kuzeydoğu Çin'de öğretmenlik yapan batılı bir sosyalist 1989 Aralığında öğretmenler arasında bitmez tükenmez bir şekilde "Çavuşesku-Bükreş-Temaşvar" tartışmalarının sürdüğünü akırtıyor.

Ancak Doğu Avrupa olayları muhalefetin politik zayıflığının, eski düzenin iktidarını sürdürmesine izin verdiğini de gösterdi. 1989'un

en önemli kazanımı bağımsız işçi örgütlerinin oluşumuydu. Hareket, rejimi tehdit etmek için işçilerin endüstriyel eyleminin merkezi önemini çok geç olmadan kavrayamadıysa da orduyu engelleyen yine Pekin işçileriydi.

Bu kitap, tümünün mücadelesini zafere ulaştıracak bir işçi partisinin bir gün inşa edileceği umuduyla, Tiannanman ve diğer yerlerde savaşı ve ölenlere ithaf edilmiştir.

Charlie Hore, Temmuz 1990

Dipnotlar

1. Bejing Review, 25 Haziran 90
2. Far Eastern Economic Review (FEER), 14 Haziran 90
3. FEER, 25 Ocak 90

YAYINEVINİN NOTU

Koral yayınevi olarak, Mao'nun, hataları ve sevapları ile değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Çin'e bakışımız da, son gelişmelerin ışığında nerelerde hata yapıldı sorusuna cevap arayarak sürdürüyoruz. Tıpkı bu günkü Sovyetler Birliğinin durumunu anlamaya çalışırken gerilere doğru sayfaları çevirmemiz gibi.

Mao'yu değerlendirirken de Çin'in ulaşmış olduğu son noktayı gözönlüne almamıza rağmen, Mao'nun Çin'e özgü görüşleri ile Mao'nun teorik görüşlerinin ayırdına varmak gerektiği kasındayız. Hemen belirtmek gerekir. Mao'yu yalnızca halk savaşçısı olarak görmek ve köylü devrimcisi olarak değerlendirmek bizi yanıltır.

Mao Çin'in o günkü şartları ve uluslararası sosyalist hareketin durumu, Çin Komünist Partisinin bileşimi gözönlünde alınarak değerlendirilmeli. Mao, bütün Stalin eleştirilerine rağmen, Stalinizmden ancak kısmen kopabilmiştir. Zaman zaman teoride koptuğu Stalinizme pratikte boyun eğmek zorunda kalmıştır. Stalinizmin milliyetçi rüzgarı, Mao'nun ulusal kurtuluş savaşı ile birleşince milliyetçi bir sosyalizme düşmüştür.

Buna rağmen Mao'nun tekrar incelenmesi, tartışılması gerektiği kanısındayız. Özellikle felsefe alanındaki teorik görüşleri günümüz dünyasındaki devlet kapitalizminin hakim olduğu "sosyalist" ülkelerin bir bir çöküşü gözönlüne alınarak incelenmelidir. Mao'nun anladığı, sosyalizm boyunca sınıfsız topluma kadar sınıf mücedelerinin süreceği tespiti ne kadar haklı olduğunu ortaya koyuyor.

Aynı şekilde sosyalist demokrasi anlayışını tekrar okumak gerekir. "Yüz çiçek açsın yüz fikir yarışsın" sloganının, bugün ne kadar anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Çin devrimi, Avrupalı marksistlerin ön yargılı değerlendirmeleri ile değerlendirilemez. Kitap bir anlamda Çin'e Avrupalı bir bakışı yansıtıyor. Çünkü Avrupalı Marksistler, Çin devrimini bir köylü devrimdir deyip sayfayı kapadılar. Günümüzdeki gelişmeler ise bu sayfaların açılması gerektiğini ortaya koyuyor.

Mao, devrim olmayan kapitalist ülkelerin marksistlerine de hem

olumlu hemde olumsuz yol gösterdi. ÇKP ve Kızılordunun feshedilip Komüntang'a katılmasına karşı çıkarken şunu söylüyordu: "İttifak ayrı şey, bağımsız olarak mücadele sürdürmek ayrı şey"dir. Çin devrimi oldu ise Mao'nun bu tespiti sonucunda olmuştur.

Bu kısa Notta Mao'nun geniş bir değerlendirmesini yapmak olanaksız. Sadece önyargı ile kapatılan sayfaların yeniden açılması amacı ile bu not yazdık.

Koral Yayınları olarak, sosyalizmin teori ve pratiğine eleştirel bakışları, görüşleri yayınlamaya devam edeceğiz.

İşte bu yola çıkarak, bu kitaptaki görüşlerin bir bölümüne katılmadığımız halde, yayınlanmasını faydalı bulduk. Bu birinci. İkincisi de Çin devrimi ve Mao Zedung'u tekrar tartışmaya açmak gerektiği inancındayız.

Yayınevi olarak Marksizm içi tartışma ve eleştirileri yayınlanmayı sosyalist demokrasinin bir gereği olarak görüyoruz.

Kitap okunduğu zaman bir çok okuyucu kitabın zayıf kaldığını görecektir, buna rağmen yayınlanmasını gerekli görüyoruz. Şunu belirtelim: bundan sonra da Çin devrimi ve Mao'yu değerlendiren kitapları yayınlamayı hedefliyoruz.

ÇİN KİMİN DEVİRİMİ

SUNUŞ

1949 Çin Devrimi, bu yüzyılın en önemli olayı

arından biridir. Savaş ağalarının, polis terörünün ve Japon ile Batı emperyalistlerinin rekabetinin hükmettiği eski düzen, milyonlarca köylüden oluşan bir ordu tarafından yıkılmıştı. Dünya nüfusunun dörtte biri için açlığın ve yoksulluğun kökenini yok edip, daha iyi bir toplum yaratabilecek bir yol açılmış gibi görünüyordu. Çin Halk Cumhuriyetinin resmi kuruluşunda Mao; 'Çin Halkı ayağa kalktı!' dediğinde, dünyadaki milyonlarca insan O'na inanmıştı.

Çin deneyiminin etkisi, 1960'ların sonlarındaki politik olaylar sırasında daha da güçlü olacaktı. Endüstrileşmiş ülkelerdeki öğrenci ve işçiler, egemen sınıflara karşı mücadeleye giriştiklerinde bir çok sosyalist, Çin'i bir esin kaynağı olarak gördü. Mao'nun, Amerikan ve Rus emperyalizmine karşı olması ve ulusal kurtuluş hareketlerine desteğini açıklaması; onu kendileri ile barikatın aynı tarafına koyuyor görünmüştü. Kültür Devrimi de, sosyalist bir toplumun sürekli bir mücadeleler dizisi ile, kendini bürokratlasmaktan kurtarabileceğinin bir kanıtı olarak görölüyordu.

Çin'e bugün, çok az sosyalist esin kaynağı olarak bakıyor. Maoizm illüzyonu, ekonomik gelişim için Mao'nun stratejisinde ayırdedici olan herşeyi sistemli olarak deşen takipçileri tarafından yıkılıyordu. 'Kendine yeterlilik' giderek yerini 'piyasa ekonomisi'ne bırakacaktı. Kültür devrimi şimdi, -doğru biçimde- önemli bir felaket olarak tanımlanmaktadır. Çin'in yeni yöneticileri de, ülke ekonomisinin ancak dünya ekonomisi ile bütünleşerek 'modern'leştirileceğini kabul etmektedirler.

Çin, bir zamanlar yıkmak ister göröndüğü dünya sisteminin bir parçası haline gelmişti.

Bununla beraber Mao ve takipçileri temelde aynı şeyi; dünyanın geri kalanı ile yarışabilecek güçlü bir ekonomi yaratma amacını paylaşıyorlardı. Çin işçi ve köylülerinin gereksinim ve istemleri, her zaman bu amaca feda edilmişti. Başlangıcından itibaren Çin Devletinin 'sosyalist' doğası bir mittin ibaretti.

1949 VE İKTİDARA GİDEN YOL

Mao'nun iktidara gelişinin öyküsü, 1927'deki 1000'den az bir gerilla ordusunun liderliğinden, 1949'daki zaferine dek, yirminci yüzyılın en büyük mitlerinden birini oluşturunuyordu. İlk günlerinden başlayarak, Mao'nun Çin'de kapitalizm ve emperyalizmi yıkmak için ayırdedici bir stratejisinin olduğu iddia edildi: sonunda şehir ve kasabaları zapt etmek için kırsal alanlarda gerilla güçlerinden oluşan 'üs'ler oluşturmak... Bu noktada Stalin'in hükmettiği 'dünya komünizmi'nden açık bir kopma ve Marxism'in Mao tarafından Üçüncü Dünya ülkelerinin gerçekleri dikkate alınarak önemli oranda yeniden şekillendirilmesi devreye giriyordu.

Gerçek ise oldukça farklıydı. En çok unutulana ise, Mao'nun iktidar yolunun, 1925-27 işçi devriminde Stalin'in Çin Komünist Partisine (ÇKP) dayattığı hatalı politikalar sonucu 1925-27 işçi devriminin yenilgisiyle başlamış olduğuydu.

1925-27 arasında güney-doğu Çin'de devrimci mücadelenin yükselişine tanık olunuyordu. Milyonlarca işçi ve köylü, kapitalizme, emperyalizme ve ülkedeki büyük toprak ağalarına karşı mücadeleye girdikçe, kendi güçlerinin ayırımına varmaya başladılar. Başlangıçta mücadelenin odağı ulusal boyutta bir çözümdü: Batı ve Japon emperyalizmini ayrıcalıklarını yok edebilecek güçte ulusal bir hükümet kurmak. Mücadeleyi yönetecek bu 'ulusal' parti Guomintang idi.

Guomintang'ın güçlü o sıralar işçilerin mücadelesine dayanıyordu ve komünist parti tarafından yönetilen büyük grevler ve boykotlarla başlayıp; Guomintang'ın Guongdan yöresinde örgütlenmesini sağlayan, Hong Kong'taki 12 aylık bir genel grevle bu güç doruğuna ulaşıyordu...

1926'da Çin'in geri kalan bölgelerini zaptetmek için Kuzey seferi başlatıldığında, ordunun böyle hızlı ilerlemesini sağlayan şey, köylülüğün karsal alandaki yardımlarıydı.

Mücadele derinleştikçe olayların boyutu Guomintang'ın çizdiği sınırları bir hayli aştı. İşçi milisleri Kanton'da devriye gezmeye başladı ve Hong Kong abluka altına alındı. Ücretler, çalışma saat ve koşulları için yapılan grevler, Çin'li kapitalistlerce istihdam edilen işçilere de sıçradı ve ulusal devrim bir işçi devrimi haline dönüşmeye başladı. Mücadele Kuzeydeki şehirleri de (Wuhan, Shanghai... vb) kapsayarak ve aynı özellikleri göstererek devam etti.

Kırsal alanlarda kavganın odağı daha da çabuk değişti. Emperyalizm, köylüler açısından soyut bir kavram sayılıyordu. Düşman büyük toprak sahipleriydi. Bir tarihçinin belirttiği gibi; Guomintang: 'Adaletsiz, ayrıcalıklı anlaşmalar iptal edilsin!' demişti. Fakat Hunan köylülerince bilinen tek adaletsizlik kira anlaşmalarıydı. Ayrıcalıkların kaldırılması; toprakta esaretin yokedilmesi olarak anlaşılıyordu.¹

1926 sonlarında ve 1927 başlarında köylü isyanları dalgası, Guangdong, Hunan ve Hubei bölgelerinde yayıldı.. Büyük toprak sahiplerinin mülklerine el kondu, faizciler köylerden kovuldu ve açlığı önlemek için üretim ve tüketim kooperatifleri kuruldu. Yüzyıllardır süregelen sosyal sorunlara çare arandı, kadın ve çocukların fuhuşa itilişi, esrar içme ve dini ayinler bir çok yörede yasaklandı.

Büyük toprak sahipleri bu yükselişe Guomintangın da tam desteği ile aklın alamayacağı sertlek ve zalimlikte karşılık verdiler. Çin'li kapitalist ve toprak sahiplerinin dünyanın geri kalanıyla eşit koşullarda bir hakim sınıf olma isteği Guomintang tarafından temsil ediliyordu. Bu amaca ulaşmak için kitle mücadelesine gerek duydular, ama Troçki'nin öngördüğü gibi, 'Çin Burjuvazisi emperyalizmin yapısından haberdar ve tamamen gerçekçi'ydi -emperyalizme karşı gerçek bir mücadelenin gerektirdiği devrimci kitle ayaklanması en başta burjuvazinin kendisi için bir tehdit oluşturunacaktı.²

Bu tehdit daha da açık hale geldikçe, Guomintang işçi hareketine tavır almaya başladı. Kurlardaki hareket şehirlerden destek alıyordu ve dolayısıyla Guomintang Çin'li kapitalistlere desteğini sürdürecekt ve

emperyalizmden ayrıcalıklar koparacaksa, kırmak zorunda olduğu mücadele şehirlerdekiydi. Guomintang'ın lideri olan Çan Kay Şek bu görevi gönüllü olarak benimsedi.

Nisan 1927'de Shanghai'deki büyük katliam ile olaylar zirveye erişti. Kuzeydeki fetih hareketi bu şehre ulaştığında, sendikalar genel grev ilan ettiler ve Shanghai 12 gün boyunca silahlanmış işçilerin yönetiminde kaldı. Guomintang birlikleri şehre girdiğinde işçilere silahlarını bırakmaları ve onları, kurtarıcıları olarak selamlamaları söylendi. 50.000'den fazla insan öldürüldü ve tüm işçi örgütleri ezildi.

Guomintang, bu katliamın bir benzerini Wuhan'daki işçi-köylü hareketi üzerinde tekrarladı. Bu kez öldürülenlerin sayısı daha büyüktü, çünkü büyük toprak sahipleri tam anlamıyla devreye girmiş ve tüm Wuhan çevresinde terör uygulamışlardı.

Böylesine güçlü olan bir hareket, tek bir kurşun bile atmadan nasıl yenildi? Bunun yanıtı, Moskova'dan gelen emirlerle yapılan Guomintang-ÇKP anlaşması ve bunun bir sonucu olarak partinin bağımsız bir devrimi güç olarak hareket edememesinde yatar. Stalin Çin devriminin yalnızca ulusal ve dolayısıyla Guomintang tarafından önderlik edilen bir devrim olabileceğini açıklamıştı. Bunu, ilişkilerin bozulmadan korunması için; işçi ve köylülerin Çin'li kapitalistlerin ve 'yurtsever' toprak sahiplerinin çıkarlarına aykırı mücadelelerin önlenmesi zorunluluğu izledi.

ÇKP sendikalara önderlik etti ve köylülük içinde de önemli sayıda taraftar buldu. Yine de, mücadeleyi ileriye götürecek devrimci bir parti gibi değil, Guomintang'ın sol kanadı gibi hareket ediyordu. Bu, önce mücadeleyi ateşleyip sonra da -'anti-emperyalist birlik' doğrultusunda hareket ederek- geri çekmeye çalışmak demekti. Böylece hareketten uzağa düşen taraftarların moralman yıpranmalarından sonra, Guomintang için devrime saldırmak kolay oldu.

ÇKP'nin Guomintang'la ilişkisi Shanghai'daki kıyımda bile sürdü. Wuhan'da ÇKP saldırının en önemli hedefiyken Stalin desteğini Guomintang'a verdi ve politikasını ancak hükümet ortalığı kan gölüne çevirdikten sonra değiştirdi. İşçi sınıfı ağır bir yenilgi almıştı. Köylülüğün mücadelesi yokedilmiş ve ÇKP iyice güçten düşmüştü. Bu koşullar altında Stalin'in tepkisi yeni bir dev dalgayı haber vermek

oldu.

ÇKP'den 'güz hasat ayaklanması' adı verilen yeni bir isyan dizisi başlatması istendi. Taktik kırsal alanda ordular oluşturmak ve stratejik önemi olan şehirleri alarak genel bir saldırı için üs olarak kullanmaktı. Bu çılgınca bir intihar girişimiydi ve ÇKP'yi tamamen yok olmanın eşğine getirdi.

Mao'nun hayatta kalmasının tek nedeni kendi emirlerine uymamasıydı. Mao Changsha'nın başkenti olan Hunan'ı almakla görevlendirilen bir orduyu yönetiyordu. Yenilgiyle biten bir kaç muharebeden sonra, güzergahını değiştirdi ve bin kişiden az bir kuvvetle Hunan-Jiangxi sınırında, geri kalmış ve viran bir bölgeye yöneldi. Mayıs 1928'de yine yaklaşık aynı sayıda bir kuvveti olan Çu Deh ile birleştiler. ÇKP'den arta kalan yalnızca bu kadarcık bir orduydı.

Kasım 1928'de bölgesel bir yayın organında bu durum şöyle itiraf edildi: 'Sendika örgütlerimiz minimuma düşürüldü, şehirlerdeki parti organları yenildi ve dağıldı.'³ ÇKP şehirlerde asla yeniden örgülenemeyecekti. 1928'den itibaren parti, büyük oranda köylülükten oluşan ve entelektüellerin önderlik ettiği bir gerilla birliğine dönüşmüştü.

Mao tarafından yine aynı yıl içerisinde kurulmuş olan devrimci üsler, sonraki altı yılda durgun bir gelişme gösterdi ama zaman geçtikçe bölgeleri etkinliği altına aldı. Yönetimin işçi konseyleri ile ismi dışında hiç bir ortak yanı olmadığı halde, kendisini 'Sovyet' olarak adlandırdı. Aynı zamanda büyük toprak sahiplerinin güçleri belli oranda sınırlandırıldığından, köylülük tarafından desteklenen yardımsever(!) bir askeri diktatörlüktü.

1930'larda kuzey-batıdaki Anhui, Hunan ve Shanxi eyaletlerinde benzer 'sovyet'ler kuruldu. Bunların varolmasını sağlayan yalnızca bu yıllarda ortaya çıkan kaostu. Guomintang, bir hükümet kurmayı başarmıştı ama bu hiç kolay olmamıştı. Hükmettikleri bölgeler Pekin ve diğer önemli şehirlerin çevrelerinden başlıyor ve silahlı kuvvetlerce işgal edilen her yere uzanıyordu. Çin'in geri kalan kısmını, birbirine rakip ve yalnızca 40-50 kilometre karelik topraklara sahip savaş ağaları yönetiyordu. Yerel askeri liderlerin zayıf olduğu ya da birbirlerine düştükleri ya da toprağın kâr getirmeyecek kadar çorak olduğu yerleri

'kurtarılmış bölge' haline getirmek ve böyle kalmasını sağlamak olanıktıydı. Bir çok dağlık bölge (Jiggans dağları dahil) toprak sahiplerinin ve diğer yöneticilerin baskılarından kaçılabilen eşkiya bannakları olarak kalmıştı.

Ama ÇKP'nin kontrol ettiği alan büyüdükçe merkezi hükümet kuvvetlerince baskı altına alındılar. 1932 ile 1934 arasında Mao'nun bulunduğu Jianxi'deki üsse beş saldırı yapılıyordu. İlk dördü başarısız kaldığı halde, ekim 1934'e kadar tüm kurtarılmış bölgeler ciddi bir tehdit altındaydı ve bu tehdit yüzündendir ki; Mao 'Uzun yürüyüşü' başlattı. Anlatılan efsanelerin tersine Mao bu yürüyüşü planlamadı-her şey hazır olmadan kendisine söylenmemiştir bile.⁴ Başka bir o deyişle yürüyüş uzun erimli bir stratejinin parçası değil, çaresiz bir durumda bulunmuş oldukça umutsuz bir çözümdü. Tüm üs Guomintang tarafından kordon altına alınmıştı ve sağ kalmak için tek şans bu çemberi yarmak ve daha güvenli olan bölgelere yerleşmekti. Ama yürüyüş Guomintang kuvvetlerince sürekli izlendi. Tek seçenek olarak kuzey-batıdaki 'Sovyet'lerin olduğu yerlere yönelme kalıncaya dek, Çin'in batısındaki ıssız ve vahşi bölgelerde ilerlemek zorunda bırakıldılar.

Hayatta kalanlarca, bu yürüyüş insan azminin büyük bir zaferi olarak anlatıldı. Ekim 1934'de 80-90.000 kişi ile başladı ve bir yıl sonra tamamlandığında yaklaşık 4.000 kişi kalmıştı. Bazıları yeni gerilla üsleri oluşturmak için ayrılmışlarsa da, büyük çoğunluğu (yaklaşık 50.000) yürüyüş boyunca telef olmuştu. Yaşayanlar 9-10 bin kilometre yol katetmişler ve yolculuk sırasında Mao, ÇKP'nin tartışılmaz lideri olmuştu.

Bu denli zorluğa insanlar niçin göğüs gerdi? Yanıt için 1930'lardaki Çin'in koşullarına bakmamız gerek. Köylülük, toprak sahipleri ve aracılar elinde her yıl daha fazla borçlanarak büyük bir sefalet altında yaşıyordu. Kıtık ve kuraklık her yıl yaşanıyordu-1926 ile 1931 arasında nüfusun üçte biri kıtlık, sel baskını, salgın hastalık ve iç savaşlar yüzünden yok oldu ve Shaanxi'de üç milyon insan açlıktan öldü. Toprak sahipleri kira alacakları için ısrarlıydılar, öyle ki borçlunun ölümünden sonra borç oğlunun üzerine kalıyordu. Bunlar aynı zamanda yerel yargıçlar ve her sözleri kanun gibiydi.

Kızıl Ordu köylüye toprak ağalarının nüfuzlarını yok etme ve toprak dağıtma sözü verdi. Şu bir gerçektir ki, onlar köylülere tüm öteki orduların vahşetinden farklı olarak, insanca davrandılar. Ama 'Sovyet' bölgelerinde bile toprak sahipleri mülksüzleştirilmedi, Kızıl Ordu oralarda yalnızca kiralara düşürdü.

1935'te Mao, yönetimi eline aldığı anda, savaş için yeni bir neden daha ilan etti: 1931'den beri süregelen Japon istilasından kurtuluş... Guomintang Japonların ilerleyişini durdurmamıştı ve 1935'e dek Çin'in büyük kısmı istilaya uğramıştı. Direniş yalnızca Shaanxi'de 'sovyet' bölgesindeki gerillalardan geliyordu. Pekin'deki öğrenciler arasında da güçlü bir milliyetçi hareket başlamıştı ve çok geçmeden doğudaki tüm üniversitelere sıçradı.

'Uzun Yürüyüş' Shaanxi'ye ulaştığında Mao Guomintagla, Japonya'ya karşı 'birleşik cephe' oluşturmak için güçlü bir ajitasyona başladı ve iki ordunun karşılıklı düşmanlığı bırakarak Japonya'ya karşı işbirliğini savundu. Bu çağrı öğrenciler ve Guomintang önderleri arasında büyük etki yarattı, çünkü yabancı istilaya karşı savaşmak milliyetçi bir partinin ilk ödevi olarak görülüyordu.

Aralık 1936'da Çan Kay Şek (1927'deki katliamın kasabı) kendi subaylarınca kaçırılıyor ve ÇKP ile bir barış anlaşması imzalamaya zorlanıyordu. (Subayları Onu öldürmek istedi ama Mao'nun temsilcisi Çu En Lay tarafından kurtarıldı). Ve sonunda ÇKP işçi-köylü demokratik diktatörlüğünden⁵ vazgeçtiğini açıklıyordu. (Bunun işçi ve köylülere en azından bildirildiğine dair bile bir kayıt yok.)

Böylece ÇKP direniş savaşına başladı. Büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmelerine dair tüm sloganlardan vazgeçildi ve mücadelenin amacı 'yabancı saldırganlara karşı tüm yurtsever (!) Çin'lileri birleştirmek' haline geldi.

Japonya'ya karşı verilen savaş ÇKP'yi güçlendirmiş ve iktidarı eline alabilecek duruma getirmişti. 1937'de 30.000 üye varken, Kızıl Ordu 40.000 kişiden oluşuyordu. 1940'a dek bu rakamlar 800.000 ve 500.000'e yükseldi. Ayrıca gerilla olarak örgütlenmiş yüzbinlerce köylü vardı. Uzun yürüyüş sırasında gerilla savaşına dair edinilen deneyim kuzey Çin'deki dağlık araziye mükemmel uyarlandı. Japonlar şehirleri ve demiryollarını, Kızıl Ordu ise kırlık bölgeleri kontrol altında tutuyordu.

ÇKP'nin gücünü oluşturduğu koşullar bu 'milliyetçilik' atmosferindeydi ama aynı zamanda toprak sahiplerinin sınırsız gücünü kırdıklarından dolayı köylülükçe destekleniyordu. Kızıl Ordu nereye gittiyse, ulusal birliği(!) sağlamak için hem toprak kiralalarının ödenmesini, hem de bunların bir miktar düşürülmesini savundu. Bu da köylüler için daha önce düşleyemeyecekleri kadar iyi bir durumdu.

ÇKP, gelecekte yönetici sınıf olacağını göz önünde tutarak çıkarları doğrultusunda davranıyordu ve sınıflarüstü bir güç gibi tavır aldı, ama süreç içinde, köylüleri ve toprak sahiplerini eşit sayarak tavır almaya başladı.

Guomintang ile oluşturulan 'Birleşik Cephe', o sıralarda Stalin tarafından Avrupa'da desteklenen 'Halk Cepheleri' (Popular Frontism: Komünist Partilerle burjuvazinin demokrat(!) unsurlarının faşizme karşı birleşmesi) ile aynı zaman kesiti içinde yer alıyordu. Fakat Fransa ve İspanya'nın aksine Çin'de bu politika ÇKP'nin zayıflamasını değil güçlenmesini getirdi.

Bunun en önemli nedeni Mao'nun 1927'den çıkardığı dersti: Silahları elden bırakmamak!.. Yine bir tarihçinin o zamanlara ilişkin yorumu ilginçti: '... bu devrimci hareketle ilgili belki de en önemli şey, teori ile silahlanmış olması değil basbayağı silahlanmış olmasıdır.'⁶ ÇKP ile Guomintang iki ayrı ordu olarak duruyorlardı. Şehirlerde ÇKP'nin zayıf örgütleri birlik için özveride bulunurken kırdı Mao Kızıl Orduyu sıkı kontrol altında tutuyordu. Diğer bir neden ÇKP Guomintang'da 'milliyetçilik' tabanında, onların sahnesinde oynayarak yer aldı ve kazandı. Eğer bir hakim sınıf kendi ülkesinin toprak bütünlüğünü savunmazsa, iktidarı elinde tutması/eline geçirmesi zordur. Yozlaşmış, bölünmüş ve hizipçiliği ile Guomintang'ın Japon emperyalizmine karşı Çin'in 'ulusal çıkarlarını' savunacak durumda değildi. ÇKP bu görevi başarabileceğini kanıtladı. Böylece savaştan sonraki dönemde egemen sınıfın yerine sahip çıktı.

1945'e dek Çin'in yüzde 10'u Kızıl Ordu'nun elindeydi ve ÇKP gerillaları daha geniş alanlara hükmediyorlardı. Japonların yenilgiye uğramasından hemen sonra iç savaş başladı. Amerikan silahlarının verdiği üstünlüğe karşın, yüzbinlerce askerin firarı nedeniyle Guomintang sürekli olarak zayıfladı. Zaptedilmesi gereken geniş alanlar yüzünden savaş üç yıl sürdü fakat sonuç hakkında hiç bir kuşku yoktu.

**1949'da Çan Kay Şek yenilgiyi itiraf etti ve Tayvan'a kaçtı.
Çin'in yeni hakimi Mao'ydu...**

YENİ TOPLUM

1949'daki olay, milyonlarca köylünün oluşturduğu güçlü bir ordu ile eski hakim sınıfın devrildiği, batılı emperyalistlerin güçlerinin kırıldığı ve yeni bir toplum için temelin atıldığı gerçek bir devrimdi. Ama asla sosyalist bir devrim değildi.

Marx'a göre (Lenin'in de belirttiği gibi) sosyalizm, ancak işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olduğunda gerçekleşecekti. 1949'da ÇKP'nin zaferinde işçilerin hiç bir rolü yoktu. Kızıl Ordu şehirlere ulaştığında kesin hakimiyet sağlanmıştı. Kızıl Ordu şehirleri alırken, işçiler pasif izleyiciler olarak kaldı. 'Kurtuluş' onlara dışardan getirilmişti.

Bu, Çin İşçi sınıfının mücadele geleneğinin yokluğundan değildi. 1945-49 arasında bir çok şehir sürekli yükselen bir grevler dalgasına sahne olmuştu. İşçi sınıfı, dörtlüyle giden enflasyona karşı yaşam düzeyini savunmaya çalışıyordu. Daha sonraları ÇKP onları eylem yapmamaya zorladı. 1949 yazında Kızıl Ordu birlikleri güneydoğu Çin'deki şehirlere yaklaştığında, önceden şu emiri gönderdiler: 'İşçi ve işverenler işlerine aynen devam etsinler...'7 Daha da ileri giderek, iktidarın devrini kolaylaştırmak için eski yöneticilerin yerlerini korumalarına bile göz yumdular.

Bu politikalar kazara oluşmadı; ÇKP'nin izlediği hattın doğal bir sonucuydu ve hepsinden önemlisi devrimin amacının ulusal; **bağımsız, güçlü bir ekonomi yaratmak olmasıydı.** Çin'in 'ulusal' çıkarlarını savunmadığı apaçık olan eski düzen, silahlı devrimle yıkılmıştı ama bu, yukarıdan sıkı birdenetim altında gerçekleşmişti.

Troçki sürekli devrim teorisini geliştirirken, Çin gibi ülkelerdeki ulusal devrimin ilk görevi olan emperyalizmi yıkmak ve toprak ağalarının güçlerini yok etmenin 'ulusal' burjuvazi tarafından gerçekleştirilemeyeceğini tartışmıştı. Bu, hem burjuvazinin toprak sahipleri ile sosyal ve ekonomik bağlarının çokluğundan ve hem de işçi ve köylülerin, emperyalizmden daha tehlikeli olabilen güçlerindendi. 1927 deneyimi O'nun bu görüşünü doğrulamıştı.

Troçki, köylülüğün bir sınıf olarak böyle bir savaşta önemli bir rol oynamasına karşın, önderlik edemeyeceği noktasında ısrar etti. Yaşam koşulları kaçınılmaz olarak onları toplumsal çözümlerden çok bireysel çözümlere sürükleyecekti. Köylülük, gerçekten devrime kazanılabilir, ama bu yalnızca kırsal alanlar dışındaki yerlerden yapılacak zorlama ile olanaklıydı. Önderlik sanayideki bir sınıftan; işçi sınıfından gelmeliydi.

Bu yüzden Troçki ulusal devrimin başarısının yalnızca sanayi işçilerinin önderlik etmesine bağlı olduğunu söyledi. bunun anlamı, ulusal ve sosyalist devrimin yalnızca böyle bir süreçte birleşebileceğiydi.

1949'daki olaylar Troçki'nin son ikisi hariç her noktada haklı olduğunu gösterdi. Aynı zamanda bu iki nokta, teorinin en önemli kısmıydı. teori, işçi sınıfının her zaman bilinçli bir devrimci güç olduğu varsayımı üzerine kurulmuştu. Fakat 1927'deki kıyımın sonucu şehirlerdeki devrimci moral yok edilmişti. Devrimci bir işçi sınıfının yokluğuna karşın, devrim için bir potansiyel kaldı. Entellektüellerin bir kısmı, kendi kontrollerinde, geniş köylü yığınlarından bir ordu oluşturarak bu liderlik boşluğunu giderebileceklerini kanıtladılar.

Troçki'nin, işçi sınıfının önderliği ile sosyalizme yönelme olarak tanımladığı 'sürekli devrim'i şimdi tamamen milliyetçi bir temele oturtularak saptanmıştı.

Çin milliyetçiliğinin amacı, dünya ekonomisi ile rekabet edebilecek bağımsız, ulusal bir ekonomi yaratmaktı. Ama kesin değişimin aracı ancak yeni devlet olabilirdi. Devrimin liderleri eski toplumdaki tüm sınıflardan bağınsız davranarak, iktidara kendi güçleri ile geldiler. Ama yine de diledikleri gibi davranamadılar. Rekabetçi ve gereğinde saldırgan bir dünya ekonomisinin varlığı, güçlü bir

ekonominin gerekliliğini kabul ettirmişti ve dünya ekonomisi ile rekabet yeni hükümetin önceliklerini belirledi.

Bunun hepsinin üstünde, endüstrinin yeniden yapılandırılmasına başlamak amacıyla Çin'in yetersiz kaynaklarını kullanarak sermaye birikimini sağlamak için uğraşmak; bürokratlardan, fabrika yöneticilerinden, askeri liderler ve büyük ölçüde üst düzey yöneticilerinden oluşan bir hakim sınıf yarattı. Bu unsurlar, hem ekonomik ayrıcalıkları kontrol etme gereği hem de işçi sınıfı ve köylülük ile uzlaşmaz çelişkileri yüzünden, birlikte hareket ederek bir egemen sınıf oluşturdular. Eğer sermaye birikimi ana amaçsa, kitlelerin temel gereksinimlerinin giderilmesi elbette ikincil planda kalacaktı.

1950'li yılların ortalarında ulusal üretimin yüzde 25'i sermaye birikimine ayrılırken, 1960'da bu oran yüzde 30'a yükseldi.⁸ Bu kaynakların büyük çoğunluğu ağır sanayiye ve silahlanmaya harcandı. Aynı zamanda yaşam düzeyi (halkın alım gücü) 1950'lerde yüzde 2 oranında artarken, 1959 ve 1961'de bu oran önemli ölçüde düşmüştü.

Haziran 1949'da Mao şöyle demişti: 'Bizim şimdiki politikamız kapitalizmi yıkmak değil, düzenlemek!'⁹ Devlet 1950'lerde özel sermayeyi, genellikle eski fabrika sahiplerini fabrika yöneticisi yaparak, yavaş yavaş devralırken; bürokratik devlet kapitalizmi, kapitalizmin yerini alıyordu.

Çin'deki endüstrileşme süreci, 1930'larda Sovyetler Birliği'nde Stalin tarafından uygulanan modelin aynısıydı. Özellikle ekonomik gelişmenin tüm yönlerini kontrol eden beş yıllık planlar..? Çin ekonomisi ilk beş yıllık plan döneminde gerçekten büyüdü ama bu oran yönetici sınıf için yeterli değildi.

Ekonomi, 1949'dan öncesi ile kıyaslandığında geliyordu ama diğer ülkelerin rekabet gücü ile kıyaslandığında, dünya ekonomisindeki hızlı genişleme dolayısıyla görece olarak geride kalıyordu.

Bu durum ÇKP'de politika değişikliğine yol açtı. Ekonomi hızla büyümeliydi ve başka kaynaklardan sermaye bulunmadığı bir durumda, bu ancak işçi ve köylülerin daha fazla sömürülmesi ile olanaklıydı. 1958-60'ların 'Büyük Atılım'ının zorunlulukları bunlardı. Hem sanayi hem de tarımda kaba ve şişirilmiş hedefler kondu. Bu hedeflere ulaşmak

ve 'iş disiplini' sağlamak için küleel kampanyalar başlatıldı.

Fabrika yöneticileri, bu hedefleri gerçekleştirmek için, yemek molalarını iptal edip, 18 ya da 24 saatlik vardiyalar koyarak ve tüm iş güvenliği önlemlerini hiçe sayarak, işçilere karşı zor ve şiddete başvurarak boyun eğdirmeye yoluna gittiler. Ve bunların hiç biri sonuç vermeyince, üretim sonuçlarını yüksek göstermeye başladılar. Bu uydurma üretim düzeyleri diğer fabrikaların üretimlerini etkilediğinden, daha fazla zarara neden oluyordu.

Şehirlerdeki 'Büyük Atılım' kendi çelişkilerinin ağırlığı altında, kısa zamanda çöktü. İşçiler bir ya da iki kez 18 saatlik vardiyalarda çalışmaya zorlandılar ama bu normal çalışma günü haline geirelemedi. Makineler normalden iki kez hızlı çalıştırıldığında, doğal olarak daha çabuk 'hurda' oluyorlardı. Ayrıca endüstrinin çeşitli sektörleri arasındaki dengesizlik büyük çaplı israfı yol açıyordu.

Eğer 'Büyük Atılım' şehirlerde bir fiyasko ise, kırsal alanlarda gerçek bir felaketti. 1952 yılında zengin köylü ve toprak ağalarından alınan toprak, yoksul köylüye, geçimini sağlayacak miktarda dağıldı. Hemen sonra devlet, yatırımı arttırmaksızın, üretimde bir yükselme beklentisi ile kollektif çalışmaya ilişkin çeşitli öneriler sundu.

Devlet üretim düşüşlerini önlemek için köylülükle ittifaka başvurarak, bu süreci yavaş ve ihtiyatlı bir şekilde başlattı. 1956'da köylülüğün direnişi apaçık bir hale gelince, süreç daha da yavaşlatıldı.

Ama 1958 yılında 'Halk Komünleri' yaratılarak bu tedbirli davranış bir kenara atıldı. Komün, kırsal alanlarda ortalama 25.000 kişiden oluşan yeni bir ekonomik yapıydı. Toprak kollektifleştirilmiş, devlet tarafından konulan üretim hedeflerini gerçekleştirmek için, köylülük büyük ölçekli çalışma ekipleri olarak örgütlenmişti. İlkel komünal mutfaklar ve kreşler kuruldu; kadınları ağır ve sıkıcı ev işlerinden kurtarmak için değil, fakat onları tam gün çalışmaya zorlamak için. Devletin kırsal alanda yatırım yapma gerekliliğini azaltmak amacıyla, komünlerin birikimleri ile binlerce büyük ölçekli kırsal üretim merkezi kuruldu.

Ama bu fabrikalar, tabiri caizse elek gibiydi.... Köylerde kullandığı hammadeden daha düşük kaliteli çelik 'üreten' binlerce 'arkabahçe çelik ocağı' inşa edildi. Fakat en kötü etkisi tarlalarda oldu.

Köylüler topraklarını kaybetmeye, çalışmayı redderek ya da olanaklı olduğunca az çalışarak tepki gösteridiler. Komün sorumluları ulaşılması olanaksız yüksek hedefleri gerçekleştirmek için her yola başvurdular; başaramadıkları durumda da yalan söylediler. Örneğin 1958 hasatı 375 milyon ton olarak söylenmesine karşın, sonunda yalnızca 250 milyon ton olarak gerçekleşti.

1958 iyi bir yıldır. Onu izleyen üç yıl ise tam tersi. 1961'e dek kuzey Çin'de yeniden büyük kıtlıklar yaşandı, en azından iki eyalette silahlı isyanlar görüldü ve yaklaşık 20.000 kişi batıdaki Xinjiang'tan Sovyetler Birliğine sığındı. Yanlış yerlere üretim merkezleri açmanın şehirlerde telafisi daha kolay olmakla birlikte, köylerde o kadar kolay değildi. Büyük Atılım Mao'nun umduğu gibi ekonomik genişleme sağlamak bir yana, ekonominin neredeyse 10 yıldır yerinde saymasına neden oldu.

1961'de Çin-Sovyet ayrılığının başlangıcını da görebiliriz. sonraları bu durum Mao tarafından: 'Revizyonizm ile gerçek Marxizmin dünya çapındaki mücadelesinin bir parçası' olarak açıklanmıştı. Oysa bu çatışmanın kökenleri iki egemen sınıfın farklı olan ihtiraslarında yatıyordu. Sovyetler Birliği Çin'in endüstriyel gelişimi için gerekli teknoloji ve teknik elemanları sağlarken, oldukça yüksek bir bedel istiyordu. Sovyet bürokrasisi Çin'e, Doğu Avrupa'daki uydularına davrandığı gibi davranmak, Sovyet ekonomisine emilen bir artı-değer kaynağı olarak kullanmak istedi. O dönemde Doğu Avrupa Ülkeleri hakim sınıflarının fazla bir seçeneği yoktu, zaten kendi güçleri de Rus tanklarınınca yaratılmıştı ve 1956 Macaristan olayları bu gerçeği kendilerine yeniden hatırlatmıştı.

Mao böyle bir durumun aksine, iktidara yalnızca Stalin'den bağımsız olarak değil, O'nun çabalarına rağmen gelmişti. Stalin, Mao'nun yönetimi eline geçireceğine asla inanmamıştı ve Amerikan elçisi ile yaptığı konuşmada Kızıl Ordu'yu 'margarin komünistleri' diye küçümsemişti. 1949'da Mao zafere doğru ilerlerken, Stalin Guomintang'ın bir destekçisi olarak kalmıştı. İkinci dünya savaşının sonunda Rus orduları Kuzey-doğu Çin'deki ağır endüstriyi, Japon emperyalizminden alınan savaş tazminatı adı altında gaspetmişlerdi. (Stalin Japonya'ya, teslim olmasından yalnızca dokuz gün önce savaş ilan etmişti...)

Sovyetler Birliği ve Çin'in yönetici sınıfları arasındaki gerilim 1950'li yılların başlarında azaldı. ÇKP her ne kadar 'fiyat' konusunda endişeliyse de, Rus teknolojisi ve yatırımına ihtiyacı vardı. Ama fazlaşan Rus istekleri ile yapılan yatırım ve yardımın azalışı bir araya geldiğinde, ÇKP Ruslardan bağımsız bir yol izlemeye karar verdi.

Mao, 1961 bölünmesinin ardındaki temel güç olsa da o zamana dek Çin ekonomisi üstündeki etkin kontrolünü yitirmişti. 'Büyük Atılım' felaketinden, uygulayıcıları olan yerel parti önderlerinin sorumlu tutulmasına karşın, 1959'daki genişletilmiş merkez komitesi toplantısında Mao sorumluluğu üzerine almış ve yetkilerinin bir çoğunu devretmişti. Yönetici sınıf içinde yatılacağını bile bile halk arasında olası bir kargaşalığı önlemek için böyle davranmıştı belki de. Hareketin çıkışı —beklendiği gibi— Mao'nun tecritini artırmak oldu.

İzleyen günlerde ekonomi politikaları tam aksi yöne çevrildi. 'Komün'lerdeki yönetim yapısı aynı kalsa da, tarımsal ürün üzerindeki kontrol köy düzeyine indi. Plan hedefleri düşürüldü ve özel mülkiyette olan topraklarda üretim artışı teşvik edildi. 1962'ye gelindiğinde en az üç bölgede özel kesimin tahıl üretimi, kollektif tarlalardan fazlaydı ve zengin-yoksul köylülük arasındaki büyük gelir farklılığı yeniden görülmeye başlanmıştı.

Şehirlerde benzer bir liberalizasyon gerçekleşti. Fabrikalarda parça başı ve verimliliğe göre ücret ödeme yeniden başladı ve fabrika yöneticilerine daha geniş yetkiler verildi. Özel pazarlar kuruldu, dış ticaret hızlandı. Tüm bu yapılanların, Mao'nun önerdiği şeylerden temelde farklılıkları yoktu. Ayrıca, daha önce iddia edildiğine göre öncelikle giderilmek istenen 'Büyük Atılım'ın ekonomide yarattığı yıkımın etkileriydi.

Bu politikalar ekonominin acil istemlerine kısa erimde yanıt vermişti ama, yönetici sınıfın gündemindeki sorunların temelden çözümüne dair hiç bir etkisi olmamıştı. Gelişmiş ülkelere yetişmek bir yana, ekonomi daha da geriye gidiyordu. Aynı zamanda, Çin-Sovyet anlaşmazlığı ile bir Rus askerî müdahale olasılığı önemli oranda artmıştı. Hakim sınıfın içindeki Mao'nun düşmanları O'nun etkisini sınırlamışlar, yalnız törenlerde kullanılabilecek kadar sembolik hale getirmişlerdi ama Çin ekonomisi için başka bir alternatif stratejileri de yoktu.

KÜLTÜR DEVRİMİ

Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşundan beri ilk kez bu denli büyük bir boyutta yaşanan; halkı, partiyi ve devleti önemli oranda etkileyen bir kayıp ve geriye dönüşler döneminden 'Kültür Devrimi' sorumluydu.¹⁰

Bu değerlendirme, Mao'nun mirasçılarınca 1960'larda yapılsaydı; solda bir çok insan karşı çıkardı. 'Büyük Proleter Kültür devrimi', 1968'lerde dünyadaki protesto ve isyan dalgalarının bir parçası olarak değerlendiriliyordu. Pekin ve Shanghai'deki öğrenciler; Londra, Paris, Roma, Berlin ve başka yerlerdeki yoldaşları gibi, eski kuşağın tutuculuğuna ve bürokrasiye karşı ayaktaydılar. Çin'deki bu eylemler Stalin Rusyası'nda meydana gelen yozlaşmanın, burada önlenileceğine dair açık bir kanıt olarak görüldü.

Gerçekte kültür devrimi, egemen sınıf içindeki kanlı bir çıkar çatışmasıydı ve bu arada milyonlarca köylüye baskı yapıldı, hapse atıldı, yüzbinlercesi de öldü. Mao, mücadelenin sokaklara taşmasını yalnızca bir nedenle istedi: egemen sınıfça sınırlandırıldığı sürece kaybedecekti... Kültür devriminin 'Kültür' ile ilgili tek yanı adıydı.

1959 ve 1961'de Pekin Vali Yardımcısı, imparatora zalimliği ve yoksulluğa karşı ilgisizliğinden ötürü saldıran dürüst ve cesur bir 16. yüzyıl mahkeme üyesini anlatan iki piyes yazdı. Yazıda Mao'nun ima edildiği apaçıktı. 1965'in sonlarında Mao bunu yanıtlamaya karar verdi, ama Pekin'de kendi yazısını yayınlayacak tek bir gazete bile bulamadı. Sonunda Shanghai'de pek tanınmamış bir edebiyat dergisinde yayımlandı. Bu sağlam olmayan temelde, Mao yeni bir kampanya başlatı.

Düşmanları bunu basitçe görmezden gelemediler ve kampanyanın etkilerinden kendilerini korumak için, yönetimini (!) üstlendiler. Böyle yaparak da Mao'nun onlar için kurmuş olduğu tuzağa düşmüş oldular. 1966 Mayıs'ında Mao, 'kapitalizme dönüş için çaba harcayanlar'a karşı ulusal çapta bir mücadele başlattı. Tüm Çin'de şu slogan çalkalandı: "İsyan etmek bir hakur!..." İşin komik yanı; — isyanın egemen sınıfın izin verdiğinde aklanması— bir çok insan tarafından farkedilmedi.

Temeldeki tartışma egemen sınıf içerisindeki bir yetki paylaşma mücadelesiydi. Mao, onların bir üyesi mi yoksa liderleri mi olmalıydı?.. Egemen sınıf içindeki Mao'nun düşmanları, 'Büyük Atılım'dan beri, onu günlük politiklardan uzak tutup, sembolik hale getirerek, gücünü azaltmaya uğraşıyorlardı, ama böyle yapmaları, devrimin lideri olarak Mao'nun törel otoritesini yükseltti ve çatışmayı daha da artırdı.

Pekin'de Mao dilediğini yapabildi: Tüm düşmanlarını bir kerede görevlerinden uzaklaştırdı. Fakat başka yerlerde bunu gerçekleştirmek için mücadeleyi sokaklara taşımak gerekiyordu. Bu iş; meşhur 'Kızıl Muhafızlar'ın işiydi.

1966 başlarında Kızıl Muhafız grupları öğrenciler arasında oluşturuldu. Mao'nun isyan çağrısı, katı ve anlamsız bir eğitim sistemi ile yüzyüze olanların duygularını dile getirdiğinden etkiliydi. Kampanyanın yönü okul öğretmenleri ve yöneticilerinden, yerel bürokratları hedef almaya döndü. İstenmeyen yöneticiler (şehirdekilerin çoğu böyleydi) ofislerinden dışarı atıldılar, boyunlarına birer işaret asılarak ya da okullarda tembel öğrencilere ceza olarak giydirilen kağıt şapkalar gidyidirilerek sokaklarda teşhir edildiler ve usulsüz -yetkisiz- mahkemelerde 'suçlarını' itiraf etmeleri için zorlandılar.

Terör çok geçmeden daha geniş hedeflere yöneldi. 'Burjuva' ya da 'feodal' kültüre ait olabileceği düşünülen her şey yok edilmeliydi. Kütüphaneler yakıldı, müze ve mabetlerdeki paha biçilmez sanat eserleri yağma edildi. Batı eğitimi gören ya da Batıyla ilişkisi olan herkes mücadelenin hedefi haline getirildi. Mao'ya tapma, Stalin Rusya'sında bile görülmeyecek boyutlara vardı. O, 'Kalplerdeki Kızıl Güneş' olarak tanımlanıyordu ve Küçük Kızıl Kitabı ezbere okuyamamak

sadakâtsizlik olarak kabul ediliyordu. Her ailenin güne O'nun portresi önünde selam vererek —eski devirlerde tanrılara tapındıkları gibi— başlaması bekleniyordu. Ve iddiaya göre Yangtse nehrini —dünya rekortmeninden dört defa hızlı— yüzerken geçtiğinde yüzlerce Kızıl Muhafız aynısını yapma hevesine kapıldı ve [doğal olarak] öldüler...

Eğitim sistemi bütünüyle durma noktasına geldi. Çünkü öğrenciler ya kısa bir süre için de olsa Mao'yu görebilmek için Pekin'e akın ediyor, ya da devrimci 'aziz'lerin hatırasına uzun yürüyüşlere çıkıyorlardı. Gözlemciler tarafından tüm bu olanlar 'külesel çılgınlık' olarak tanımlansa da, rasyonel bir öz taşıyordu. Mao ve taraftarları, öğrencilerin ve halkın diğer kesimlerinin kendilerine sorgusuz bağlılığını garanti altına almak için, onları bu derecede tahrik etmişlerdi. Nitekim donanmadaki bir kararname şöyle diyordu: 'Başkan Mao'nun emirlerine aynen uymalıyız, onları anlamasak bile!...'

1966'nın sonlarında karışıklık o denli yükseldi ki, hareketin hararetinin düşürülmesi için Mao harekete geçmek zorunda kaldı, ama bunun olanaksızlığı kısa sürede açığa çıktı; durum kesinlikle onun kontrolünden çıkmıştı.

Yerel bürokratlar saldırıları oturdukları yerde beklemediler, yalnızca bir kaç Mao'ya açıkça karşı çıkabildi. Örneğin batıdaki Xinjiang bölge yöneticisi öğrencilerle ilişkiye geçerek ve onlara silah vererek bu mücadeleyi Mao'ya karşı yöneltti. (Nitekim iki yıl sonra, oluşumu ile Kültür Devriminin sonuna geldiğini gösteren Devrimci Komitelere Başkan atandı.)

Her nasılsa çoğu yerel yöneticiler, Mao'ya sınırsız bağlılıklarını açıklayarak, ve kendi bölgelerindeki Kızıl Muhafızları örgütleyerek ve kendilerini 'karşı-devrimci' olmakla suçlayan kişilere saldırarak yanıt verdiler. Yüzlerce savaştan çete vardı ve hızla sayıları artmaya başladı. Orta Çin'deki Wuhan'da 54 çete vardı ve bir kavga ardında 250 ölü, en azından 1500 yaralı bırakmıştı. Örneğin Pekin'in prestiji olan Qinghua Üniversitesinin kampüsündeki kavgalarda ev-yapımı tüfek ve havan topları kullanıldı. Changsha'da, sıkıştırdığı rakiplerini şehir merkezindeki birbinadan çıkarmayan bir grup, amacına erişmek için bir uçak savar bulup getiriyordu! Sonuçta onları bina ile birlikte havaya uçuruyorlardı.

1967 yazında Çin'in bir çok yörelerinde içi savaşa doğru gidiliyordu. Eski bir Kızıl Muhafız o zamanki Changsha'yı şöyle anlatıyordu:

dehşet verici. Sokaklarda kurşunlar vızıldıyor, bir motosiklet gürültüsü ya da siren sesinin anlamı trajedi ve şiddet demekti. İşyerlerinin kapılarında yere çizilmiş beyaz bir hat ardı ve silahlı Kızıl Muhafızlar, bu çizgiyi izinsiz geçecek herkese ateşe hazır bekliyorlardı. Geceleri 9'dan sonra sokağa çıkma yasağı vardı ve gündüzleri de acil bir gereksinimi yoksa kimse dışarı çıkmak istemiyordu, çünkü hiç bir suçu olmayan satıcıların bile kaza kurşunları ile öldüğüne dair bir çok rapor vardı. Halk, pencerelerini banılarla örterek, patlamalar ve silah seslerinin yarattığı sarsıntıda camların kırılmasını önüyor ve aynı zamanda geçen roketlerin şiddetli ışığından kendilerini koruyordu.¹¹

Tehdit fazlaştıkça, egemen sınıf için iç savaştan daha da büyük tehlike oluştu, çünkü işçi sınıfı bağımsız bir güç olarak siyaset sahnesinde yavaş, yavaş yerini alıyordu. Yerel bürokratlar tarafından oluşturulan Kızıl Muhafızların çoğu fabrika işçisiydi. 1966'nın sonlarında, bu işçiler kendi istemlerini dayatan gösterilere ve grevlere başladılar. Mücadele, ücretler, çalışma saat ve koşulları üzerine ve müdürlerin ayrıcalıklarına karşı yürütülüyordu.

1966 aralığında Shanghaide bir aydan fazla devam eden bir grevler dalgası başladı. 1967 ilkbaharında ve yazında bu eylemler Çin'deki tüm endüstri işçilerine sıçradı. Bazen de, başlangıcından beri grevlerde öncü rolü oynayan demiryollarında grevler görülüyordu, ama çoğunlukla, her yerde görülen çok kötü koşullara karşı direnmeye çalışan bağımsız eylemlerdi. Genellikle her grev, işçilerin en önemli istemleri kabul edildiğinden, kısa bir zamandan sonuçlanıyordu. Grevlerin ulusal düzeyde birlikte organize edildiğine dair sadece bir kaç rapor vardı ve bunun istisnası yine demiryolu işçileri eylemleriydi. Bir grup işçi greve giderken, bir diğeri grevi sona erdiriyordu, mücadele bu düzeydeydi henüz.

Parti ve Devlet aygıtı felce uğradığı için Mao'nun güvenebileceği tek kuvvet orduydı. Silahlı güçlere grevi kırma ve gösterileri dağıtma konusunda güvenilebilirken, Mao'nun emirlerini dinleme konusunda pek güvenilemiyordu. Yerel komutanların bir

çoğunun, Kızıl Muhafızlar tarafından saldırılan bir çok yerel yönetici ile ilişkileri vardı vebu komutanlar, geçen 18 aylık dönemin sorumlusu olarak gördükleri kişilerden emir almakta isteksizdiler.

Sorunun boyutu haziran 1967'deki Wuhan ordu Komutanlarının ayaklanmasında kendini açıklıkla gösterdi. Pekin'den iki üst düzey Kültür devrimi yetkilisi, rakip Kızıl Muhafızlar arasında kan davası haline gelmiş bir kavgayı çözümlemek üzere gönderildi. Fakat bölgeye ulaşır ulaşmaz, yerel ordu şeflerince tutsak alındılar. Mao paraşütçü kıtası ile şehri kuşattı ve karşılıklı bir ateş zorlukla önlendi. İsyancılara verilen ceza, onların kurbanlarına yapuklarından daha azdı.

Bunun ardında yatan ise basit: Düzeni sağlama gereği Mao'nun egemen sınıf içindeki karşıtlarını sindirme gereğinden daha önemliydi. Mao, düzeni sağlamak için orduya ihtiyaç duyuyordu, ama ordu liderleri, özellikle yerel düzeyde Onun karşıtları ile birleşmişlerdi. Böylece 1967 yazının başlarında, ordu; fabrikalarda, okullarda ve yerel yönetim organlarında duruma hakim olmaya ve Kızıl Muhafız Grupları arasındaki kavgayı bitirmeye uğraştı. Ordu, hakimiyetini sağlamlaştırdığı bölgelerde, Kültür Devriminin bittiği anlamına gelen 'Devrimci Komiteler' kuruyordu. Bu komiteler ordunun ve yalnızca bir yıl önce sokaklarda 'karşı devrimci' diye saldırılan yerel yöneticilerin denetimindeydi. Kızıl Muhafızların katılımı ya hiç yoktu ya da sembolik düzeydeydi. Kızıl Muhafız gruplarının çıkardığı sonuç şuydu: Kapitalizme dönüşü savunanların gücü tahmin edilenden daha yüksekti ve yeni otorite ile savaşılmalıydı. Böylece 1968'de kavganın bitişi değil, daha da yoğunlaştığı görüldü. Bu grupların çoğu için savaşımın yükseltilmesi demek, gansterliğe [anarşizme ve maceracılığa] doğru daha fazla yol almaktı, ama bazıları iyice radikalleşti ve en azından biri Çin'in sosyalist bir analizini yaparak sorunun kaynağının bireylerde değil; 'kızıl renge bürünen kapitalist sınıfta aranması gerektiğini' söyledi.

Yavaş yavaş adı duyulmaya başlanan ve Shengwulian¹² diye anılan bir grup, 1968 yılında ulusal çapta ses getiren 'Çin nereye gidiyor?' başlıklı manifestosunu yayınladı. Onlar şunları söylediler:

... Kültür Devrimine yol veren ana çelişki, yeni oluşan bürokratik burjuvazi ile halk kitleleri arasındadır. Bu çelişkinin büyümesi ve

keskinleşmesi; toplumun daha fazla değişim istemesini, bürokratik burjuvazinin alaşağı edilmesini, eski devlet aygıtının yıkılmasını, halk komünlerinin oluşturulması için iktidarın el değiştirip zenginliklerin yeniden bölüştürülmesini ve sosyal bir devrim ile yeni toplumun yaratılmasını gerektiriyor.¹³

Bu grup; 'Devrimci Komiteler'in bir kandırmaca olduğunu, ordunun karşı-devrimci bir güç haline geldiğini ve acil görevin işçileri silahlandırmak olduğunu vurguluyordu.

Devletin yanıtı baskıyı artırmaktı. 1968'in sonlarından itibaren Kızıl muhafızların etkinliğini kırmak için çok sayıda genç insan zorla kırlara gönderilmeye başlandı. Yerel yöneticilere Mao tarafından verilen emirler kendilerine daha önce sıkıntı veren ve çoğunun gözden düşmelerine neden olan öğrencilerden inukam almak için bulunmaz bir fırsat yaratıyordu. 1970'li yılların ortalarına dek, yaklaşık 17 milyon kişi (şehirde yaşayan nüfusun yüzde 10'u) sürgün edildi.

Bu cezadan daha beterleri de vardı. Güney eyaletlerinden Guangxi'de baskılar 100.000 ölüm olayına ve Wuzhou'nun bir çok şehrinin yıkılmasına neden oluyordu. Benzer kıyımlar başka bölgelerde de yer aldı, Özellikle Guandeng ve İç Mogolistan'da...

Kültür Devrimi, nisan 1969'daki ÇKP 9. Kongresinde resmi olarak sona erdirildi. Rus Birlikleri ile kuzey sınırında bir önceki ayda meydana gelen çatışmalar, bu durumu hazırlayan faktörlerin sonucusuydu. Karışıklık uzak bölgelerde epey bir süre devam etti ve egemen sınıfın tam kontrolü sağlaması 1971'den önce gerçekleşmedi.

Bu karışıklıkların boyutu Pekin'den Shaanxi'ye 1969 temmuzunda gönderilen bir emirde açıkça görülebilir: Silahların taşınması, değişimi ve saklanması, kamu sektör işyerlerindeki kişisel kullanım için silah yapmak, kara ve demiryollarının sabotajı, bankaları yağmalama ve grev örgütleme kesinlikle(!) yasaklanıyordu. Grevcilere ayrıca bir çağrı yapılarak; bir ay içinde işbaşı yaparlarsa, herhangi bir kovuşturmayla uğramayacakları garantisi veriliyordu.¹⁴ Açıkçası bürokrasinin tüm grevleri zor ile yenmesi olanaksızdı.

Ayrıca şu da çıktı ki; egemen sınıfın karşısındaki güç 'bir avuç kötü unsur' değil, büyük bir kitleydi. Tabandan gelen muhalefetin korkusu, kültür devrimi ile bölünen egemen sınıfı geçici olarak bir

araya getiriyordu ama, onların çelişkilerinin hiç biri çözülüyor, fraksiyon kavgası gelecek günlere erteleniyordu yalnızca.

Egemen sınıf, Kültür Devriminin yan tesiri olarak ortaya çıkan iki önemli sorunla karşılaştı. İkisinde de, Mao'nun Çin ekonomisi için öngördüğü kalkınma stratejisini sorguluyorlardı.

Birinci görev, parti ve devlet aygıtının yeniden yapılanmasıydı. Parti ve Devlet aygıtını yürüten düşük rütbeli subaylara kaybolan güvenin yeniden sağlanması oldukça zorlu işti. Onları avucunun içinde tutmak için Mao'nun uyguladığı sürekli kampanyalar dizisi, çelişkili karakterlerinden dolayı doğrudan verimsiz oluyordu. Ofislerine dönen memurlar herşeyden önce barış, sükun ve Pekin'de kendilerini anlayabilen ve bu poliükayı değşırtmeden uygulayabilecek bir yönetim istiyorlardı.

İkinci sorun ekonomiydi. Geçen bir kaç yılın, aynen 'Büyük Aulım' dönemindeki gibi, ekonomiye verdiği zararı onarmak için uzun bir süre liberal poliükalar uygulama gereği açıktı, ama egemen sınıfın, önceleri Çu En Lay ve sonradan Deng Xiaoping tarafından temsil edilen bir kesimi için ortodoksluğa daha fazla meydan okuma gerekliydi.

Kültür Devriminin en önemli kurbanlarından biri Çin Bilim ve Teknolojisi olmuştu. Dört yıllık zaman sürecinde bir tek öğrenci bile mezun olamadı, bilim adamları bu yılları pirinç ekmek ya da domuz ağlığı temizlemekle geçirmişlerdi. Dünyanın diğer ülkelerine yetişmek için Mao'nun planı olan 'kuşatma altında'ki bir ekonomiyi geliştirmeye çalışmak, şimdi açıkça işlemez durumdaydı..

1970 başlarındaki dünya ekonomik krizi ve SSCB ile Mart 1969'dan beri kuzeydeki sınır çatışmalarıyla tansiyonun sürekli yükselmesi sonucu gerçek bir savaş tehlikesinin belirlenmesi, ekonomiye dış dünya il erakebeti daha büyük oranda dahil etmeyi gerektiriyordu. Şimdi Çu En Lay, bunun yalnızca ekonominin gelişmiş teknoloji ve tesis transferi için batı kapitalizmine ve özellikle Amerika Birleşik devletleri ve Japonya'ya açılması ile gerçekleştirilebileceğini savunuyordu. Böyle bir stratejinin başarısı, Kültür Devrimi sırasında yönetimde ve şimdi muhalefet olan unsurların canlandırılmasına bağlıydı.

Bütün bu grupların üstünde, yaşlanmasına karşı bir grubu

diğerine karşı kullanarak gücünü azamide tutmaya çalışan Mao'nun gizemli figürü duruyordu. Egemen sınıfın tüm kesimleri direniyordu, ama Mao'nun ölümüne dek hiç bir kesimin yüzde-yüzlük bir hakimiyet sağlayamadığı aynı ölçüde açıktı.

Sonraki altı yıl içinde gelişen hizipçiliğin karmaşık ve sonuçsuz kavgalarının bir dizisi görülüyordu. Duruma bazan bir grup, bazan da bir diğeri hakim görünüyordu. Mao'nun halefi olan Lin Biao, ailesi ile birlikte öldürüldü. Deng Xiaoping güçlendi; sonra azledildi ve yeniden yükseldi, vs. Bu zincirdeki kesin kırılma egemen sınıfın içinden gelmemişti ve rejimi kurulduğundan beri en şiddetli şekilde sorgulayacak olan direniş kapıdaydı: Tiananmen olayları...

Nisan 1976'da, yalnızca Pekin'de 100.000'den fazla insan, polis, askeri birlikler ve milislere karşı savaşa başlamıştı.

İsyanlar için ilk kıvılcım, bir yıl önce ölen ve Mao'nun aşırılıklarını frenleyebildiğinden saygı duyulan bir kişi olan Çu En Lay'ın ölüm yıldönümü merasimlerindeki bir olaydı. Çu'nun Pekin'de Tiananmen meydanında olan anıtı başka yere nakledilmek istenmişti. Bunu önlemek için toplanan insanlara polis müdahale edince kavgaya başladı. Kısa sürede olaylar tüm alana yayıldı, gitükçe fazla sayıda polis ve milis kavgaya dahil oldu. Olaylar tüm gün devam etti, polis araçları ve karakollar yakıldı, askerler taş yağmuru altında geri çekilmeye zorlandı, kışlalar yıkıldı ve ortalık harabeye döndü. Gececnin geç saatlerinde yüzlerce insan meydanda polisce öldüresiye dövüldükten sonra olaylar yavaşlıyor; 'düzen' sağlanıyordu. Hangzhou, Nanjing, Zhengzhou, Kunming, Guiyong, Anhui ve Guangxi'de de benzer ayaklanmalar rapor edilmişti.¹⁵

Egemen sınıf içindeki panik kolayca tahmin edilebilir. Pekin isyanlarının yeri üst düzey yöneticilerin yaşadığı bölgeden sadece 1.5 kilometre uzaklıktaydı ve Mao ölüm döşeginde yatıyordu. Sokaklardan gelen bu büyük tehdit, egemen sınıfı bir kere daha birbirine yaklaştırdı. Deng Xiaoping isyanlardan sorumlu tutuldu ve hemen itibarı düşürüldü. Büyük çaplı baskı başlatıldı ve yalnızca Pekin'de 100 binden fazla insan tutuklandı.

Deng'in ayağının kaydırılması kısa ömürlüydü. Ayaklanmaların onun planlayıp planlamadığı tartışma götürürdü, ama şu açıktı ki;

'Dörtlü Çete'16 denilen Mao'nun destekçilerine karşı kitleler bu eylemlerde yer almışlardı. Bir çok bürokratça çıkarılan sonuç Dörtlü Çetenin gitmesiydi. Mao'nun taraftarlarınca bile hiç sempati beslenmeyen dörtlü Çete, iktidarı ancak Mao'yu destekler görünerek almıştı. Eylül 1976'da Mao öldü.

Bir ay sonra Dörtlü Çete-silah zoruyla- tututlandı ve adet olduğu üzere aleyhlerine söylentiler başlatıldı: yıllardır batı kapitalizminin ajanlığını yapıyorlardı, Mao ve ilkelerine karşı duran iflah olmaz kişilerdi, Kültür Devrimi sırasındaki bütün suçlardan sorumluydular, vs. Kültür Devrimi döneminde keşfedilen propaganda aygıtı aynen kâşiflerine karşı kullanılıyordu.

Kanadalı bir Maoist, tutuklamaları savunurken şöyle diyordu:

Halkın Günlüğünün Dörtlü Çeteyi mahkum ederken kullandığı dil, aynen Deng Xiaoping'e karşı bir zaman önce kullandığıdır... Bu, aynı haberin yeniden yayınlanması gibi bir şey olsa da, değişen durum nedeniyle isimlerin değiştiği düşünülenerek bağışlanabilir!¹⁷

Mao'nun ölümü ve yakın destekçilerinin hapse atılmasıyla, egemen sınıfa liderliğini kabul ettiren Deng Xiaoping ve aynı şekilde, ülkenin 'modernleşme'sinden yana olan taraftarları için yol açılıyordu.

1978'e dek, Deng tüm etkili muhalefet öğelerini ve Mao'nun ekonomi stratejisini sistemli olarak saf dışı etti. 'Kuşatılmış ekonomi' dışı, Batı ve Japon Kapitalizmine açıldı. Mao'dan miras kalan yoksulluk ve ekonomik durgunluktan çıkmanın tek yolu 'piyasa sosyalizmi'nin gelişmesiydi.

MAO SONRASI ÇİN

1978'in sonlarında 'modernçiler' iktidara geldiğinde, planlarını hemen uygulamaya koydular çünkü başka kesimden önerilen net ve uygun bir strateji yoktu. Fakat onlar yönetimleri süresince sokaklardaki başka bir hareketle uğraşmak zorunda kaldılar: 'Demokrasi Duvarı Hareketi...'

Bu akım, 1976 ayaklanmasından sonra bir araya gelen ve bazılarının eski Kızıl Muhafızlarla ilişkisi olan küçük muhalif grupçuklardan oluştu. 1967-74'te kırlara sürgün edildikten sonra, kaçak olarak yeniden şehre geri dönen gençleri örgütleyerek, onların arasında temel bulmaya çalışıyorlardı. 1978'in sonlarında yalnızca Pekin'de bu gençlerin nüfusu 10.000 olarak tahmin ediliyordu. Evsiz-barksız, dileniyor, çalışıyor ya da vücutlarını satarak geçiniyorlardı.

Gruptaki eylemciler politik analizlerini tam anlamıyla geliştirememişlerdi, aralarındaki farklılıklar çok büyüktü, ama çok ender açıkça ifade ediliyordu. Daha çok demokrasi, Kültür Devrimi sırasında tutuklananların bırakılması, 1976 ayaklanmalarında baskı uygulayan yöneticilerin kovulması, sansürün kaldırılması gibi genel bir takım istemler disisinin çevrisinde bir hareket yaratmışlardı. Böylece, Deng Xiaoping'in, Maoizmin kalıntılarına karşı verdiği savaşımı eylemciler koşulsuz desteklediler, ama Deng'i desteklerken, rahat koltuklarına oturup, her şeyin kendileri için yapılmasını beklemediler. 1978'den itibaren Pekin ve diğer şehirler aniden onların istemlerini içeren binlerce duvar posterleriyle donatıldı. İstemler 'modernçiler'in hedeflerine tamamen uyuyordu. Hareketin, egemen sınıfın bazı kesimlerinden, en azından moral desteği aldığı açıkça görülüyordu. Aynı zamanda, çoğu

militanın bu istemleri Çin toplumunun dönüşümünde yalnızca ilk adım olarak değerlendirdikleri de açıktı.

Moderncilerin hakimiyetini onaylayan üst düzey önderlik toplantısında, 1976'daki ayaklanmaları konusunda bir tavır değişikliği açıklandı. Dörtlü Çetenin hakın nefretini kazanması olumlu bir gösterge olarak kabul ediliyordu. Toplantı sırasında duvar posterlerinin sayısı büyük oranda arttı, yapılan açıklamayı takiben 'Demokrasi Duvarı' hareketi Pekin'in batı yakasında yoğunlaştı. Bu bölge sonradan politika, sanat ve kültür üzerine tartışmaların sürekli yer aldığı bir merkez haline geldi.

Tutuklanma korkusu olmadan serbestçe konuşma özgürlüğü, yeni fikirlere karşı büyük ilgi ve geçen 10 yılın açık yüreklilikle değerlendirilmesi çok geçmeden duvar posterlerinin içeriklerinin değişmesine yol açtı. 1979 ilkbaharında dūzinelerce el-basımı dergi büyük şehirler arasında dolaşımdaydı. Ajitasyon arttıkça, aktivistler tartışma aşamasından geçip eyleme yöneldiler. Göstericiler devletin özellikle kıra gönderilenler konusunda bir şeyler yapmasını istiyorlardı. Otoritenin 'sağırılığı' arttıkça, eylemler de büyüdü ve radikalleşti; Pekin'den diğer şehirlere sıçardı. Deng Xiaoping'in tepkisi, harekete 'karışıklığa neden olduğu' için daha güvenli konuları tartışmasını önermek oldu. Bu tepkiye hareketin bir yayın organında yazar Wei Jingsheng tarafından şöyle yanıt verildi:

Deng demokrasi istiyor mu? Hayır, istemiyor!.. Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu bile anlamak istemiyor! Demokratik haklar için mücadeleden kastettiği, 'karışıklık' çıkaranlara baskı yapılmasıdır. Politikaları eleştiren ve sosyal gelişme için talepler öne süren insanlara karşı bu tür yöntemlere başvurulması, hükümetin halk hareketlerinden derin korkusunu gösteriyor.¹⁸

İki hafta sonra Wei'nin ve ardından onun serbest bırakılmasını isteyen taraftarlarının tutuklanması ile bu sözlerin haklılığı kanıtlandı. 1979'a doğru baskı iyice arttı ama, yine de hareketin devletin koyduğu sınırlar içerisindeki eylemlerine izin verildi. Olaylar deng Xiaoping'in planları doğrultusunda geliyordu ve O, uluslararası platformda yarattığı 'Liberal' imajını birden yıkmak istemiyordu.

Ama hareket, devletin dayattığı sınırları kendisi için bağlayıcı

görmedi ve kabul etmedi. 1980'in başlarında tüm duvar posterlerinin yayını ve dağıtımı yasaklandı. Bunların sonucu, eylemciler yalnız yeralında çalışmayı öğrenmekle kalmadılar, aynı zamanda örgütlerini ve etkilerini de geliştirdiler.

Eylül 1980'de Guanzhou'da 50'den fazla gayri-resmi dergi temsilcilerinin katıldığı bir toplanı yapıldı ve onu izleyen ay iki önemli öğrenci gösterisine sahne oldu. Polonya'daki 'Dayanışma'nın yapısı göz önüne alınarak, hareket fabrika işçileri arasında örgütlenmeye başladı. 1981'e gelindiğinde Wuhan, Xian ve Shanghai'de gayri-resmi sendikaların bulunduğunu saptamak olası. Bunlar kısa ömürlüydü. Bu gelişmelerin hemen ardından egemen sınıfça başlatılan bir büyük saldırı 1983'e dek tüm hareketi çökertiyordu.

Saldırının sokaktaki 'serserilere' karşı olduğu ilân edildi, ama bu terim suçlulardan politik muhalefete kadar her unsuru kapsadı. Genç işçilerin kitleler halinde sürgün edilmeleri ve alanlarda 'halka açık idamlar' sürekli çoğaldı. 1983'e dek yalnızca Pekin'de her gün yaklaşık bir kişi asılıyordu. Bu olaylardaki ölümlere dair hiçbir resmi rakam açıklanmadı, ama on binlere ulaştığı kesindi.

Çin'in yeni yöneticileri, hareketi büyük bir yenilgiye uğrattılar, ama onun yeniden gelişebileceği kaynağı; yoksulluk ve ümitsizliği ortadan kaldıramadılar. Kendi aralarında olan ve muhalefetin gelişmesine yardım edebilecek çıkar çatışmalarını da engelleyemeyeceklerdi. 'Demokrasi Duvarı' hareketi, Mao yandaşları ile 'modernçiler' arasında 1978'deki bölümünden dolayı büyümeyi başarmıştı. 1981'e kadar uygulanan ekonomi politikalarındaki çelişkiler yüzeye çıktıkça, 'modernçiler' arasında benzer şekilde bölünmeler de netleşiyordu.

1978'de Modernçiler Çin ekonomisinin gelişimi için yeni bir programı yürürlüğe koymuşlardı ve bu program endüstriyel ve tarımsal üretimi 2000 yılına kadar iki katına çıkarmayı amaçlıyordu. Planın iki önemli stratejik unsuru vardı: Birincisi Çin'in teknolojik geri kalmışlığını çözmek için büyük ölçekli bir teknoloji ve tesis ithaliydi. İkincisi ise ekonomiyi tümüyle en uygu rekabet edebilirlik düzeyine getirebilmek için devletin üretim ve yatırım üzerindeki kontrolünü düzenli olarak azaltan ve onun yerine 'piyasa güçlerini' geçirerek ekonomiyi yeniden yapılandırmayı amaçlayan uzun erimli bir

politikaydı.

1980'li yılların başlarında birinci unsurun (endüstri ithalinin) önemi azalmıştı. Bunun temel nedeni egemen sınıfın gerekli anlaşmaları yaptığı halde yeni makinaları alacak yeterli parasının olmamasıydı. 1979-80, 1983 ve 1985'te ithalatla önemli kısıtlamalar yapıldı. Her kısıtlamada bir dizi proje ya erteleniyor ya da yarım bırakılıyordu ve bu da Japon ve Batılı Kapitalistlerin, projelerinin geleceği konusunda çok daha fazla endişeye düşmelerine neden oluyordu. Dikkatin en fazla yoğunlaştırıldığı nokta 'piyasa sosyalizmi' denilen şeyin geliştirilmesi idi. Bu politikalar sonucu üretimde büyük ölçüde artmalar oldu şüphesiz... 1949'dan beri en yüksek kalkınma hızına ulaşılmıştı. Strateji doğrultusunda ilerlendikçe görüldü ki; egemen sınıfın yapabildiği, bir dizi çözümsüz ekonomik sorunların yerine, başka bir dizi çözümsüz ekonomik sorunları getirmektir.

Tarım, başlangıçta en fazla gelişme görülen sektördü. 1978'de yürürlüğe giren hane sorumluluğu sistemi şimdi tüm ülkeye yayılmıştı. Eski kömün toprakları iptal edildi ve onların yerine her aileye üzerinde diledikleri ürünü yetiştirebilecekleri bir toprak parçası verildi. Devlette belli oranda vergi verme zorunlulukları vardı ve bunun haricinde kendi ürünlerini tüketebilirler ya da pazarda satabilirlerdi.

Bu uygulamalar sonucu üretim ve verimlilikte bir artış görüldü. 1978-83 arasında üretim yüzde 60'dan, ortalama gelirler ise iki katından fazla arttı. Elde edilen gelirlerin çoğu tarımsal bölgelerde gelişmekte olan endüstrilere yatırıldı ve bu işyerlerinde topraksız köylüler istihdam edildiler.

Ama köylülük bu yüksek kazançların faturasını ağır ödedi. Devletin planı, köylülükçe elde edilen yüksek gelirlerin tarımsal araç-gereç, sulama projeleri gübrelemeye yatırılması ve tarım sektöründeki devlet yatırımını azaltmaktır. Oysa çoğu ailelerin topraklarının küçük olması nedeniyle böyle bir yatırım kârlı değildi. Şimdi, 1978'dekinden daha az alanda makinalı tarım yapılıyordu ve sulama ile gübreleme de düşmüştü.

Başka bir deyişle, üretim artışı tamamıyla köylünün eskisinden daha fazla çalıştığından olmuştu ve bunun anlamı 1980'lerde gerçekleşen büyüme hızının yinelenmesinin olanaksızlığıydı. Ve

gittikçe daha fazla alanın ev yapımı ve endüstriyel amaçlarla tarımsal kullanımdan çekilmesi, büyüme oranı sabit olsa bile, bir üretim azalışına yol açacaktı.

Sosyal giderler daha da büyüktü. Çoğu köylerde doktorlar özel sektöre geçtiğinden, sağlıkla ilgili hiç bir hizmet kalmamıştı. Aileler çocuklarını tarlada çalıştırmak için okula göndermedi ve eğitim sisteminde çok büyük bir düşüş gözlemlendi. 1978-83 arasında ortaokul çağındaki çocuklarda okula gidenlerin oranı yüzde 46'lardan, aniden yüzde 30'lara düştü¹⁹ ve devam edenlerin gerçek rakamı göz önüne alındığında bu oran çok daha aşağılara iniyordu.

Kırsal alanlardaki kadınların durumu piyasa koşulları kötüleştikçe daha beter oluyordu. tarlara kollektif olarak çalışılan eski sistemde kadın, erkeğin aldığı ücretin yüzde 80-90 kadarını asla da, en azından teoride kendine ait bir geliri vardı. (Praükte bu ücret kocaya ya da en yaşlı oğula veriliyordu.) Şimdi bu, teorik olarak bile olsa söz konusu değildi. Çin'de kadınların durumu konusunda bir uzman şöyle diyordu:

kırsal alandaki yeni ekonomik düzenlemeler ile kadın üretim araçları ile ilişkisinde yarı-köleliğe geri dönüyor. Herhangi bir göreve tayin olurken sadece ekip başına bildirmek yerine, şimdi kocasının gözetimi altında da olacak. Kadının ne zaman çalışacağına, ne iş yapacağına ve ne zaman çalışmaya ara vereceğine kocası karar verecek.²⁰

Son olarak, yeni sistemle kırsal alanda yaşayanlar arasındaki gelir dağılımının önemli oranda bozulduğu söylenebilir. Çünkü ekonomi politikaları yeni yatırımdan çok, daha fazla çalışmaya dayanıyordu. Nitckim zenginleşen bölgeler, görece olarak biraz fızla yatırım yapılan ve başlangıçta kendilerine avantaj sağlayan belli nitelikleri olan yerlerdi. Zhejiang ve Jiangsu bölgelerinin bazı kesimleri bunun örnekleri olarak anılabilir ve buralarda yaşam düzeyi, şehirlerdekinden bir hayli yüksekti. Geri ve fakir bölgelerde hemen hemen hiç bir şey değişmemişti. Fakir bölgelerdeki herkesin yoksul olduğunu söylemek doğruyken, tersi doğru değildi. En yüksek üretim artışlarının görüldüğü bölgelerde bile önemli oranda yoksulluk vardı ve bu eşitsizlikler hükümete endişe veriyordu. Çünkü yaratılan durumdan

etkilenen binlerce yoksul insan adaletsizlikleri kolayca görebiliyordu. Bu durumdan sorumlu olan egemen sınıfın tavrı ise körcesineydi. Bir Bakan durumu şöyle değerlendirdi:

Genel refahı başarmak, aynı zamanda durumu iyileştirmek ya da herkesin aynı düzey servet artışından yararlanması demek değildir. Tarihten çıkarılan ders bize, ortak genel refah içi uğraşmanın yalnızca genel yoksulluğu ve eşitçiliği desteklemek olacağını söyler.²¹

'Sorumluluk Sistemi'nin oldukça başarılı olması, bazan onların bu tavırdan geri dönmelerine yol açtı. Herşeyden önce, 'piyasa güçleri' işledi ve şehirlerdeki yiyecek fiyatları 1978'den beri sürekli her yıl yüzde 20'den fazla yükselerek, ücretler üzerine baskı yaptı. Egemen sınıf enflasyon dolayısıyla bozulan dengeyi kurmak için önemli oranda ücret artışı yapmaya zorlandı. Şimdi yiyeceklerin önemli bir kısmı piyasada serbest fiyatlarla satılıyordu ve fiyatları kontrol adına fazla bir şey yapılamıyordu.

Ve buna ek olarak, üretilen hububat (sofrada ana yiyecek) henüz miktarı 1984'teki en yüksek noktasından düşmüştü. yine uygulanan politikaların sonucu olarak...

Diğer ürünlerin fiyatları (özellikle pamuk, tütün ve jüt gibi endüstriyel ürünlerin), tahıl için ödenenden sürekli olarak yüksek olmuştu. Böylece uzun erimde hububat ekiminden vazgeçilmişti. 1985'te devlet, tahıl ekimi için geniş bir destekleme kampanyası başlattı, ama yine de izleyen yılda 10 bölgede hububat ekimi yapılan tarla sayısı azaldı. Bu sorun, gittikçe daha fazla devlet kaynağı kullanılarak, endüstriyel yatırımın zararına çözülebilirdi. Böylece tarımsal reformlar, planlanan amaçların tam tersi sonuçlar vermeye başlamıştı.

Eğer tarımdaki sorunlar durgunluktan kaynaklanıyorsa, endüstridekilerin çok hızlı büyümekten kaynaklandığı söylenebilir. 1980'li yılların başlarından itibaren, çoğu fabrika yöneticileri, kârlarını diledikleri alana yeniden yatırma ya da elde tutma hakkına sahiptiler. Sonuç oldukça etkiliydi ve endüstrinin büyüme oranı sürekli yükseliyordu. 1983-85 arası yalnızca üretimdeki artış, Güney Kore'nin bu yıllar arasındaki toplam üretimine eşitti.

Ama büyüme hızı, devletin plan öngörümlemlerini bir hayli aştı ve enerji, ulaşım ve hammadde konusunda ciddi darboğazlara ve aynı zamanda önemli oranda israfa da yol açtı. Ödemeler dengesi açığı, dışalım dışsatımı sürekli olarak aşukça arttı. 1985'e dek beş yıllık planda yüzde 8 olarak öngörömlenen büyüme hızı, endüstride yüzde 18 olarak gerçekleşiyordu. Egemen sınıf kısa bir bocalamadan sonra daha önce askıya aldığı fabrika müdürleri üzerindeki tüm kısıtlamaları yeniden yürürlöğe koydu ve daha gerçekçi bir büyüme hızı için zorlandı. Bir kaç ay böylece geçtikten sonra 1986 istatistiklerinin açıklanması ile, problemin aynen kaldığı, hem büyüme hem de yatırımın planlananın bir hayli üstünde olduğu anlaşıldı.

Bunun temel nedeni, merkezî hükümetin ekonomiyi idare eden alt kademe bürokratlarını kontrol edemeyişiydi. Planlanmış devlet yatırımı, toplam yatırımın yarısından bile azdı şimdi... Yerel yöneticiler ve bürokratlar, egemen sınıfın bir bütün olarak istemelerinden ziyade, kendi bireysel çıkarları temelinde kararlar alarak, yatırımın büyük bir çoğunu kontrol ediyorlardı. Çelişkinin en rahat gözlenebileceğı alan, ekonomi suçları olarak bilinen, düzenbazlık, dolandırıcılık, gibi konulardaydı. Bunların pek azı, örneğın elektrik işleri müdürünün kendine bedava tiyatro bileti alamadığı tiyatronun elektiğini kesmesi ya da bir gaz işletmesi yöneticisinin, enerjinin birazını kendi özel işlerinde kullanması gibi, sadece kişisel hırsa dayanan olaylardı. büyük çoğunluğu ise 'Piyasa Sosyalizmi' stratejisinin sonucu olarak ortaya çıkan yaratıcı(!) uygulamalardı; ana dürtü kâr emektü çünkü. Eğer illigal olarak ithal edilmiş renkli TV'nin karı, ülkede üretilen radyonunkinden yüksekse (ve böyleydi), bu işi kıvırabilecek yetenekteki müdürler, kanunlara ya da 'ulusal çıkar'lara bakmadan, kârlı olanı yapacaklardı. Mantuk bunu gerektiriyordu. Merkezi devlet için ise mantuk, ekonominin kontrolü için bu durumla savaşmaktı.

1980'li yılların başlarında sorun çok büyük oranlara ulaştığında, egemen sınıf bir dizi 'halka açık' idamlarla saldırıya başladı. Farika yöneticileri korktular, fakat daha da önemlisi aynı zamanda her türlü yenilikten de bir ekonomi suçu olarak kabul edilebilir kaygısıyla kaçınmaya başladılar.

Kampanya biraz yavaşlayınca, aynı sorun yeniden baş gösterdi. Benzer periyodlar epeyce yinelendi. Sorun kökten çözülemiyor, yalnızca bir süre için kontrol altına alınabiliyor. Bu yüzden egemen sınıf yerel bürokratlara daha fazla güvnenmedi. Ekonominin diğer ülkelerle rekabet edebilmesi için işgücü maliyetinin düşürölüp verimliliğin artırması ancak bu bürokratlarca yapılabilirdi. Bu değişim sürecinin Çin işçi sınıfı için maliyeti çok büyük olacaktı. Hali hazırda fabrikaların yüzde 20'si zararına çalışıyordu. Çünkü hemen her fabrikada dünya standartlarına göre fazli işçi çalıştırıldığından pratikte 'gizli işsizlik' vardı. Verimliliği ve kâr'ı artırmak için kitlesel işten atmalar gerecekti.

1986'da çalışma bakanının tahmini şöyleydi: 'Gelecek 5 yıl içerisinde, devletin sahip olduğu işletmelerde 15 milyon kişi atılacak.'²² Bu rakam tüm endüstri işçilerinin yaklaşık alda biriydi.

Egemen sınıfın saldırısı kitleler halinde işçi çıkarmayla kalmayacaktı. Onların amacı, yaşam boyu iş garantisini iptal etmek, verimsiz işçilerin kolayca kovulmasını ve ücretlerin artırılmasının direk olarak üretim artışına bağlanmasını kurumlaştırmak, çalışma koşullarını kökten değiştirmekti. İşçilere işyerlerince ödenen yıllık sosyal yardımlar (maaşlardan bile önemliydi bu yardımlar) devletin yiyecek ve konut üzerindeki sübvansiyonu ile birlikte iptal edilmek isteniyordu.

Teori ve pratik arasındaki fark çok büyüktü. 1980'lerin başlarından itibaren bu fikirlerin tartışılmasına karşın, egemen sınıf karşılaşılabileceği tehlikenin farkında olduğundan, çok dikkatli ve yavaş hareket ediyordu. Ama, dünya ekonomisinin içinde bulunduğu koşulların, rekabetin gittikçe şiddetlenmesiyle bu maliyetin dayanılmazlığının farkındaydılar. Saldırılarını geciktirdikçe, gelişmiş ülkelerle rakebette biraz daha geri kalıyorlar, bu da daha geniş çaplı bir saldırı gerektiriyordu.

Çünkü 1981'lerden beri 'modernleşme' yürürlüğe girdikçe, istenmeyen sonuçları bir bir ortaya çıkmaya başlamış ve doğal olarak 'modernci'ler arasında bölünmeler görölmüştü. Tüm stratejinin doğrultusu, hızı ve yapısını temelden tartışıldığı pek yoktu, ama ortada iyi tanımlanmış ve açık prensipleri olan iki ayrı grup da yoktu. Egemen sınıfın bir çıkmazının yansımasıydı daha çok.

Tutucular olarak adlandırılan Deng Xiaoping'in karşıtları için ise ekonomik gelişme hızı, egemen sınıfın ekonomi üzerindeki kontrolünü kaybetmesine yol açmayacak ve anahtar sektörlerde kamu işletmeleri kurularak Çin'in geri kalmışlığını dikkate alacak bir düzeyde olmalıydı. Onların tüm gücü bu kontrole dayanıyordu; eğer onu kaybedecek olurlarsa, güçlerinden geriye ne kalacak?

Bu, kolayca yanıtlanamayacak güç bir soruydu. Öncelikle dünya pazarında rekabet gücünün gerekliliğine işaret ettiler. Mao döneminde devletin merkezi kontrolü altında bu gerçekleşemedi. Ekonomiye gerekli dinamizmi merkeziyetçilikten vazgeçmek ve 'Piyasa Sosyalizmi'nin daha fazla yürürlüğe girmesi verebilecekti.

Ekonomik büyüme üzerinde kontrolü kaybetme yan etkiler yaratıyordu, ama alternatif politikalar daha olumsuz sonuçlar verecek gibi görünüyordu.

İlk gruba dahil olanlar, ekonomide dengeleri korumak için, koşmaya başlamadan önce yürümenin öğrenilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Diğer grup ise, epeyce düşüp kalkma pahasına da olsa, uluslararası rekabetin dayattığı koşullara uymak için yürümeyi öğrenmeye aldırmaksızın koşmaya başlanması gerektiğini savunuyordu. Tartışma birinin ya da diğerinin üstünlüğüyle sonuçlanamazdı, çünkü, ikiye de, gelişmenin maddi sınırlayıcıları konusunda haklıydı. Çin ekonomisinin olanakları ile uluslararası rekabetin dayattığı istemler arasındaki çelişki uzlaştırılamazdı.

1982'den sonraki yıllarda, önceliğin kontrole ya da büyümeyi hızlandırmaya verilmesine göre, ekonomi politikaları da, merkeziyetçiliğin azaltılması ile planlamaya ağırlık verilmesi arasında sürekli değişip durdu. Böyle ana değişimler ekonominin istikrarsızlığını daha da arttırdı. Ekonomik büyüme üzerinde egemen sınıfın kontrolü zayıfladıkça, hizipçilik daha hızlandı ve gitükçe zor seçeneklerle karşılaşıldı.

1985 sonlarında budurum basına yansıdı. Deng Xiaoping'in ekonomik uygulamaları, kıdemli ekonomist Chen Yun tarafından açıkça eleştirildi; subaylar arasında yaygın olan yozlaşma; hemen hemen tüm genç işçilerin mevcut durumdan hoşnutsuzlukları ve Japonya'nın Çin'de artan ekonomik gücü dile getirildi.

Egemen sınıf arasında böylesine kargaşalıklar oluştuğunda, tabandan bir muhalefetin yükselmesi için elverişli koşulları yaratıyordu. Nitekim yine böyle oldu. eylül 1985'de binlerce öğrenci Pekin, Wuhan ve Chendu'da, ekonomideki Japon hakimiyetine karşı ayaktaıdı. Dört ay sonra Xinjiang'da öğrenciler ilk kez nükleer silah denemelerini protesto ediyorlardı. 1984 yazından beri kampüsler ajitasyon merkezi haline gelmişti. Büyük şehirlerde yaşam koşullarının kötüleşmesine karşı yürüyüşler düzenlendi ve 1985'te hareket dolaylı da olsa politik istemlerin öne sürüldüğü gösterilere dönüştü.

Egemen sınıf içindeki ayrılık hemen uzlaştırıldı ve böylece gösterilerin yararlandığı alan kayboldu, ama ekonomiyi devlet kontrolü altına alma çabaları boşa çıkıkça, çıkar çatışmaları yeniden alevlendi. Bölünmelere paralel olarak gelişen muhalefet hareketi, hem daha büyük hem de amaçları egemen sınıftan açıklıkla farklııdı ve öğrenci hareketi olarak başlamasına karşın şimdi daha geniş bir tabana yayılıyordu.

Kısacası, protestolar fazla olaylı geçmiyordu ve açıkça görülen amaç, Deng'in tutuculara karşı desteklenmesi ve yerel seçimlerin koşullarında değişiklik istemektı. Ama Çin'in bugünkü koşullarında demokrasi için bir çağrı, ilerde patlamaya yol açabilirdi. Aralık 1986 ortalarında gösteriler Shanghai'ye sıçradığında, boyutu akıl almaz derecede büyüdü. İşçiler kitleler halinde göstericilerle birleşti. Financial Times gazetesinin muhabirine, birisi orada bulunuşunu şöyle açıkladı: '... Ben buradayım, çünkü ekonomik reformlardan tüm parsayı bizim patronlar topladı; bana kalan hiç bir şey yok!...' Beş gün boyunca Shanghai 70.000 kişi tarafından yapılan kitle gösterilerine sahne oluyordu.

Benzer gösteriler, Shanghai boyutlarında olmamakla birlikte, yaklaşık 15 diğer şehirde daha yer aldı ve Pekin'de haftalar boyunca yapılan yürüyüşler sonucu yalnızca devletin gösteri yasağına meydan okumakla kalınmadı, olaylara karıştığı gerekçesiyle tutuklanan 25 öğrencinin salıverilmesi de istendi.

Egemen sınıf oldukça sarsılmıştı, haftalar boyunca, harekete alınacak tavır konusunda, bir karara varamıyordu. Gösteriler yavaşladıkça tutucu kanat hakimiyeti eline alıyor gibiydi. Onlar Deng'in 1978'den beri sağ kolu olan ÇKP genel sekreterini istifaya

zorladılar ve önceki iki yılda sınırlı bir boyutta olsa da, biraz gelişmeye başlamış olan kültürel ve akademik özgürlüğü 'burjuva' olarak adlandırarak bir karşı kampanya başlatular. Özgürlüğün sınırı, egemen sınıfın fikirler üzerindeki tekelinin sorgulanmaya başladığı yerde biterdi onlara göre.

Daha önemlisi, gösterilerin pratikteki anlamı, 1987 için çalışanların yaşam düzeylerinde yapılacak bir kesintinin, işçilerin de öğrencileri izleyebileceklerinden korkularak ertelenmesiydi. Böylece yeniden toplum ve ekonomi üzerinde sıkı kontrolün olduğu bir döneme girildi. Ekim 1987'deki Tibet ayaklanmalarına dek tutucular daha fazla sosyal değişmeyi önler bir komumda görünüyordular.

Ama hakimiyeti hangi kanat kazanırsa kazansın, işçi sınıfına saldırı er ya da geç gündeme geliyordu. Böyle yaptıklarında işçilerin karşı koyacağına dair garanti yoktu ama, saldırı uzun süre ertelendikçe, daha da büyüyerek gelmesi olasılığı artıyordu.

Önceki muhalefet hareketlerinin tarihçesi gösteriyor ki; devletin onları yenmeye ve yoketmeye muktedir olmasına karşın, fikirler ve istemler beyinlere işliyor ve bir sonraki kavgada esin kaynağı oluyorlardı. Şimdi Çin'de, devlete karşı ciddi bir mücadele geleneği — sokak kavgaları, protestolar — doğuyorda ve kültür devriminden beri işçiler bu savaşlarda yerlerini almışlardı. Eğer bu gelenek tüm işçi sınıfına sıçrarsa, egemen sınıf, şimdiye dek karşılaştığından çok daha çetin bir kavga görecek.

SONUÇLAR

Mao'nun öldüğü yıldan beri her şey ayırım gözetilmeksizin Maoizm olarak sunulmaya çalışıldı. Mao'ya henüz devletin kurucusu olarak saygı duyuluyordu, ama yirmi yıl boyunca aldığı her önemli karar bir kenara atılıyordu.

Mao'nun halihazırdaki durumu en iyi şekilde Deng'in yandaşlarından birisi tarafından 1981'de şöyle açıklanıyordu:

...Mao'nun hataları, bilimsel Mao Zedung düşüncesiyle bağdaşmıyor. Bu yüzden O'nun son yıllardaki fikirleri ile genel olarak Teorisini birbirine karıştırmamak gerekir. Mao Zedung düşüncesi bilimsel bir teoridir ve Yoldaş Mao'nun hatalarını kapsamaz...²³

Başka bir deyişle 'bilimsel Mao Zedung düşüncesi'nin nasıl olmasını istiyorlarsa, o yönde yorumlamaktaydılar.

1960'lı yıllarda tüm dünyada yüzbinlerce devrimci Çin'e sosyalist bir model, ulusal kurtuluş mücadelelerini desteklemede bir kaynak olarak bakıyordu. Deng Xioping'in iktidarı ele geçişi ile iki umut da boşa çıkmıştı. Çin bugün daha çok 'piyasa güçleri'nin kaçınılmaz üstünlüğünü kanıtlamak isteyen sağ kanattan kişilerce bir model olarak öne sürülüyor. Bu da, gitükçe daha çok sayıda sosyalistin 'yeni bir kapitalist sınıf', ya da 'revizyonizm'in yükselişinden söz etmelerine yol açıyor.

Ama gerçekte bu kapitalist sınıf hakkında yeni olan bir şey yok. Modernleşme stratejisinin unsurlarından çoğu Mao'nun zamanında, koşullara göre uygulanmıştı. daha önemlisi, Mao ve Deng temelde aynı amacı paylaşmışlardı: dünyanın gelişmiş ülkeleri ile rekabet edebilecek

güçte bir ulusal ekonomi oluşturmak. Aralarındaki tartışma, bu nihai amacı nasıl ulaşılacağı konusundaydı.

1949'dan günümüze, Çin ekonomisinin yönü ve gelişme hızını belirlemede işçi ve köylülüğün gereksinimleri değil, ekonominin rekabet gücü temel alındı.

1950'li ve 60'lı yıllarda rekabet öncelikle askeri alandaydı ve ekonomi stratejisi, dış tehdit oranında askeri güç oluşturma gereği üzerine kurulmuştu. Buradan 'kuşatma ekonomisi' peydah olmuş ve kesin öncelik ağır sanayiye verilmiş, bir atom bombası yapmak için muazzam kaynaklar ayrılmıştı. Bu gelişmeler emekçilerin gittikçe daha fazla soyulması ile atbaşı gidiyordu. Çin'in çok fazla yoksul ve geri kalmış olması, stratejiyi uygulanamaz kıldı.

Bu sorunun üstesinden gelmek için Mao'nun çözümü, var olan sermaye ve teknoloji açığını yalnızca irade gücü ve çok çalışma ile doldurmaya çalışmaktı. Bu yöntem, çare olmak yerine ekonomiyi krizden krize sürükledi. Çin endüstriyel alanda gelişti, ama diğer hedef olan 'rekabet gücü' konusunda zaman geçtikçe gerilerde kalındı.

Yeni yöneticiler Mao'nun politikalarını işlemez oldukları kanıtlandığı için doğal olarak reddettiler. Onların da farkettikleri gibi, uluslararası rekabet koşulları, Çin'e, eğer gelişim istiyorsa, dünya ekonomisine entegre olması gerektiği gerçeğini dikte ettirdi. Eğer endüstride verimlilik ve kârlılık yükseltilmek isteniyorsa, en başta bürokrasinin ekonomi üzerindeki buyruklarına son vermek gerekiyordu. Tek ülkede sosyalizm, olanaksızlığı yüzünden, yine gerçekleşmemişti.

Bunun anlamı, onların devlet kapitalizmine son verip özel kapitalizmin yararına işler yapmaları değildi. Özel kapitalizm, özellikle kırsal alanda belirgin olarak göze çaracak şekilde geri dönmüştü, ama ekonomi genelinde yeri çok küçüktü. Onların yaptıkları daha çok, ekonominin kontrolünü Pekin'deki bir kaç yüz üst düzey görevliden alıp, bir müdür ve alt düzey memurlar ordusuna devretmektir. Devlet aynı devletti, ama fabrika yöneticilerine, bir fabrika ya da madenden de ne kadar verimlilik artışı olacağına karar verme yetkisi tanınıyordu. Bir bütün olarak ekonominin daha fazla rekabet edebilmesi için, herbirinin rekabet gücünü yükseltmek bir ön koşuldu.

1978'den beri ekonomi daha önceki yıllardan daha hızlı bir

şekilde büyüdükçe, tüm egemen sınıf giderek bu gelişme üzerindeki kontrolünü kaybetmeye başladı. Yerel yöneticilere yetki devri ile on binlerce karar merciî yaratılmıştı. bunun daha fazla hizipçiliğe, ayrılcılığa ve dolayısıyla bağımsızlığa yol açan kendine has bir dinamizmi vardı. Ve Çin'i dünya pazarına bütünleştirmeyi başardıkça, dünyadaki ekonomik dalgalanma ve krizlerin etkileri daha çabuk ve yakından hissedilmeye başlandı. Egemen sınıf, ne dışsatımın hangi pazarlarda başarılı olacağını, ne de buradan elde edilecek geliri, önceden öngöremezdi. Planlar sürekli olarak değişen duruma göre düzenlenmeliydi.

Egemen sınıfın gücü, öncelikle ekonomi üzerindeki kontrol ve yönetim kabiliyetine dayanıyordu ve 'modernleşme' stratejisi en az Mao'nun zamanında olduğu kadar merkezileşme gerektiriyordu. Bu sektörün uluslararası alanda rekabeti için gerekli yatırım miktarı o kadar büyüktü ki, bir işletmenin, hatta bir işletmeler grubunun bunu sağlaması olanaksızdı. Kaynak, merkezi devletten gelmeliydi. Devletin ekonominin önemli sektörleri üzerinde denetimi tamdı, ama diğer sektörlerdeki durum nedeniyle uzun erimde bu denetimi kaybetme olasılığı büyüktü.

Planlama ile 'Piyasa güçleri' arasındaki çelişki, devletin, pazarın çapının ve gücünün sınırları konusunda sürekli müdahale etmesi ve egemen sınıfın merkezi otorite olarak gücünü her zaman ileri sürmesi demektir, ama bir kez bu yapıldığında ekonomik gelişmenin hızı daha düzensiz ve öngörülemez hale geliyordu. Bu hiç bir ulus-devletin -Çin kadar büyük bile olsa- içinden çıkmayacağı bir kısır döngüdür.

Egemen sınıfın yüzyüze geldiği sorunlardan hiç biri Çin'e özü değildir. Bunlar kontrol edilemez bir dünya ekonomisi içinde, ulusal bir ekonomide her kapitalist sınıfın karşılaştığı problemlerdi. Çin'de bu sorunlar daha ağırsa, bu, geri kalmışlık ve Mao'nun çok kötü sonuçlar yaratan uygulamaları yüzündendi. Yeni Strateji, eskisinin çözemediği sorunlar konusunda yine bir şey yapamıyordu. Başarısızlığın kökenleri egemen sınıfın hatalarında ya da onların yetersizliklerinde değil, bir dünya üretim sistemi olarak kapitalizmin, ulusal devlet olarak ele alındığında ekonomik gelişmeyi frenleyen yapısındaydı.

Gerçekten, krizdeki bir dünya sisteminin zorunlulukları Çin'i

etkilemeye başladıkça, 'modernleşme' stratejisinin, nüfusun büyük bir çoğunluğu için Maoizmden daha zararlı olduğu anlaşıldı.

1980'li yılların başlarında Dünya Bankası'nın Çin ekonomisi hakkında yapılan bir araştırmada şu sonuca varılıyordu:

Rekabet ve pazarın rolü arttıkça, yeterlilik, verimlilik ve teknoloji yükselirken; işsizlik, kabul edilemez derecede düştük (ya da yüksek) ücretler, işyeri kapanmaları, işçi çıkartmalar, yoksulluğun daha da artması gibi istenmeyen sosyal ve ekonomik sonuçlar da görülebilecek...

Yalnızca bir kaç ülke, devlet vepiyasa güçlerini yeterli ve hızlı bir büyüme için uyumlaştırabilmiş ve bunlardan daha azı, nüfuslarının önemli kesimi için yoksulluğu sorun olmaktan çıkarabilmişti. Öteyandan, plan, piyasa ve sosyal kurumların uyumsuz birlikteliğinden dolayı ne hızlı büyüme, ne verimlilik ve ne de yoksulluğu önlemeyi becerememe daha genel durumdur ve bir çok ülke buna örnek olarak gösterilebilir.²⁴

Kurtuluştan bu yana iki kuşak geçti ve bu uyarıcı bir sonuçtur. Şimdi Çin için bir alternatif var. 1925-27 devrimi olarak kısaca bahsedildiği gibi, işçi sınıfı, bürokrasi ya da 'piyasa güçleri' karşısında pasif kalmıyordu; işçiler egemen sınıftan yönetimi tümüyle ellerine alıyorlar, kavgalarına büyük oranda köylülüğü de seferber ediyorlardı. Mao'nun zaferini olanaklı kılan bu alternatifin yok edilmesi idi.

İşçilerin sahip olduğu güç, şimdi 1927'dekinden çok daha yüksek. O zaman tüm Çin'de yalnızca üç milyon endüstri işçisi vardı ve çoğunlukla güney-doğuda yoğunlaşmışlardı. Şimdi 150 milyondan fazla işçi ve endüstrinin kırsal alanlara dek işçi-köylü mücadelesini daha da kolaylaştıracak şekilde yayılmış olması, işçi sınıfının iktidarı alabileceğini ortaya koyan önemli göstergelerdir.

Böylece, yüzyıllardır kader olmuş yoksulluk ve acıları tümünden ve ilelebet yok etme olanağı belirdi. Bunun da önkoşulu halkı kurtaracakları iddiasıyla devleti kuranların, bir sosyal devrimle alaşağı edilmesidir...

TİANANMEN'E GİDEN YOL

SUNUŞ

'Küçük bir kıvılcım koca bir yangını başlatabilir' deyişi olayların nasıl gelişebileceğini ifade ediyor. İşçi grevleri, köylü ayaklanmaları, askerlerin ve öğrencilerin isyanlarının çeşitli yerlerdeki gelişmelerine bakarak bunu açıkça görebiliriz: Büyük bir 'yangın'ı ateşleyecek o 'kıvılcım'dan fazla uzakta değiliz.²⁵

Yukarıdaki sözler Mao tarafından 1930'da yazıldı. Ama, eğer egemen sınıfın bir üyesi bunları günümüzde okusa, bu yılın başlarında yeralan olaylarla yakın ilgisini görmemesi olanaksızlaşacaktı. Pekin 1989; aynen İspanya 1936, Macaristan 1956, 1968 Mayıs'ı, Portekiz 1974 ya da Polonya 1980 gibi; işçi sınıfının tarihinde yer alan, eski dogmaların bir kenara itildiği ve aniden her şeyin olanaklı hale geldiği büyük hareketlerden birisidir.

Pekin'de öğrenci ve işçilerden oluşan büyük kitle hareketi, bir aydan fazla bir süre boyunca ve gittikçe daha da militanlaşarak, egemen sınıfın tehditlerine meydan okuyan gösteriler yaptılar. Milyonlarca insan, yaşadıkları şehirlere el koydu ve üzerlerine gönderilen birlikleri geri dönmek zorunda bıraktılar. Yine milyonlar, Pekin olaylarını desteklemek için yollara döküldükçe, şehir-şehir baştanbaşa tüm Çin 1949'dan beri olagelen en büyük gösterilere şahit oldu. Ve Hong Kong'un, tarihinde şimdiye dek görülen en büyük gösterilere sahne olmasıyla, Çin egemen sınıfının kapıldığı paniği aynen sömürge egemen sınıfı da yaşıyordu.

Bu protestolar Çin'deki politik ve ekonomik krizin bir yansıması ve egemen sınıfın şimdiye dek karşılaştıklarının en kötüsüydü. Hareket yenilmiş olsa da, gelecekte hiç bir şey aynı

olmayacak.

Maoizm, Çin'in yoksulluğunu ve geri kalmışlığını kıramadı, 1978'den günümüze yürürlükte olan ve piyasa ekonomisine ağırlık veren reformlar daha fazla kaosa neden oldu.²⁶

Bu yazının iki amacı var: muhalefetin gelecekteki olası mücadelelerini öngörerek, nisan-haziran 1989'daki kitle hareketinin genel bir tarihçesini yazmaya çalışmak ve ikinci olarak da Çin'deki ekonomik krizi ve devlet kapitalizminin sorunlarına piyasa ekonomisine yönelik reformlarla çözüme çabalarının nasıl başarısızlığa uğradığını incelemek...

Çin'deki kriz orjinal değildir. Stalinizmin genel krizinin bir uzantısıdır. Bu kriz çeşitli şekillere bürünürse de, aslında sorun dünya ekonomisindeki krizin etkileri ile uğraşan Stlanist Devletlerdeki merkezi yönetimli ekonomilerin başarısızlıklardır. Bu krizlerden bizim anladığımız, bu ülkelerdeki egemen sınıfların sermaye birikim sürecini doğrudan kontrol ettikleri ve sistemin de, kapitalizmin özel bir biçimi olan bürokratik devlet kapitalizmi olduğudur.²⁷ Bu süreç, dünyanın diğer ülkeleri ile hem askeri hem de ekonomik alanda rekabet etme gereğince yönlendirilir. Dünyadaki kriz derinleştikçe, merkezi devletin gerekli ekonomik büyümeyi sağlamadaki başarısızlığı, bu türden bir çok ülkelerdeki egemen sınıfları, ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için çeşitli türden 'piyasa sosyalizmleri'ne yöneltti. Aynı zamanda yapılan bu sınırlı değişiklikler yıllarca baskı altında olan kitlelerin büyük protesto hareketlerine girişmeleri gibi politik sorunların başlamasına neden oluyordu. Çin, tarihindeki en büyük patlamaya sahne oldu, ama bu sonunucu olmayacak!

1989'daki kitle eylemlerinin kesin çözümlemesini yapmak uzun yıllar alacaksa da; onu incelemek, yalnızca bir dönüm noktası olduğundan değil, aynı zamanda gelecek konusunda bir haberci olduğundan da önemli.

1978'DEN GÜNÜMÜZE EKONOMİK VE SOSYAL DEĞİŞİMLER

Burjuva ideologları tarafından kriz konusunda oldukça yaygın olarak ileri sürülen şeylerden birisi de, Çin'in Prestroika'yı, (yeniden yapılanma) Glasnost (açıklık) olmaksızın devreye koyduğudur. Ekonomik reform, sistemi dışarıya tam anlamıyla açabilecek gerekli politik reformlarla tamamlanmadı ve bu yüzden ekonomik reformlar ölü doğdu ya da saptırıldı. Serbest piyasa ekonomisinin yalnızca serbest politik atmosferde (burjuva demokrasisi olarak okuyun) sağlanabileceği tartışıldı.

Bir önceki cümledeki varsayım, güney-doğu Asya'nın 'mucize' ekonomilerine bakılarak kolayca çürütülebilir. Tayvan 38 yıldır askeri yasalarla yönetiliyor, Singapur 20-25 yıldır tek partili sisteme sahip, Güney Kore'de ise kuruluşundan yakın zamana kadar sivil ya da askeri diktatörler birbirini izledi. Hong Kong, klasik serbest piyasa ekonomisine en iyi örnek belki de, ama 150 yıldır yürürlükte olan, demokrasinin kırıntısının dahi görülmediği bir sömürge yönetimidir.

Zaten hatalı olan başta analizinin kendisidir. Çin'deki politik ve sosyal değişim süreci, Gorbaçov Rusya'sından farklı bir biçim alırken, çeşitli politik değişiklikler ile evrim daha da kendine has bir yol izliyor. Çin'deki uygulamalar bir çok bakımdan Kruşçev dönemindeki Sovyetler Birliği'nde devreye giren Stalin karşıtı politikalara benziyor.

1976'ya gelindiğinde;

Mao'ya tapınmada aşırılıklar gittikçe azalsa da, henüz oldukça

büyük bir yoğunlaktaydı. Hergün, Halkın Günlüğü gazetesinin ön sayfasının üst köşesinde özel bir bölüm içinde Mao'nun fikirleri yer alıyordu. Mao'nun resimleri ve heykelleri her büyük binanın tepesindeydi. Hava alanları, demir yolu istasyonları, ana yollar ve kavşaklar Mao'yu çeşitli rollerde gösteren resimlerle doluydu. Milyonlarca duvar panosunda O'nun fikirleri yazılıyordu. Radyoda her gün Mao düşüncesinin toplumu koruyan gücünü anlatan oyunlar yer alıyordu.²⁸

'Modernci'ler, Deng xiaoping'in çevresinde bir grup oluşturarak 1978'de yönetimi ellerine aldıklarında, Mao'nun ekonomik gelişme modelini tümenden reddetme yoluna gittiler. Bunun anlamı, Mao'nun politik mirasına da zorunlu olarak benzer eleştiriyi getirmektir. Parti aygıtı ile halk yığınları arasındaki ilişki yeniden şekillenmeliydi. 1976'daki Tiananmen ayaklanmaları, milyonların Mao rejimine duydukları nefretin ve umutsuzluğun büyüklüğünü göstermişti. Hem tabanın daha fazla ayaklanmasını önlemek, hem de ekonomiyi yeniden hayata döndürmek için üstyapının reform yapması gerekiyordu.

Tony Cliff'in, Sovyetler Birliğindeki Stalin karşıtı uygulamaların kökenleri üzerine açıklaması, Çin'in 1978 yılındaki durumuna oldukça uygun:

İlk olarak, terörün aşırılığı ve keyfiliği, ekonomide hiyerarşik ilişkilerin gerekli olması bakımından ekonomik rasyonelleştirmeye bir engel haline geldi. İkinci olarak, terör; şimdi ve gelecekte hedef olacak insanları korkutarak bir noktadan sonra daha fazla emek harcama isteği ve çaba yaratamıyordu. Aksine sorun çıkarabilecek her türlü kararı engelleyip sorumluluğu başkasına yükleyerek tüm güç odaklarını felce uğratiyordu. Ve son olarak, egemen sınıf kendisi için de havayı yumuşatmak istedi. Elde ettikleri ayrıcalıkları hayata geçirmek için böylesi bir atmosfer gerekiyordu. Nitekim Stalinist rejimin çıkmazlarından biri, bürokratların sahip olduğu ayrıcalıkların kolayca kullanılamamasıydı. Gizli Polis, işçi ve köylüleri gözaltına almasının yanı sıra, böylesi 'öncelikli' kişilere karşı da kayıtsız kalmıyordu.²⁹

Ama Çin'deki reform süreci, Kruşçev Rusya'sındakinden beş ana nedenden dolayı güç ve çelişikti. İlk, devletin oluşması 1949'da Mao'nun askeri zaferi ile gerçekleşti. Dolayısıyla Mao'nun

reddedilmesinin sınırları vardı.

İkinci olarak, Kruşçev 1956'da Stalin terörünü eleştirdiğinde, bu terör başlayalı 20 yıldan fazla bir zaman olmuştu. Oysa Çin'deki 'Kültür Devrimi'nin çok kötü anı ve sonuçları insanların belleklerinde henüz çok yeniydi.

Üçüncü olarak, Kruşçev ve çevresindekiler Stalin yönetimi altında sessiz kalırken, Mao'dan sonraki yöneticiler olayların kötü gelişmesi karşısında Ona karşı savaşmışlardı. Bu yüzden onlar reformlar için çok daha fazla halk desteği yaratmışlardı. Demokrasi Duvarı hareketinden birinin belirttiği gibi;

Önderlerin çoğunluğu Kültür Devriminin kurbanları olmuşlardı, ama şimdi iktidarı yeniden elde etmişlerdi ve demokrasinin kurulması ile kanunların yürürlükte olmasını sağlayabileceklerdi.³⁰

Dördüncü olarak, SSCB'deki çoğu işçinin yaşam düzeyinin ikinci dünya savaşının bitiminden itibaren pek fazla olmasa da yükseldiği söylenebilir. Çin'de ise bunun tersine kişi başına 1978'de alınan kalori miktarı 1957'dekinden düşüktü.

Ve son olarak, Kruşçev'in iktidara geldiği zaman kesiti, dünya ekonomisinde 20-25 yıl sürecek olan bir genişleme (boom) döneminin ortalarında idi. 1978'de Çin'deki egemen sınıfa dünya ekonomisinden gelen baskılar oldukça büyüktü ve buna karşılık diğer ülkelerle rekabet güçleri de fazla yüksek değildi.

Kısacası, egemen sınıf için ekonomiyi modernleştirme gereği büyüdükçe, hareket edilebilinen alan azalıyordu ve özellikle değişim için tabandan gelen istem Kruşçev Rusya'sından çok daha güçlüydü ve bu yüzden kontrol edilmesi ya da güvenli bir zemine kanalize edilmesi çok daha zordu.

Şimdi, ekonomik krizin durumundan dolayı, egemen sınıfın başka bir seçeneği yoktu. İlk hedef Kültür Devrimi oldu. 1981'e dek resmi olarak mahkum edilmese de, 1978'de o zamanki liderler tarafından bir çok 'berbat suç'u içinde barındıran bir felaket olarak tanımlandı. Geçen 10 yıl zarfında kırsal alanlara gönderilen milyonlarca öğrenci şehirlere geri döndüler ve üç milyondan fazla insanın haspedildiğini ve kovuşturmaya uğradığını iyice açığa çıkaran bir rehabilitasyon süreci başlatıldı.³¹

Deng Xiaoping'in ünlü deyişi (kendinin fare yakaladığı sürece beyaz ya da siyah renkli olması sorun değil...) ile yalnızca ekonomik alanda değil akademik, bilimsel ve kültürel yaşamın bir çok alanında da Maoist ideolojinin hakimiyetinin sonuna gelindiği ifade ediliyordu. Bu dönem, kısmi olarak egemen sınıf tarafından yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek ve dünyaya karşı kendi görünümünü tümünden farklı göstermek gereğinden doğdu.

Yine de, günlük yaşamdaki devlet kontrolünü azaltmada yukarıdakilerle eşit önemde olan içsel nedenler de vardı. Eğer ekonominin gerçek durumu üzerine konuşulabilecekse, eğer bilim ve teknolojiye dünya standartlarına ulaşma hedefi konuluyorsa, akademisyenler kendilerine yüksekte bakan yerel parti sekreterlerini dert etmeksizin serbestçe fikirlerini açıklayabilmeliydiler. Aynı şekilde, rejim için az bir kitle desteği sağlama gereği nedeniyle devlet yalnızca geçmişteki hatalarını itiraf etmekle yetinmemeli, onları düzeltmeliydi de...

Deng Xiaoping, diğer şeylerin yanında, yerel memurların çelişkili ve çok karmaşık istemlerine karşı yürütülen kampanyayı sona erdirmeye sözü de vererek, daha 1978'den önce bürokrasinin içinde temel kazanmıştı. Bunun anlamı, egemen sınıf içinde bulunan çelişkilerin izin verilebilecek oranda ifade edilmesine karşı çıkmayan ve tartışmaların bir sonuca bağlanması için kullanılabilecek başka bir yöntem bulunması zorunluluğuydu.

Son olarak, ekonomik reformların kendilerini de devlet kontrolünde bir azalma gerektirmesi belirtilebilir. Serbest piyasanın ancak yerel bürokratların müdahale etmediği zaman yaşama şansı vardı. Komünlerin tecrit edilmesinin anlamı, köylülüğün yaşamı üzerinde her gün hissedilen devlet kontrolünün yavaş yavaş sona ermesiydi. Şehirlerde ise serbest mesleklerin hızla artması ve küçük işletmelerin özellikle genç işçileri istihdam etmesi işsizliğin ve sokaklardaki polisiye tedbirlerin azaltılması demekti.

Liberalleşme, kültürel alanda daha da ileri gitti. Kültür devriminin gerçekleri hakkında sınırlı konuşabilme özgürlüğü; hikaye, şiir, roman ve -1980'lerden sonra- film çeşitlemelerine yol açtı. Yine de, bu edebiyat eserlerinin çoğu, basitçe Maoist klasik propaganda yolunu izledi.

Ama 1980'lerden itibaren ilginç ve orijinal eserler üretilmeye başlandı. Bu eserlerde o güne dek tabu sayılmış hapisane yaşamı, cinsellik, yozlaşma, ordu yaşamı ve hatta 1930'lardaki Kızıl Ordu, ... vb. gibi bir çok konu üzerine korkusuzca gidiliyordu.³² Aynı gelişme kitle iletişim araçlarında da görüldü. 1986 sonunda Çin'de basılan 5.000'in üzerinde gazete ve dergi vardı. Oysa 1973'de bu rakam çok düşüktü. Örneğin Pekin'de yalnızca 64'tü.³³ Resmi yayınlarda bile geçen yıllara nazaran daha bir eleştirelilik göze çarpıyordu.

Bunun nedeni, kısmen egemen sınıfın kendi ekonomi politikaları için belli oranda halk desteği yaratmak istemesiydi.

Ama bu, aynı zamanda toplum üzerindeki devlet kontrolünün kaldırılması gerekliliğini yansıtıyordu. Otoriter bir polis devletini idare etmek nispeten kolaydır. Bunun için 'devletin yasal olduğunu açıkça belirtmediği her şey yasaktır...' demek yeterlidir ve bu, her sıradan polis memurunca kolaylıkla kavranabilir, ama devletçe belirtilmediği halde, ne yazık ki(!) yasak olmayan bazı faaliyetler olduğunda, polis ve sansürün görevleri oldukça karışık hale gelmekteydi ve izin verilen eylemlerin boyutu sürekli bir sorgu altında tutulmaktaydı.

Devlet, verilen özgürlüklere sınır koymaya çalıştıkça, sansür önemli oranda yerini koruyordu. Roman, film ve gazeteler birbiri ardından kayboldu ya da tam faaliyete başladıklarında, işlemez hale getirilerek geri gönderildiler, ama kültür devriminin getirdiği, sansürün çoğunlukla yayınlandıktan sonra uygulamaya konmasıydı.

Yukarıdakilerin hiç birinden, Çin'in yeni liderlerinin gerçek birer demokrat oldukları sonucunu çıkarmamak gerektiği kanısındayız. Batı basını ve politikacıları tarafından dikkatle propagandası yapılan Deng Xiaoping'in önemli ölçüde liberalleşme taraftarı olduğuna dair tez, Tiananmen alanında kan gölü içinde kayboluyordu. Egemen sınıfça son 10 yıl içerisinde savunulan ve yürürlüğe konmaya çalışılan politik ve sosyal değişikliklere, kitleler üzerinde kendi hakimiyetlerini arttırmak ve onları daha fazla sömürebilmek için devam edildi.

SSCB'nin son yıllarda yaşadığı değişiklikler konusunda Chris Harman ve Andy Zebrowski'nin yazdıkları Çin için de geçerli:

Yukarıdan gelen 'glasnost'ta, gelecekte izlenecek politikalar konusunda tartışma üst düzey liderlerden sonra, genel olarak kültürel

hayatta önemli yer tutan sıradan üyeleri de kapsamına aldı. Mücadele böyle bir ortamda bir kez başladığında, yalnızc egemen sınıfın içerisindeki çeşitli grupların çıkar çatışmaları zemininde kalması sağlanamaz... Üstyapıdan gelen glasnost, çok daha önemli bir süreç için kapıyı araladı: tabandan gelen glasnost!³⁴

DEMOKRASİ DUVARI VE SONRASI

Duvar gazeteleri hareketinin ilk yoğunlaştığı dönem 1978-81 arasındır. Kültür Devrimindeki yeni önderlik yapısını eleştiren ve çoğu eski kızıl muhafızlardan olan çeşitli işçi grupları 1978 sonbaharında, önceleri duvar posterleri, sonraları ise dergi yayınlamaya başladılar ve dile getirdikleri istemler, politik değişim sürecinin hızlandırılıp boyutunun genişletilmesi, kültür devriminden beri süregelen haksız uygulamaların iptali, .. vb. idi. Pekin'de en azından 55 tane bu türden dergi belirdi ve 88'inin de diğer 22 şehre dağıldığı kaydedildiğine göre, gerçek rakam hiç şüphesiz çok daha yüksekti.³⁵ Hareket arkasında geniş bir kitle topladı. Başlangıçta Deng Xiaoping harekete desteğini verdi, ama asıl amacı bu fırsattan yönetim kademeleri içindeki rakiplerini kovmak için yararlanmaktı. 1979 baharında önemli liderlerinin tutuklanması nedeniyle 'Demokrasi Duvarları' (posterlerin yapıştırıldığı veya dergilerin satıldığı yerlerdi bunlar)nın sayısı sonbahara doğru düşmeye başladı. Egemen sınıf henüz eskiden kullandığı baskı yöntemlerine kolayca dönemiyordu. Aynı zamanda, hareket gittikçe kısıtlansa da, yeni politik mücadele yolları yaratılıyordu.

Ağustos 1980'de, teorik olarak herkesin aday olabileceği yerel halk komiteleri seçimleri tüm ülkede yapıldı. Devlet yönetimine halkın katkısının artırılması hedeflenirken, demokrasi duvarı eylemcilerine, etrafında örgütlenebilecekleri bir konu yaratılmış oldu. Her ne kadar yerel halk meclislerinin yetkileri, ancak bizdeki kaymakamlık kadar olsa da, seçimler; pullama, afişleme,.. vb. ile düzenli olarak propagandaya ve bir dizi toplantı ve tartışmalara neden olmuştu. Devletin seçimlere hile karıştırmaya çalıştığı iki kolejde, geniş

protestolar yapıldı.

Bir araştırmaya göre, beşi fabrikalarda olmak üzere 12 yerde bu türden olaylar görüldü ve bilinenlerin çoğunun Pekin'de meydana gelmesi, özellikle yabancı gözlemcilerin olmadığı ve olayların rapor edilmediği yerlerde seçimlere hile karıştırma olaylarının ve bunlara protestoların yer almış olabileceğine delalettir.³⁶

Bu seçimlerden sonra, denge daha fazla reforma karşı ve baskı yönünde değişti. Egemen sınıfı içerisinde, ekonomik reformların hızı, uzanımı ve özellikle batı ekonomisi ile ilişkiler konusunda bölünmeler oldu.

Süreç üzerinde daha sıkıbir kontrolü savunanlar toplumdaki devlet kontrolünün yeniden tesis edilmesini öne çıkardılar.

Bu fikirlerin uygulandığı en yüksek noktada, 1981-83'daki kanun ve sıkı önlemleri ve 1983 sonlarındaki ideolojik yozlaşmaya karşı kampanyayı görebiliriz. Önlemler üç önemli grubu hedef aldı: Duvar Demokrasisi eylemcilerinin kalıntılarını, yozlaşmış memurları, işsiz ve lumpen gençliği... Sonuncu grup en fazla kurban vermişti.

Kırlara gönderilen öğrencilerin dönmesi ve okuldan ayrılanların sayısındaki hızlı yükselme, 1970'li yılların sonlarında ve 1980 başlarında işsizliğin artmasına neden oldu.

Bu gençlerin çoğu, devletçe, yol süpürme, endüstriyel artık temizleme, kamyon yükleme gibi 'hizmet kooperatifleri' denilen sektörlerdeki işlere atandılar. Ve reformların yürürlüğe girmesinden itibaren bir sürü insanın seyyar satıcı olarak, dövizden sandviç dek bir çok malın perakende satışını yapmalarına izin verildi.

Serseri ya da külhanbeyi olarak nitelenebilecek bu gruplar, egemen sınıfa karşı kuşkulu bakmalarıyla, cinsel ahlakın geleneksel normlarına, kanunlara ve 'büyük'lerine uymayı reddetmeleriyle ayırt edilebilir. Onların çoğu için hırsızlık ve fahişelik yaşam sürdürme araçlarıydı.³⁷

Kanunların yeniden 'tesisi' için sokaklar üzerinde devlet baskısının artırılmasına başlandı. Sert önlemlerin daha ilk aşamasında, şu ilginç saptama ortaya çıkıyordu: bir kurum olarak fahişelik, 'büyük boyutlu dolandırıcılık ve hatta bazı silahlı soygunlar bile, çoğunlukla

bu serserilerce değil, toplumun 'ayrıcalıklılar'ı olan bürokrat yakınlarınca yapıyordu, ama bu tür olaylar artuk a, bürokrasi kendini etkili bir şekilde savunmaya başladı ve kurbanların ezici çoğunluğu yine işsizler oldu.

1983' n sonlarında baskının üst noktalarında, bir gözlemci durumu şöyle tanımladı:

.... konvoylar halinde, kafaları tra lı olarak, silahlı polis ya da ordu muhafızlarınca eşlik edilen gençler ve aynı zamanda sokaklarda teşhir amacıyla kıtalar halinde dola tırılan ve sonunda ateş edilerek öldürülen mahkumlar, yeniden Çin'de genel görünümler haline gelmişti.³⁸

Aynı zamanda, tutucular, istenmeyen Batı etkilerine karşı bir kampanya ba lattılar. Bu durum, yerel bürokratların hepsinin, bağnazlıkla ve fazilet taslayıcılıkla günlük yaşamın en ufak ayrıntılarına bile müdahale etmelerine fırsat veriyordu. Kültür devrimini andıran sloganlar ve bazı kısıtlamaların tümden anlamsız olması, yapılanları çabucak sonuçsuz ve dayanıksız bırakıyordu.

Bir yazar durumu şöyle anlatmıştı:

Kadınların saçlarını omuz hizasından aşağı uzatmamaları ve askerlerin kız arkadaşlarının fotoğraflarını ta ımamaları istendi. Pekin parti komitesi, yüksek topuk, uzun sa  ve güneş gözlüklerini yasaklayan bir genelge yayınlandı. Bankadaki hesaplarına el konulan zengin köylülerin intiharları gündeme gelmeye ba lamı tı. Askerlerin ve kadroların şehirlerden evlenmek için e  aramaları yasaklandı; yabancı yatırımcılar kontratlarına uymamaya ya da iptal etmeye ba ladılar.³⁹

Bu kampanya, egemen sınıfın çok önemli bir çelişki ile yüzyüze geldiğini gösterdi. Ekonomik reform stratejisini başarısızlığa uğratma olasılığı olan her türlü muhalefet girişimine ve istenmeyen politik değişim riskine karşı alınacak tavır konusunda eski yöntemlere dönüş. Bu stratejinin temelini, i ilerin ve köylülüğün gelecek reformlardan ekonomik çıkarları olduğu konusunda ikna edilmeleri oluşturuyordu. Devlet, bir kez daha günlük yaşamın her alanına müdahale ederek bu girişimi engelleyecekti. Böylece, kontrolün bir derece de olsa kaybedildiği kabul edilip, egemen sınıf içindeki tutucuların etkinliğinin

artması yönünde davranılmaya zorlanıyorlardı.

Kontrolden tamamen vazgeçemezlerdi tabiki... Yaşam standardının yükseltilmesi ve bireysel özgürlüklerin genişletilmesi beklentisi, bu kontrolün sürekli sorgulanması ve minimum tutulması için bir mücadeleye yol açtı. Bir noktadan sonra devlet, durumun kontrolden çıkma olasılığından korktuğundan bu süreci sorgulamaya başladı. Böylece, baskı ve kontrolün azaldığı ve çoğaldığı dönemler arasında sürekli bir zigzag çizildi. Eğer 'sokak kültürü'nce ortaya konulanları o zamanki tarih kesiti içinde değerlendirmek istersek; - 1983'den beri süregelen durum gibi,- daha üst düzey politika ile ilgilenmemiz devlet için daha ciddi sorun kaynağı olan bilinçli politik muhalefeti (tabandan gelen glasnost istemlerini) analiz etmemiz gerekecek, ama 1984 sonlarında, örgütlü protesto ve muhalefet, Çin toplumunun neredeyse sürekli bir görünümü olarak ve özellikle üniversite öğrencileri ve aydınlar arasında kök salarak yeniden ortaya çıktı.

TABANDAN GELEN MUHALEFET

Çin'deki öğrenci sayısı son yıllarda büyük oranda arttı. Şimdi 1000'den fazla üniversite ve kolejde (1978'de yalnızca 400 idi) 2 milyonun üzerinde öğrenci var ve bunların 400.000'i Pekin'de. Öğrencilerin yüzde ikisi 18-24 yaş grubunda. Modernleşme stratejisinin anlamı devletin, eğitim ve öğretim alanında önemli rol oynaması ve öğrencilere, geleceğin bilim adamları ve teknik elemanları olarak Çin'in kalkınmasında duyulan gereksinimin belirtilmesiydi.

Buna karşılık 6 ya da 8'i dört metre karelik bir koğuştaki yaşamak zorunda bırakılıyor ve neredeyse tümünden cinsel ayrıma tabi tutularak sayısız kurallara uymak zorunda kalıyorlardı. Kampüsler çok kalabalık ve verilen hizmetler yetersizdi. Oxford Üniversitesinin Çin'deki benzeri olan Pekin üniversitesinde 12.000 öğrenci için yalnızca 7 yemek salonu vardır. Öğrencilere verilen yardım -oda alabilen için- yalnızca yiyecek alabilecek kadardı. Sınıftaki öğretim ezbere ve öğretmenin kesin otoritesine dayanmaktadır. Günlük yaşamın tekdüzeliği ve geleceğe dair edilen yaldızlı sözler, sürekli bir tutarsızlığı sergiliyor.

Bu anlamsızlığın farkına varmada öğrenciler yalnız değiller, ama onların toplumdaki özel konumları fikirlerini açıklamada kolaylık sağlıyor. Üniversitelerde baskı Batı'dakilerden daha fazla olsa da, Çin'deki fabrikalar ve iş yerlerindeki baskı ile kıyaslandığında hiçbir şey değildir. Ofis ya da fabrikanın günlük iş disiplininin uzak olmaları toplumun sorunları hakkında düşünmelerini teşvik ediyor. Böylece daha fazla okuma ve tartışma alışkanlığı kazanıyorlar. Eylem özgürlükleri işçilerle kıyaslandığında fazlaydı. İşin ilginç yanı, bunların çoğu yüksek düzey bürokratların oğulları ya da kızları olarak ayrıcalıklı bir çevreden

geliyorlardı ve sistemdeki çürümenin en ince noktasına kadar farkındaydılar. Çin'deki öğrencilerin durumu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki 1965'lerin gençliğine benziyordu.

Yaşam ve çalışma koşullarına dair öğrenci protestoları 1984'ün ortalarından itibaren yeniden görülmeye başlandı. 1985 eylülünde sokakları yeniden zaptettiler; Pekin, Wuhan ve Changdu'da, ekonomide Japon hakimiyetini protesto için büyük kitleler yürüdü. Üzerine eylem örgütlenen istemler egemen sınıf için genellikle güvenli konular olsa da, daha genle şeylerin açığa vurulması için fırsat yarattı. Pekin'deki bir yürüyüşte pankartın birinde şöyle yazılıydı: 'Dış ve turnağımızdan yaptığımız fedakarlığa karşı verilen ne: Polis [baskısı] ve buzdolapları!..' Ve Chengdu'da yürüyüş Polisle çatışma ile sonuçlanıyordu.

Yürüyüşler, egemen sınıf içerisinde kıdemli ekonomist Chen Yun'un Deng Xiaoping'i kargaşalığı arttırmakla suçlaması ile süregiden, gelecekte izlenecek ekonomi politikaları konusundaki açık bir tartışma ile aynı zamana denk düşüyordu. Daha önceleri de örnekleri görüldüğü gibi, egemen sınıf arasında belirgin bir hizipleşme tabanda da bölünmelerin şekillenmesine yol açtı. Öğrenciler 1000 kişilik bir grup halinde Xinjiang'da 'milliyetçi' bir yürüyüş düzenleyerek, bölgelerinde yapılan nükleer deneyleri protesto ettiler. Bir ay kadar sonra, Xinjiang'daki başka bir yürüyüşte yeniden bu istemler yankılandı.

Pekin'li öğrenciler Japon emperyalizmine karşı öğrencilerce yapılan kitlesel protestoların yıl dönümü olan 9 Aralıkta yeniden eyleme geçebileceklerini bildirdiler.⁴⁰ Otoritelerin tavrı bunu kasıtlı olarak yasaklamaya çalışmaktı. Mesaj açıktı: yalnızca belirli bir yere kadar muhalefete tahammül edilebilirdi; o da, kesin bir sınırlama konularak... Gerçekte, bunu izleyen yıl egemen sınıftan konuşma özgürlüğünü sağlama yolunda bilinçli çabalar görüldü, ama onların korkusunun ne olduğu Halkın Günlüğü'nün Mayıs 1986 sayısındaki bir yazıda açıkça belirtiliyordu:

Eğer bir kişi konferanslar vermeye ya da bir şeyler yazmaya gerçekten meraklı ise ve sürekli 'acaba formüllerim akademik sınırı aşp politik bir problem haline gelebilir mi?' diye düşünüyorsa çenesini kapamaktan başka bir seçeneği yoktur. Eğer birisinin

siyasal alanda fikirler ileri sürme hakkı yoksa siyaset yasaklı bir alan olarak kalacaktır; insanlar kaçınılmaz olarak, bu çağda bile, birbirlerine dikkatsiz konuşmanın zararları üzerine uyarılarda bulunacak ve söylediklerini kendileri sansür ederek herhangi bir 'suç' unsuru yaratmamaya çalışacaktır.⁴¹

Deng Xiaoping'in çevresindeki modernciler için bu durum, egemen sınıf içerisinde yükselen muhalefete karşı ekonomik reformlara devam etme gereksiniminden dolayı idi. En önemli engellerden biri, güçlerini korumak için değişimlere direnen tutucu bir yerel bürokrat tabakasının varlığıydı. Deng, bu tabakaya baskı yapmada, bazı yarı bürokrat muhalifleri kullanabilmeyi umuyordu. 1985-86 yıllarında yükselen bu yarı muhalifet; akademisyenler, alt düzey parti memurları, gazeteciler ve öğrenciler gibi ayrı gruplar olarak bir kaç resmi kurum oluşturdular. Bunların hemen akla gelen tanınmışlarından bazıları: Hefei'de Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde başkan yardımcısı olan Fang Lizhi, Halkın Günlüğü'nde yazar olan Liu Binyan ve Shanghai'den bir araştırmacı-yazar, Wang Ruomang. Bunların üçü de Komünist Partinin üyeleriydiler. Üçü de 1956'daki 'yüz çiçek' hareketi ve Kültür Devrimi sırasında baskı altında kaldılar ve bu da değişimlerden etkilenen ve yabancılaşan kitleler arasında güvenilirlik kazanmalarına neden oldu.

Muhalefetin fikirleri hakkında konuştuğumuzda, şunu hemen en önemli unsur olarak belirtmeliyiz ki; kılavuz olacak nitelikte ne bir tutarlı düşünceler sistemi, ne de net bir program vardı. Onları bir arada tutan, önemli ve çeşitli anlamlara çekilebilecek bir kaç ana konuydu; insan hakları, demokrasi, adalet, basın özgürlüğü, reformlar, milliyetçilik, vb. Batı Basını, olanları Çin'e 'Batı Demokrasisi'nin takdimi olarak sunmaya çabaladı, ama gerçek bu kadar basit değildi. Muhalefetin büyük çoğunluğu, Batıya ait yanlış görüşlere sahipti ve hatta bazıları Batı tipi kapitalizmin Çin'de uygulamaya sokulmasını istemeye kadar vardıyordu işi, ama aynı zamanda, varmak istedikleri ideal Batının gerçeklerinden çok farklıydı. Her şeyden önemlisi; bu, şimdiki sistemin kökten değiştirilmesinin; reform yollarının araştırılmasıydı. Böyle bir arayış, olayların yalnız basın ve yarı bürokratların platformunda sınırlanmasının ötesine kolayca taşabilecek sürekli bir heyecan yaratıyordu.

Muhalefet aynı zamanda bir dizi önemli sınırlamaları da içeriyordu. Muhalefet Komünist Partinin öncü rolünü kabul etti, bir çoğu partiden kovuluncay dek yaptı bu işi, ama hiç biri muhalif etiketini kabul etmedi. Modernleşme stratejisini kabul ettiler ve işçilere yine fedakarlık etme rolü uygun bulundu. Bir bütün olarak Çin'in en yararına olan şeyleri tartışarak egemen sınıfın 'milletçiliği'ni de paylaştılar.

Yukardakilerin hepsinden önemlisi ise, üstyapıdan gelen ihç bir gerçek değişiklik olmamasıydı. Kısacası, muhalefteçe savunulan fikirler egemen sınıfın daha etkili bir şekilde toplumu yönetebilmesi için alternatif bir stratejiydi.

Bu fikirler, demokrasi duvarı hareketinin önde gelenlerinden olan Wei Jingsheg tarafından geliştirildi. Ve dördüncü modernleşme sırasında 'Demokrasi' adını verdiği bir makalede Deng Xiaoping'i açıkça eleştiren Wei, 14 yıl hapis cezasın çarptırıldı. Yazısında Demokrasi ile Modernleşme arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlamıştı:

... Biz kendi kaderimizi tayin etmek istiyoruz. Bizim; tanrılarda da, imparatorlara da ihtiyacımız yok. Yaşamımızın yönünü biz çizmek istiyoruz. Bizim modernleşmeden anladığımız halkın yaşam koşullarının düzeltilmesidir. Modernleşmeyi başarmak istememizin tek nedeni, insanlar için özgürlük, mutluluk ve demokrasiyi garanti altına almaktır. 5. Modernleşme olmadan diğer 'modernleşme'ler yalandan başka bir şey değildir.⁴²

Ama tabandan gelen Glasnost sürecinde, onların güçlü etkilerini değerlendirirken, yalnızca bürokrasinin alternatif politikalar öneren bir kesimi olduklarını söylemek, çelişkinin sadece bir yanını görmek olur. Ne kadar 'yardımcı' bir muhalefet gibi davranmak isteseler de, hemen her durumda egemen sınıfla karşı konuma düştüler. Kendi sınırladıkları bir alan içerisinde çalışmak bile, devlet için izin verilemez nitelikteydi.

Buna ilaveten, muhalefet, değişimlerin yukarıdan düzenleneceğine inanıyorsa da, bunların ancak tabanın baskısı ve sahip çıkması ile gerçekleşeceğini de görüyordu. Liu Binyan bunu şöyle açıkladı:

Avrupa Devrimleri tarihinde bir anayasa oluşturma savaşının ilk basamağı konuşma özgürlüğü olmuştur. Konuşma özgürlüğü

yukarıdan iyilik olsun diye verilen bir hak değildir. Konuşma özgürlüğünü insanların kendileri almışlardır. Ve ancak bu tarihten sonra doğal bir hak olarak kabul edilegelmiştir.⁴³

Hepsinden çok daha önemli olmak üzere, muhalefet çeşitli zayıflıkları ve çelişkileri içinde taşısa da, sistemde bozukluğun nerede olduğunu (temel özgürlüklerin olmayışı, yozlaşma, bürokrasi, gibi) yüksek sesle açıkladıklarından ve halka açık toplantılar düzenleyerek bu sorunları tartışmaya açtıklarından halkın arasında önemli oranda destek buldular.

ÖFKENİN DORUĞA VARMASI

Tabandan gelen önemli istemlerle yukarıdan yapılan sınırlı değişiklikler arasındaki uzlaşmazlık, sonunda Aralık 1986'da patladı. Hefei'deki Bilim-Teknik Üniversitesindeki öğrenciler, bir protesto eylemi düzenlediler ve yerel halk komiteleri seçim sistemini kınamak amacıyla şehir boyunca yürüyüşe geçtiler. Eylemleri başanya ulaştı ve aday belirleme yeniden yapıldı, ama egemen sınıfın bazı kesimlerinin, muhaliflerinden bazıları alıtedebilmek amacıyla onlara destek verdiği kuşkusuydu. Bu eylemin zaferle sonuçlandırdığı haberinin duyulması, başka yerlerde daha büyük protesto hareketlerinin doğmasına neden oldu.

Olaylar, 20'den fazla şehre ve 150 kadar kampüse sıçradı, ama en önemli merkezler Shanghai ve Pekin'di. Önce, Shanghai'daki binlerce öğrenci, Fang Lizhi'nin bir ay kadar önce hükümete yaptığı ağır eleştiriyi öğreniyorlardı. Ve Hefei'deki protesto olayları ile aynı günlerde polisin bir rock konserinden sonra şarkıcılara saldırması binlerce kişinin tepkisini alıyordu. Aralığın 18'inde binlerce öğrenci yerel yöneticilerle bir toplantı yapma olanağı sağlamak için yürüyüş düzenledi. Hefei'deki öğrenciler Deng Xiaoping'i desteklemek ve onun tutucu muhaliflerine karşı çıkmak amacıyla eylem yaparlarken, Shanghai'dekiler çok daha radikaldiler. Bir poster: 'Eğer özgürlüğün ne demek olduğunu bilmek istiyorsan, Wei Jing'e sor!' diyordu. Başka bir posterde ise, liderleri genel elamlama sloganı olan 'onbinlerce yıl (Wan sui) yaşa!' 'Deng Xiaoping, onbinlerce yeni vergi (Wan shui) demek!' olarak değiştiriliyordu. Önemli oranda işçilerin de katılımıyla, beş gün içinde yedi binden fazla kişi günün belli saatlerinde şehir merkezini felce

uğrattı. Financial Times gazetesi muhabirine, göstericilerden biri neden orada bulunduğunu şöyle açıkladı:

'Ben buradayım, çünkü ekonomik reformlardan bizim patron tam yararlanırken, benim elime hiç bir şey geçmedi.'

Shanghai'daki protestolar silahlı polislerin kampüsleri kordon altına alması sonucu bastırıldı, ama hemen ertesi günü Pekin'deki öğrenciler ayaklandı. dört gün boyunca şehirdeki çeşitli üniversitelerden öğrenciler, Shanghai ile dayanışma yürüyüşü düzenleyerek, demek kurma ve basın özgürlüğü istemlerini dile getirdiler. Aralık 26'da, bürokrasi, gösteri yürüyüşleri kanununa yeni kısıtlamalar getirdi ve özellikle Tiananmen alanını her türden gösteri yürüyüşüne kapattı. İki gün sonra, Pekin Eğitim fakültesinden yüzlerce öğrenci bu yasaklamalara karşı, diğer iki üniversitenin kilitli olan kapılarını kırarak eyleme geçti. Yeni yılın ilk gününde Tiananmen meydanına toplanan binlerce öğrencinin etrafı polisçe çevrildi ve öğrenciler toptan yokedilmek istendi. Çatışmadan sonra alana girmeyi başaran öğrencilerden 25'i tutuklandı.

Bunu izleyen gün, dört binden fazla kişi, tutukluların salıverilmesi için meydana doğru yürüdü. Yarı yolda istemlerinin kabul edildiği söylendi ve bunun üzerine çoğunluk yürüyüşe son verse de, bin kişilik bir grup devam etti. Bırakılan öğrenciler Pekin Üniversitesi'ne döndüğünde yaklaşık bin kişilik başka bir grup, yeni yasakların sökmeyeceğini göstermek için eylem düzenledi. Polis, göstericileri yalnızca izledi ve böyle emir aldığı da açıkça belliydi. Yürüyüşten sonra öğrenciler topluca, kendilerine sürekli çamur atan bir gazetenin çeşitli nüshalarını yaktılar.

Tüm bunlar olurken egemen sınıf ne yapılması gerektiği konusunda bölünmüştü, ama eylemcilerin sayısı azalırken, bürokrasi arasındaki mücadeleyi sertlik yanlıları kazandıkça şiddetin derecesi artacaktı. ÇKP genel sekreteri Hu Yaobang kovuldu, muhalefetin ağır topları partiden atıldı, ama hiç biri ne mahkemeye verildi ne de kovuşturmaya uğrattıldı. —Örneğin Hefei'de Fang Lizhi, Çin Bilim Teknik Üniversitesi (ÇBTÜ)ndeki görevinden alındı ve öğrencileriyle bağlantısı koparıldı, ama kendisine bilimler akademisinde başka bir iş bulundu.

Öğrenciler arasındaki örgütçüler kampüs otoritelerince disiplin cezalarına çarptırılmaya başlandılar ve bir süre sonra 1987'de eğitim görenlerin çoğu kendilerini Moğolistan ya da daha batıda bir yerde göreve atanmış buldular. Öğrenim olanağı tanınan 1986'daki bu aktif azınlıktan 1989 Mayıs olaylarında çok önemli rol oynayan liderler çıktı.

1986 protesto olaylarından sonra, küçük bir öğrenci grubu, birlik ve örgütlenme gereğinin önemini kavradılar. Bir çok işin gizliliği, ardında yazılı bir şey kalmamasını gerektiriyordu. 1988 ortalarında öğrenci hareketinin yeniden canlanışında örgütlü olmanın faydalarından yararlanmaya başladılar.

1987'de ise burjuva liberalizasyonuna karşı tutucular bir kampanya yürütürken öğrencilerden çıt çıkmamıştı.

Hu Yaobang'ın görevinden alınışı ile bir amaçlarını gerçekleştiren egemen sınıfın tutucu kanadı eylemlerini sıklaştırdı ve bu kez ÇKP'nin tek parti olarak yönetimini eleştirmeye 'cüret' eden Batı yandaşlarını ve muhalefeti hedef olarak aldı. Bu, çabucak, ideolojik yozlaşmaya (spiritual pollution) karşı geçmişte açılan kampanyanın yeniden devreye girmesi gibi oldu; eski kampanya da olduğu gibi egemen sınıfın izin verebileceği sınırları bir hayli aştı.

Alt düzey bürokratlarca yürütülen ve örgütsüz bir isyan görünümünde olan bu kampanya ÇKP'nin ekimdeki 13. kongresinde sensizce bir kenara atıldı. Politbüroya seçilmeyi uman kampanyanın en önemli lideri Deng Liqun Merkez Komitesinden de çıkarıldı. Ve kongre, bir kez daha, oldukça sıkı bir çerçevede olmak kaydıyla belirli oranda muhalefete anlayış gösterilebileceğini kanıtladı.

1988 baharında öğrenciler tekrar tekrar bu tanınan sınırları zorlamaya başladılar. Diğer şehirlerin yanı sıra Pekin'de de, özellikle Ulusal Halk Kongresi (Çin'in sözde parlamentosu) yakınlarında, Enflasyon ve kötü yaşam koşullarına karşı bir dizi gösteri yürüyüşü yapılıyordu. Li Peng, yaşam koşullarından şikayet eden aydınlara, ikinci bir iş bulmalarını öneriyordu.. Bu öneriyi dinleyen bir grup öğrenci, kongre yakınlarında ayakkabı boyacılığına başlamıştı bile!.. Mayıs ayı içinde, 4 Mayısın anısına ve daha fazla özgürlük için sonuçsuz yürüyüş örgütleme çabaları vardı. hazıranda ise, yine böyle

daha geniş hak ve özgürlükler sloganı ile başlayıp ardından çabucak daha genel konulara (Örneğin ÇKP liderlerini eleştirmeye) yönelen bir yürüyüş sırasında Liumang tarafından öldürülen bir öğrencinin anısına protestolar düzenlendi. Bir posterde: 'Can güvenliğimiz için Zhao Ziyang'ın yakın çevresinden birinin öldürülmesine kadar beklememiz mi gerek?' yazılıydı.

Bu üç protestoda da, hareketi iler götürme çabasındaki örgütlerin varlığı apaçıktı. Enflasyon yükselerek öğrencilerin yaşam düzeylerini etkiledikçe, öfke de gittikçe artıyordu.

Ama bu hiddetin açıkça hedefini göremeyişi, hareketin aşırı gericilik de dahil olmak üzere, çeşitli yönlerde kolayca sapabilmesine neden oluyordu. 1988'in sonlarında 3000'den fazla öğrencinin Afrikalı öğrencilerin barınaklarına saldırması ile geniş çaplı bir ırkçı saldırı diğer kampüslere yayılıyordu. Çin hükümeti ucuz eğitim olanağı tanıdığı için birkaç bin Afrikalı öğrenci burada öğrenim görüyordu. İşin garip yanı, Afrikalı öğrenciler Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1960'larda bir dizi ırkçı atağa maruz kaldıktan sonra, öğrenim yeri olarak Çin'in popüler hâle gelmesiydi.

Öğrencilerin yalnızca küçük bir kısmı siyah öğrencileri savunmak için seferber olmuşlardı. (Her ne kadar bunların bazıları, siyahların Çin'li kızlarla gezip-tozarak durumu daha da kritik hale sokmamalarını istiyorsa da) Irkçılığa karşı olan biri şöyle demişti: '... Bir gün patlayacağız!'⁴⁴

Öğrencilerin hiddetinin suçsuz kişiler üzerinde köreldiğini görmek egemen sınıfın çok hoşuna gidiyordu, ama daha o zamanlar Socialist Worker Review şunu tartışıyordu:

Yugoslavya'da yakın zamanda olanların kanıtladığı gibi devletin, ırkçılığın yayılmasını bir emniyet sübabı olarak kullanmak istemesi ters tepki yapabilir. Üniversite kampüslerinde ırkçı atakların çoğalması, Çin'li öğrencilerin hissettiği öfke ve yabancılaşmanın bir ifadesidir. Egemen sınıfın, öğrencilerin sonunda gerçek düşmanlarına yönelmeyeceğine dair hiç bir garantisi yoktur.⁴⁵

1989'un ilk aylarında, egemen sınıfa en büyük tehdit kampüslerden değil de Tibet'ten geldi. Ekim 1986 ve 1987'de Tibet'in

Çin'lilerce işgal edilmesini kınayan geniş çaplı isyanlar oldu. Ocak 1989'daki iki şeyin olayların akışını değiştirdiği söylenebilir. Birincisi, Tibet milliyetçiliğine yumuşak davranan ÇKP bölge sekreterinin sertlik yanlısı birisi ile değiştirilmesidir. İkincisi ise Dalai Lama'dan sonra en önemli dini lider ve Çin'lilerle arayı bulup işbirliği sağlayan ender kişilerden biri olan Panchen Lama'nın ölümüydü.⁴⁶ Lama için şubat ayında Budist din adamlarınca düzenlenen cenaze ve yas törenleri, bağımsızlık istemleriyle dolu yürüyüşlere döndü, ama polisçe kan dökülmeden dağıtıldı. Martın beşinde butürden başka bir gösteri yürüyüşüne ise, bir çok genç katıldı ve daha militandılar. Polis ateş açarak en az 10 kişiyi öldürdü ve bir çok kişiyi yaraladı. Bunu izleyen iki gün içinde, çoğu bilinçli olarak, giysileri ve taktikleri ile Filistin intifadasını taklit eden yığınlarla genç Lhasa'nın Tibet'e ait kısmının çoğunu ele geçirdiler ve Çin'lilere ait işyeri ve dükkanları ateşe vererek, topraklarını barikatlarla korudular. Böylece otuz yıl içerisinde ilk kez Tibet bağımsızlık mücadelesi devletin saldırısına cevap vermiş ve -kısa süreli de olsa- başarı sağlamış oldu.

Ama onlara karşı uygulanan şiddetin boyutu çok büyüktü. Martın 7'sinde sıkıyönetim ilan edildi ve Tibet'e binlerce takviye kuvveti gönderildi. Bunu silahlı veya silahsız saldırılar ve kitle halinde tutuklamalar izledi. Böylece Lhasa bir süre tamamen askeri işila altında kaldı.

Tibet sorunu egemen sınıf için kapanmayan bir yara olarak kalıyor. Çin'deki ulusal sorun, nüfusun yalnızca yüzde 7'sini azınlıklar oluşturduğundan, Sovyetler Birliği'ne göre oldukça önemsiz düzeyde olduğu halde, büyüyen sorumsuzluk ve ilgisizlik yüzünden gittikçe yeni ve gelişen problemlere neden oluyor. Martta Lhasa'daki olaylar, Mayısta tüm Çin'e yayılarak egemen sınıfı sarsan şehirlerin gücünün bir minyatürünü gösteriyordu. Aynı zamanda egemen sınıfın, gücünü kırmak için kitleleri katletmede hangi boyutlara gidebileceğini de gösteriyordu.

SOKAKLARDAKİ ÖFKE

Nisan ve Mayıs'taki patlamaların kökenleri ekonomik ve siyasal olayların bir karışımıydı ve kurulu, hazır, yalnızca bir kıvılcım bekleyen bir bombayı andırıyordu. Hareket içinde öne çıkan örgütler bir kaç ay öncesinden aktif olmayan başlamışlardı. Pekin'deki kampüslerde demokrasi üzerine ve öğrencilerin eylemlerinin gerekliliği üzerine, küçük-boyutlu fakat düzenli toplanular yapılıyordu. Bu yüzden patlama, tümünden beklenmiyor değildi, ama boyutu beklenenin çok üzerine çıkmıştı.

Kıvılcımı, nisan 15'te Hu Yaobang'ın ölümü sağlıyordu. Hu, 1980'li yılların başlarındaki siyasal reformların çoğundan sorumluydu ve 1986'daki öğrenci eylemlerinin ardından kovuluşu ile öğrenciler arasında, liberal olduğu izlenimi yaratmıştı. Politbüro'da tutucularla (özellikle başkan Li Peng ile) tartışırken kalp krizinden öldüğü şeklinde ve pek sağlam kaynağa dayanmayan haber tüm ülkeye yayıldı. Ertesi gün öğrenciler, konuşmacıların uzun söylevlerini dinleyerek ve halk kahramanları anıtının çevresinde kümelenerek, Tiananmen Meydanında toplanmaya başladılar.

Bunu izleyen bir kaç gün içinde alanda toplananların sayısı yüzden bine, binden de on binlere ulaştı —topluluğun içinde işçilerin oranı da gittikçe artıyordu,— ve konuşmacılar Hu Yaobang'a övgüler düzüp, 'çok yaşa!..' demekten; adil seçim, basın ve örgütlenme özgürlüğü ve yozlaşmaya karşı savaş gibi siyasal istemleri hükümete dayatmaya başladılar.

Daha ilk haftada bile, insanların Pekin 1976 olaylarından çok daha fazla atak ve öfkeli olduğu gözlemlendi. Bir pankart Hu Yaobang için

şöyle diyordu: 'Yaşamayı gerekenler ölüyor. Ölmesi gerekenler ise aramızda hâlâ!..' Tianjin'den bir grup öğrenci gönderdikleri mektupta şunları söylüyorlardı:

'... 4 Mayıs olaylarından yetmiş yıl sonra ülkemiz hâlâ yokluk-yoksulluk içinde ve aç kurtlarca yönetiliyor!' 20 nisan perşembe gününe kadar tüm Çin'de en azından onbir şehirde dayanışma gösteri ve protestolarının yapıldığına dair raporlar vardı. 3 bin öğrenci Shanghai'da, yaklaşık aynı büyüklükte bir başka grup da Tianjin'de yürüdü.

Aynı hafta içinde topluluk iki kez, üst düzey yöneticilerin yaşadığı eski imparatorluktan kalma 'yasaklanmış şehir' Zhongnanhai'nin kapılarını zorladı. Kitlenin yüksek moral ve güveni, yalnızca artan sayılarından değil, aynı zamanda kendi mücadelelerinin tarihinden de kaynaklanıyordu. Bir öğrenci The Guardian gazetesi muhabirine şöyle demişti:

Polis bir şey yapmaya cesaret edemez. Eğer sorun çıkarsa işçiler devreye girer ve 1976 olayları gibi olaylar olur. Hükümet bu riski göze alamaz.

1976 nisanında Çu Enlay'ın ölümünden sonra Tinnanmen'de yine bu anıtın önünde, Mao'yu ve Dörtlü Çeteyi kınayan bir protesto yapılmıştı. Polis, anıtı çevreleyen göstericileri dağıtmaya ve alanı boşaltmaya giriştiğinde, 100.000 kişilik grup bu saldırıya karşılık vermiş, polis araçları yakılıp, askeri barikatlar aşılmış ve isyan gün boyu devam etmişti. En azından bir düzine şehirde daha benzer ayaklanmalar olmuştu.

Deng taraftarları protesto hareketlerini desteklediler.⁴⁷ Çünkü Mao'nun mirasının ve Dörtlü Çetenin mahkum edilmesini ancak böyle sağlayabileceklerdi. 13 yıl önce onları iktidara getiren hareket, şimdi aleyhlerine dönmüştü ve aynı zamanda hareket bu kez bürokrasinin alt katmanlarınca değil, bağımsız öğrenci gruplarınca örgütlenmişti.

22 nisan cumartesi günü Hu Yaobang'ın cenaze töreni sırasında bu organizasyonunu boyutu görüldü. Egemen sınıf Tinnanmen meydanına binlerce askeri birlik ve polis gitererek tüm gösterileri yasakladı, ama cuma gecesi boyunca iyi örgütlenmiş ve kararlı öğrenci birlikleri (bazıları dev teyplerden çalınan cenaze marşı eşliğinde

ilerliyordu) polis hatlarını yararak alana girdiler. bir anda tüm meydan baştanbaşa pankartlar ve kızıl bayraklarla donatılmıştı. 150.000 gösterici sürekli yapılan konuşmaları dinliyor ve daha sonradan hareketin simgesi haline gelecek olan Enternasyonal'i söylüyordu.

Enternasyonal'in öğrenciler arasında ya da gösterilerde söylenmesi ilk kez değildi. Hem Demokrasi Duvarı protestoları, hem de 1986 yürüyüşleri sırasında geleneksel hale gelmişti, ama bu daha sonradan hareketi meşru kılmak ve Deng'in reformlarına bağlılıklarını belirtmek için kullanılır olmuştu.

Şimdi, göstericilerin yasaklamalara açıkça karşı çıkması ve -bir kamyon şoförünün Observer gazetesi muhabirine 'bunlar komünist falan değil, halktan korkan ve O'nu hor gören eski feodal beyler yalnızca!..' diye nitelendirdiği- egemen sınıfa meydan okuması, yavaş yavaş olayın bambaşka bir anlama bürünmesine neden oluyordu.

Hükümet çok kan akıtmaksızın meydanın boşaltılmasının olanaksızlığını anlayınca çark etti ve öğrencilerin cenaze töreni için orada kalabileceklerini söyledi. Ayrıca protesto gösterileri televizyonda da yer alacaktı! Cenaze sırasında bir 'ateşkes' anlaşması kabul edilmişti - askerler alandakilerin can güvenliklerini sağlayacaklar ve öğrenciler de karşılığında fazla gürültü- patırtı yapmayacaklardı.-, ama tören biter bitmez öğrenciler disiplinli birlikler halinde; 'Yaşasın Halk!...', 'Demokrasi için diktatörlüğe son!..', 'Bu meydanlara yine geleceğiz!..' sloganları ile yürüyüşe geçtiler.

İzleyen hafta sonunda Xian ve Changshas şehirlerinde binlerce işçi ve işsiz, öğrencilerin yürüyüşlerine katılınca, önemli protesto gösterileri oldu. Wuhan'da Kültür devriminden beri en büyük katılımın sağlandığı 30.000 kişilik bir yürüyüş olurken, Changxing ve Changsha'da yığınlar şehir merkezini doldurdu.

24 nisanda yapılan olağanüstü politbüro toplantısında Deng'in 'hareketi bastırmak için kan dökmek gerekirse, kaçınılmasın!..' görüşü uygun bulundu ve resmi basın, protestocular hakkında 'ÇKP'yi yıkmaya uğraşan fesat tertibi' demeye başladı, ama yine de, 'güdümlü' basından yüzlerce gazeteci olayın gerçek yüzünü açığa vurmaya amaç edindiler kendilerine. Kampüslerde süresiz derslere girmeme eylemi başlatıldı ve kısa sürede Pekin'deki tüm okullara yayıldı. Bu kez ilk

istem Li Peng ve Deng Xiaoping'in istifasıydı.

Hareketin içinde bir takım bölünmeler olsa da, 27 nisan'da kitlesel bir yürüyüş yapılmasında ve bunun için öğrencilerin, işçiler ve diğer kesimlerden insanlar arasında destek ve taraftar toplamaya uğraşmasında anlaştılar.

Yürüyüşün yapıldığı perşembe günü kitle şehri tam anlamıyla zaptetti. 150.000 -bir tahmine göre yaklaşık yarısı öğrenci, diğer yarısı da işçi olan gösterici 15 saatliğine şehri teslim aldı.

Grev, 35-40 km uzaklığa dek tüm fabrika, ofis ve işyerlerinde etkili oldu. Trafik tümünden durduruldu ve protesto hareketlerini yönlendirmek ve cesaretlendirmek için ağaçlara ve ilan panolarına tırmanıldı, çatılar kullanıldı. İnşaat iskelelerinde işçiler yemek kutularına vurarak, fabrika emekçileri de camlardan zafer sloganları atarak ve alkışlayarak desteklerini haykırdılar.⁴⁸

En azından üç olayda binlerce işçi, öğrencilere silahlı birliklerin yaklaşmasını engelledi. Her taraftan öğrenci yığınlarını destekleyen işçiler, polis barikatlarının yer yer geri çekilmesini sağladılar. Tiananmen meydanına ulaşmak için, kitlenin yalnızca bir barikat engeli kaldığında hükümetin güçsüzlüğü iyice açığa çıkmıştı. 1000'e yakın ordu birliği ve 20 askeri aracın çevresi sarıldığında, askerler ürkmüşler ve geri çekilmekten başka yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Hareket ederlerken, halk: 'Evinize gidin ve tarlanızı bıraktığınız yerden sürmeye devam edin kardeşler!' diye bağırıyordu.⁴⁹

BBC'den bir gazetecinin 'Burada protestodan öte, devrim oluyor!' şeklindeki raporu, radyonun normal yayını kesilerek veriliyordu. Yanılmıştı, ama yine de önemli bir noktayı yakalamıştı. Protestoların, başlangıçtaki karnaval benzeri eğlenceli ve coşkun havası, hemen her devrimin başlangıcında yer alan bir şeyi işaret ediyordu: kitleler böyle bir eyleme başlayarak, düzenin karşısında güçlerinin farkına vardıklarında yıllardır birikmiş öfke, hınç, korku ve hayal kırıklıkları harekete geçiyor ve karşı durulmaz bir potansiyel güç oluşturuyordu. Lenin'in de buna benzer bir durumda belirttiği gibi baskı altındakilerin bu festivali, Pekin işçileri için ileriye doğru çok önemli bir adım olmuştu. Çünkü öğrenci hareketine sempati duymaktan onun parçası haline gelmeye başladıkça olayların boyutu ve şiddeti büyük oranda artmıştı.

Yürüyüş, Pekin'li öğrencilerin anti-emperyalist savaşımında 70. yıl anma günü olan 4 mayısta tüm ulus çapında gösteri çağrıları ile son buldu.⁵⁰ Bunu takip eden olaylar Çin'in boyutlarına göre pek muhteşem değildi. Pekin, Shanghai, Wuhan ve diğer şehirlerde bazan yürüyüşler oluyordu, ama eskisi kadar geniş çaplı değildiler. Pekin'de 100.000, Shanghai'de 20.000 kişi eylem düzenlese de, polis barikatlarla sürekli engelliyordu, ama diğer şehirlerde pek bir şey olmuyordu.

Ve 4 Mayıs olaylar için genel başlangıç tarihi oluyordu.

Kuzey doğudaki Dalian Şehrinin üniversitesinden 4.000 öğrenci hükümet binalarına yürüdü. Bu dostça ve moralin yüksek tutulduğu bir yürüyüş oldu. Öğrenciler şehir meydanını çevirip oturma eylemi yapmaya başladılar ve bir yandan da 'diyalog.. diyalog!' diye haykırıyordu. Pekin'de de öğrenciler o sıralarda aynı türden protestolar yapıyorlardı. Hastanelerin birinden eyleme katılan hemşeriler alkışlarla karşılandı. ⁵¹

Kuzey-doğuda Chanchun ve batıda Taiyuan, Lanzhou ve Xining'deki yürüyüşlere ait ilk raporlar geliyordu.

Çin'in büyük alana yayılması ve şehirler arasındaki uzaklık, hareketin çeşitli yerlerdeki yükselmesi ve düşmesi arasında büyük zaman ve boyut farklılıkları yarattı. Bu kez, öğrenci liderleri arasında, daha önce olmayan telefon ve telex bağlantısı vardı, ama görünen gerçek tüm mesajların Pekin'e gittiği ve bunun da Pekin'i lider duruma getirdiğiydi.

Ve 4 Mayıs olaylarından sonra Pekin bir durgunluğa gitti. Ders boykotunu sona erdirmeye çağrısı yapıldı ve net bir hedefin yokluğundan yığınlar yavaş yavaş sokakları boşlatmaya başladılar. Pekin Belediye başkanının öğrencilerle görüşme isteğinin kabulü ve görüşmelere Mayıs 7'sinde başlanması da duraganlığı arttırmıştı. Duyulan öfke ve hareketin potansiyel gücü ile pratikte yapılanlar arasında büyük bir uçurum oluştuğu için kavgaya isteklilik de azalmıştı.

En azından eylemleri yöneten liderler çok iyi biliyorlardı ki, sorun tüm egemen sınıftı. Hakkında güzel şeyler söyledikleri tekliler Hu Yaobang'dı ve bürokratların toplumdaki konumlarını tamamiyle kavradıklarını, kullandıkları 'iyi bürokrat ölü bürokrattır!' ifadesi ile belli ediyorlardı. Qinghua Üniversitesinde bir posterde yukarıdaki cümle

tüm açıklığı ile ifade edilmişti. Burada isimler iki liste halinde sıralanmıştı. Sol tarafta partinin eski liderleri ve ileri gelenleri, sağda ise onların geneliğe yüksek düzey işlere sahip oğulları, kızları ve diğer akrabaları. Hemen her lider bu kayırma işinde yer almıştı. Zhao Ziyang da diğerlerinden aşağı kalmamıştı.⁵²

Ama öğrenciler kendilerini, Li Peng'in değiştirilmesini ve özerk öğrenci federasyonunun tanınmasını sağlayacak güçte görüyorlardı. Devletin işbirliğine yanaşması, bir dereceye kadar başarılı olmalarını sağlamıştı. Çeşitli anlaşmazlıklar, tartışmalar ve gösteriler elbetteki yer aldı ve biraz küçük boyutta olsa da izleyen haftalarda devam etti. Özellikle gazeteciler arasındaki ajitasyon çalışmaları yürütülüyordu. Bir ara hareket gücünü yitirmiş gibi göründü. Öğrenciler yalnızca bağımsız federasyonlarının tanınmasıyla bile yetinebilecek görünürlerken, her nasılsa bu, egemen sınıf için kabul edilemez nitelikteki istemlerden sayılıyordu.

AÇLIK GREVLERİNDEN ASKERİ YASALARA

Tiananmen meydanında 13 mayısta başlayan açlık grevleri harekete yeni bir boyut kazandırdı. Açlık grevleri oldukça dikkatli hazırlanmış bir planın parçasıydı ya da hareketin çaresizliğinden kaynaklanmıştı (bu daha olası), ama tam da gereken odağı sağlamıştı. Yalnızca 200 öğrenciyle başladı, ama 15 Mayıs Pazartesi'ne dek bu sayı 1.000'e yükseldi ve binlerce sempatican, alan yakınlarında kamp kurdu. Egemen sınıfı şaşırtacak zamanlama bundan iyi yapılamazdı doğrusu.

Çoğu öğrenci tersine inansa da, açlık grevleri birhak alma yöntemi olarak yaptırım gücü bakımından pek etkili olamıyordu. Ama, etrafında bir çok insanın, istemleri desteklemek için toplandığı bir odak sağlamıştı. Ve açlık grevi yapanlar ilk kez özel istemler öne sürmüşlerdi: Li Peng'in kovulması ve Deng Xiaopeng'in istifası. Gorbachev'in Pazartesi günü Pekin'e varması; 1972'de Nixon'un ziyaretinden sonra, Çin devleti için en büyük başarı sayılıyordu. 30 yıllık Çin-Sovyet ayrılığı, dünya basının önünde onarılıyordu. Gorbachev ilk resmi görüşme için Büyük Hol'e ulaştığında, Tiananmen'de 500.000 kişi toplanmıştı ve Gorbachev acele ile yan kapıdan içeri girinek zorunda kalıyordu. Ertesi gün, Pekin'den işçilerin de katılımıyla, meydandaki insan sayısı bir milyona yükseldi. Halkın Günlüğü çalışanlarının yaptığı gibi, başkentin demir-çelik işçileri de topluca yürüdüler. Bir gün sonra Gorbachev Shanghai'ye gitmek üzere Pekin'den ayrıldığında, göstericiler iki milyona ulaşmış ve öğrencilerin kontrolünde olan bölge Tiananmen alanını bir hayli aşmıştı.

Açlık grevinin örgütlenmesi, hareketin sorunları çözmede ne

kadar çabuk öğrendiğini çok güzel örnekliyordu. Olaylara şahit olan biri bunu şöyle belirtiyordu:

Alan, iç içe çemberler halinde öğrencilerce çevrilmişti. En iç çemberde merkez örgüt, onun hemen yanında da açlık grevi yapanlar yer alıyorlardı. Ara sokaklar ambulans ve kamyonların geçebilmesi yada çevre lokantalardan kazanlarla getirilen yiyeceklerin taşınabilmesi için açık tutuluyordu. Öğrenciler alana ancak kimlik göstererek girebiliyorlardı.⁵²

Salı gününe dek oturma eylemi için gelenlerin çoğu açlık grevcileri değil, Çin'in her tarafından gelen öğrenci, işçi ve hatta köylülerdi. Öğrenci birlikleri güvenliği sağladı, trafiği yönetti ve işçiler de başka yerden gelenlerin yiyecek ve bannak sorunlarını çözdü.

Diğer yerlerdeki açlık grevi hareketleri en yüksek noktalarına henüz ulaşmamışlardı. Shanghai'da 30.000 öğrenci şehir merkezine toplandı, Hangzhov, Guangdong ve şüphesiz başka bir çok şehirde de açlık grevleri başladı. 100.000 kişi Nanjing'de yürüdü ve hareket, daha önce hiç bir şey olmamış ya da çok az olay görülmüş kasaba ve şehirlere sıçradı.

Yalnızca 18 mayıs günü, ciddi bir ayaklanmanın olduğu güney-batı ili Guiyang'da 100.000 kişilik bir gösteri yürüyüşü oldu. İç Moğolistan'ın başkenti Hohhot'ta 15.000 kişilik bir protesto eylemi oldu. İç Moğolistan'ın diğer iki şehri de protestolara sahne oluyordu: Onbinler kunming'de yürüyor, Sichuan ilinin ise en azından on bir şehir ve kasabasında protesto eylemleri yapılıyordu. Urumqi'de büyük bir ayaklanma ⁵³ olurken, Ningbo'nun Zhejiang bölgesinde bin kişilik bir grup yerel yönetimi felce uğratıyordu. Hareketin başladığı andan itibaren askeri yasalarla yönetilen Tibet'te bile (anlamı her sokak başında bir askerin dikilmesi) öğrenciler greve gidiyorlar ve protesto yürüyüşleri düzenliyorlar, 400 kadarı da 21 mayıstan beri Lhasa Üniversitesini ellerinde tutuyorlardı.⁵⁴ Ve o hafta boyunca onbinlerce öğrenci Çin'in her köşesinden Pekin'e gitmek için yola koyulduklarında demiryolu işçileri ücretsiz seyahat etmelerini sağlıyorlardı.

Aynı hafta, Çin'deki müslümanlar da protesto ve gösteri hareketlerine dahil olmuşlardı. Onların isyan etmelerine neden olan olay, 'ulusal azınlıkların cinsel alışkanlıkları' adlı bir kitabın

basılmasıydı ve birkaç yönden, içinde müslümanlarca hakaret sayılabilecek şeylerin yer almasıydı. 12 Mayıs'ta 2 bin kişi Pekin'de kitabın yasaklanması için yürüdü. Ertesi gün Lanzhou'da yapıları 10.000 kişilik yürüyüşün ardından ayaklanmalar oldu. Hükümetin tavrı hızlı ve yapıcıydı: Shaanxi'de 15 Mayıs'ta dek kitabın 90 bin adeti devlet memurlarınca yakıldı.⁵⁵ ama aynı gün (nüfusu 3.9 milyon olan) Qinghai ilinde müslümanlarca neredeyse 100.000 kişiden oluşan en büyük protesto gösterisi yapılıyordu.⁵⁶

Bu hareketin temsil ettiği tehdidi anlamak için, Çin'in 1930'lardan beri karşılaştığı ilk pan-islamîk eylem olduğunu belirtmek gerekli. Çin'deki müslümanlar bir kaç düzine ufak ulusal grupçuktuk ve daha önce bir takım milliyetçi hareketler görülse de hiç bir zaman farklı milliyetlerin birleştiği bir eylem yapmamışlardı. 1970'li yıllarda ve 1980'in başlarında islam (islamic fundamentalism) ın yükselişi hem Çin'deki Müslümanların yüzde 90'ının sunni olması ve hem de —asıl önemlisi— devletin, dini liderlerin hac ziyareti masraflarını ödeyerek onları bir anlamda satın almada uzmanlaşması nedeniyle Çin'de etkili olamamıştı. İslâmî hareketin ne zaman hükümete karşı açık ayaklanma haline dönüştüğünü tespit etmek zor; ancak ülkedeki genel isyan havasından etkilendiği kesin, yine kesin olan başka bir şey devletin, çabuçak onlara taviz vermesinin bir çok protestocu üzerindeki çok olumlu etkisiydi. Şu da not edilmeye değer ki; hareketin sonraki devirlerinde bazı en militan ve büyük karışıklıklara yol açan eylemler, önemli oranda müslümanı barındıran batı illerinde (Özellikle Lanzhou, Xian ve Urumqi'de) meydana gelmişti. Bu iki hareketin (islami ve işçi-öğrenci genel ayaklanmasının) nasıl ve nerelerde bir araya geldiklerini kesinlikle saptamak olanaksız fakat belirli ölçüde böyle olduğu şüphe götürmüyordu.

Hareketin şehir ve kasabalardaki gelişmesinin ayrıntıları hakkında çok az şey biliniyor. Gösteriler gün be gün doğrusal bir şekilde büyümüyordu. Bir çok yerlerde, çok küçük gruplar halinde (Dalian'daki özerk öğrenci derneği yalnızca iki kişi ile faaliyete geçmişti) ve aniden önemli sayıda insan olarak katılıncaya dek propaganda ve ajitasyonun sürdürülmesi ile başlamıştı. Burada olaylara şahit olan başka birinden uzunca bir alıntı yapmak, sürecin

dinamiklerini anlamakta yararlı olacak:

Hefei, açlık grevlerine kadar hiç bir olayın yer almadığı bir çok şehirden biriydi. Grevin başladığı pazartesi günü Anhui Üniversitesinden 2.000 öğrenci Çin Bilim Teknik Üniversitesine gitti. Sloganlar atarak kapıya yürüdüler, hep birlikte yüklenerek kapıyı kırdılar ve içeri girmek yerine bir ısıklık sesine uyarak geriye döndüler. Kapının önü tamamen boşaltıldı ve hep birlikte, pankartlarla tüm kampüsleri dolaşarak şehre doğru yürümeye başladılar. Yolda belki yüzden fazla öğrenci onlara katıldı. Şehir baştan başa dolaşıldı ve genel hava biraz ürperticiydi gerçekten ve grup, en aktifleri hariç fazla 'gürültücü' değildi.

Ertesi gün üniversite kapısına yeniden gittiler ve bu kez ÇBTÜ'den iki yüz kararlı militan da katıldı. Şehri daha fazla güven, daha fazla 'gürültü' ve öğrenci ile yeniden turladılar. Eylem öğleden sonra yapılmıştı ve kasaba halkından daha az tepki ve daha çok destek, alkış almıştı.

İzleyen gün (17 Mayıs Çarşamba) ÇBTÜ öğrencileri kendileri toplanmayı başardı. Bir kişi ya da küçük bir grup, saat ikide bir toplantı yapılacağına dair posterler asmıştı ve gelen 2 bin kadar öğrenci kampüs dışarısında yürüyüşe geçti. Ve buradan itibaren nasıl örgütlendiklerini incelemek gerekiyor:

Önce yardım toplamaya başladılar ve onları otobüsle geçerken görebiliyordum. Yanlarına gittim. Oradaki kutuya para koyduktan sonra içine bir göz atıldığında iyi çalıştıklarını anladım. Çünkü ağzına kadar para doluydu. Duvarlara yapıştırılan her ilan ya da poster hemen başına bir kalabalık topluyordu. İnsanlar yalnızca okumuyor, posterleri satır satır kopya da ediyorlardı. Bir öğrenci bir kaç el ilanı ile belirlediğinde, ilanlar kapışılıyordu.

Oldukça az işçi yürüyüşçülerle birleşti; çoğu zaman yalnızca bireysel olarak yaptılar bunu, ama cuma günü (19 Mayıs) demiryolu işçileri ve öğretmenler temsilciler göndermişlerdi. O cuma günü işyerinden işyerine yol boyları sloganlarla bezenmişti ve sokaklarda harekete alkışları ile katılan büyük bir kalabalık vardı. Aynı zamanda şehir herkesin coşkuyla katıldığı bir havaî fişek gösterisine sahne oluyordu.⁵⁷

18 Mayıs Perşembe günü Pekin için karar günüydü. Hu'nun cenaze töreninden açlık grevlerine kadar hem bir şey yapmanın en iyi

politika olduğunu düşündüklerinden, hem de (bu daha olası) ne yapılması gerektiği konusunda bölündüklerinden hükümet, isyana tavırsız kalmıştı, ama açlık grevinin başlangıcından itibaren, sempati gösterilerini ihmal etmeden şiddetli tehditlere yöneldiler. Bu hem açlık grevi yapanların kararlı direnişleri yüzünden, hem de yüzlerce hastanelerde bitkin durumda olsa da sayılarının şimdi 3.000'e yaklaşması yüzündendi.

Öğleyin, Li Peng ile diğer üç politbüro üyesi ve Pekin belediye Başkanı, öğrenci liderleri ile görüştü. Pekin Review'da 29 mayısta basılan tutanaklar öğrenci liderlerinin neredeyse inanılmaz cesaret ve kararlılıkları hakkında açık bir fikir veriyordu.

Li Peng her zamanki taktiği ve diplomasisi ile başladı:

Bu gün yalnızca bir şey hakkında konuşacağız: öğrencileri kötü durumdan nasıl kurtarabiliriz?.. Hepiniz gençsiniz... 22 ya da 23'den fazla olamazsınız... Benim en genç oğlum bile sizden yaşlı. Üç çocuğum var ve hiç biri kötü yola sapıp kendilerine çıkar sağlamaya uğraşmadı... Sizler de benim çocuklarım gibisiniz!..

Hareket liderlerinden biri (Verkesh Daolet⁵⁸) hemen yanıtladı:

Buraya bizi siz davet etmediniz, tersine şu dışardaki insanlar sizi buraya bizimle konuşmanız için getirtti. Dolayısıyla hangi sorunları tartışacağımıza dair gündemi belirlemek bizim işimiz oluyor...

Hemen ardından istemleri sıralamaya başladı:

... İlk olarak, Zhao Ziyang ya da Li Peng'in Tiananmen meydanına gitmesi ve doğrudan öğrencilerle konuşmasının iyi olacağını düşündük. İkinci olarak, Halkın Günlüğü tüm ülke halkından özür dilemeli ve öğrenci hareketinin ağırlığınca haber vermelidir. Diyalog hakkında istemlerimiz ise, diyalogun açık, eşit ve öğrenci temsilcileri ile ciddi bir şekilde yapılmasıdır. 'Açık'tan kastımız görüşmelerin televizyondan verilmesidir. Eğer tüm bunlar kabul edilirse, açlık grevi oturma eylemine dönüştürülebilir...

Bu konuşmada dikkat çekici nokta, meydanın boşaltulması diye bir şeyin ağza bile alınmayışydı. Diğer bir öğrenci lideri açık bir şekilde daha fazla sorun yaratmakla tehdit etti:

Öğrenci hareketi kısa sürede halkın genel hareketine dönüşebilir ve

öğrenciler sağ duyuludur, ama diğer kesimlerin bu denli sağ duyulu olacaklarını sanmıyorum.

Verkesh Daolet şöyle bitirdi:

Boş laf etneyip istemlerimize kesin yanıt verin... Aksi takdirde biz hükümetin tümünden samami olmadığına hükmedip eylemin devamını savunacağız.

Egemen sınıf kırk yıldır yönettikleri insanlar tarafından hiç böylesine ürkütölüp sorgulanmamıştı...

Aynı gün daha geç bir saatte Li Peng ve Zhao Ziyang, açlık greviden bitkin düşüp hastaneye kaldırılanları ziyarete gittiler. Öğrenciler onlarla tartıştı, dalga geçti ve alay etti. Birisi hasta yatağından: 'Yozlaşma ile mücadele sizin göreviniz. Önce oğullarınızdan başlayın!.' diye bağınıyordu.

Egemen sınıf için bu kriz son 20 yılın en büyük kriziydi. Gün be gün Tiananmen meydanına işçiler doluştukça, artan sayıda fabrikada üretim yavaşlıyor ya da duruyordu ve Çin'in hiç bir yerinde eylemlerin azaldığına dair bir belirti yoktu. Li Peng ve Zhao Ziyang 'anlayışlı' tavırlar gösterip yeni bir grevci ziyareti yaparak protestoları önlemek için son bir girişimde bulundular.

Bir rapora göre, Zhao Ziyang önce kendisi gitti ve Li Peng onu geriden izledi. Alana gelindiğinde Li Peng'in yalnızca beş dakika kalmasına karşın, Zhao daha ilgiliydi ve öğrencilerin istemlerini işittiğinde duygulanarak ağladı. Öğrencilerin haklı davasına duyarlılığı, O'na duyulan sempatiyi daha da arttırıyordu. Bu küçük olay da gösteriyordu ki, öğrencilere şiddet kullanılmasına karşı da olsa, onlara verecek bir yanıtı yoktu. Önceki haftalar boyunca Zhao öğrencilerin karşısına hükümet temsilciliğinden başka bir kılıkla çıkmamıştı.

O gece sıkıyönetim ilan edildi ve askeri birlikler Pekin'e doğru hareket etmeye başladı.

BARİKATLARDAKİ DİRENİŞLER

Haftalardır hazırlığı yapılan askeri operasyon, 19 mayıs akşam üstü başladı. 300.000 asker (ordunun yüzde 10'u) Pekin'e kaydırıldı. Yeni birlikler şehrin çevresini sardıkça, öğrenci ve işçiler henüz dış mahallerdeyken askerleri durdurabilmek için kamyonları, otoları ve konvoylar halindeki motosikletleri harekete geçirdiler, otobüslere el koydular.

Şehrin batısında durum devrimin başkente 'kısa bir ziyaret' yaptığı kanısını uyandırıyor. Sokaktaki hafif ışıklandırma altında, tüm yolları kaplamış askeri araçları görmek olanaklıydı. Çoğu, öğrencilerin yaşında olan, yeşil üniformalı ve ayaklanmaları bastırmaya zorlanan askerler; yol kenarlarına dizilmiş, şarkı söyleyip dans eden ve milliyetçi sloganlar atan halkın arasında, araçlarını durdurup, çaresiz kalmışlardı.

Askerlerden yalnızca birkaçı öğrencilerle konuştu; çoğunluğu ya dinliyor, ya da kendilerine verilen bildirimlere göz gezdiriyordu.⁵⁹

İnsan yığınlarından oluşan barikatlar çabucak, otobüs, kamyon ve inşaat araçları ile sağlamlaştırıldı. Askeri araçların tekerleklerinin havası ya da benzinleri boşaltılıyordu. Pekin'in doğusunda,

Yaşlı bir temizlikçi kadın askeri araçların önüne yattı. Hemen bir kaç yüz öğrenci konvoyu doğru hareketlendi ve askerler bir anda kendilerini Pekin'lilerce sarılmış buldular. Güneydeki mahallelerde, yaklaşık 850 polisi taşıyan 48 zırhlı araç ve 17 kamyon bir tır şoförü tarafından engellendi.⁶⁰

Metro işçileri, birliklerin şehir merkezine gönderiminde trenlerin

kullanılacağını öğrendiklerinde elektriği keserek buna engel oldular. Ve —bir çok Çin'li için normal çalışma günü olan— cumartesi günü yapılacak bir genel grev için geniş çaplı bir çağrı yapılmıştı. Bu grevin ne büyüklükte olduğunu saptamak güç fakat önemli oranda işçinin çalışmadığı kesindi. Olaylara şahit birisi bunu şöyle belirtiyordu:

Başkent'in demir-çelik tesislerinde cumartesi günü... Bir çok işçi dışarda ve sanırım bu en geniş kapsamlı grev oluyor. Aynı zamanda öğrenciler ilk kez işçileri greve çağırıyorlar. Greve kaç kişi demir-çelikten katılıyor, tam olarak bilmek olanaksız, 200.000 işçiden 70.000'inin geldiğini duyduk yalnızca. Başka yerlerden de kimsenin çalışmaya gittiği haberini almadık. Ulaşım araçları da çalışmadığından, zaten sorun 'eğer ulaşım sürseydi insanlar işe gider miydi?'ye dönüşüyordu. Etrafımızdaki epey kişiye sorduk ve çok azı gideceğini söyledi.

Cumartesi gecesi şehrin tüm girişlerine barikatlar kurulurken;

İlk kazanılan deneyim tankların geldiği kavşakların dikkate alınması ve ordunun, daha çok uzaklardayken durdurulmasıydı. Bu eylemlerde bir tek öğrencinin bile olmadığı söylenebilir. Yine böyle, ordunun durdurulduğu 'anahtar' yerlerden birine geldiğimizde bu işin nasıl gerçekleştirebildiğine şaşırıp kaldık. Çünkü tüm halka ek olarak, işçiler de etten bir duvar oluşturmuşlardı.

Başka bir görgü tanığı ise olayları şöyle naklediyordu:

Cumartesi gecesi, insanın çok ender şahit olabileceği enteresan olaylar yaşandı. Sokaklara doluşan insan sayısı inanılmaz boyuttaydı. Herkes oradaydı: aileler, yaşlılar, kundaktaki çocukları ile anneler... Askerleri durdurmak için herkes oradaydı. Saldırının o gece geleceğini umduklarından tam hazırlıklıydılar. Yaşlı birisi, sokaklarda —1949'da bile— böylesine kalabalık insan topluluğunu hiç bir arada görmediğini anlatıyordu. Kitlelerin, 'eğer askerlere ne yaptıklarını anlatırsak, duracak ve dinleyeceklerdir bizi... Çünkü onlar halkın ordusu ve biz halkız!' gerçekliğinden doğan tavırları nedeniyle çelikleşmiş bir kararlılıkları vardı.

Ben, askerlerin geri döndürüldüğü, hemen yolun kenarındaki barikattaydım ve birliklerin geldiği haberini alır almaz, çok büyük bir kitleyle birlikte yola atlamış ve askeri kamyonları durdurmuştuk. Şehir içinde yüzlerce motosikletli genç işçiden oluşan muazzam bir haberleşme ağı vardı. Amaç ve önem bakımından çok

yoğun olan bir ayaklanma durumuydu kısacası. Çok çalışan ve başkalarına da ne yapmaları gerektiği konusunda yardımcı olan bazı insanlar vardı, ama olaylar daha çok kendiliğinden geliyor gibi görünüyordu. Bir anlamda ortada bir hedef vardı ve bu süreçte bir yandan karışıklık ve bir yandan da büyük bir verimlilik ortaya çıkıyordu. Çünkü ortak bir amacı başarmak isteyen insanlar bu yolda olağanüstü istekli çalışıyorlardı.

Mahalle sakinleri arasında kesin bir örgütlenme göze çarpıyordu. İnsanlar çoğunlukla sabah 2-3'e kadar dışarda durdular, ama sonra evlerine çekildiler. Eğer ordu birlikleri harekete geçecek olursa, her evi uyuracak bir alarm sistemi kurulmuştu. Telsizlerin kullanıldığına da şahit olmuştum.

Pazar gecesi bir görgü tanığı ise şunları kaydediyordu:

Pekin şehri 48 saatir tümüyle halkın elinde. Hava elektrikli olsa da, soygun yok, ayyaşlık yok, suç işleme yok! Şehrin doğusundaki ana yol üzerindeyiz. Bulvar oldukça geniş. Uçuca getirilmiş üç otobüs kapatıyor yolu. Bunun yaklaşık bir kilometre gerisinde geçişi engellemek için labirent şeklinde düzenlenmiş 100 kadar otobüs var. Aralarında yalnızca küçük bir aracın geçebileceği kadar bir mesafe bırakılmış. Birçok otobüs de, gerektiğinde bu araları kapatmak için yedekte bekletiliyor. Otobüsler, birbiriyle çene çalan insanlarla dolu. En sondaki barikatta gözcülük yapan bazı insanlar var. Barikatlar tankları durdurmak için değil. Yalnızca onları yavaşlatmak ve bu arada —son günlerde sık sık görüldüğü gibi— halkın askerlerle konuşmasını ve onları geri dönmeleri konusunda ikna etmeye çalışmalarını sağlamak için ve insanlar barikatların arkasında değil önünde dikiliyorlardı bu kez. Bir genç yüksek sesle bir bildiri okudu. Bildiri Tiananmen meydanından geliyordu ve 21 Mayıs akşamı 5.30'da yazılmıştı. Li Peng'in cezaevlerini doldurma isteminden, gelecek için kavganın gerekliliğinden bahsediyor ve insanları kendileri ile birleşmeye çağırıyorlardı. Yerel bölgelerden gelen işçiler 'hurra'larla desteklerini bildirdiler ve eğer gerekirse canlarını verebileceklerini belirttiler. 50'sinde bir kadın bunu, boğazı kesilmiş gibi bir vücut hareketi ile ifade ediyordu. Yürekli inandırılmaz düzeydeydi.

Tüm şehir merkezi 10 kilometre boyunda ve 10 kilometre eninde (belki de daha fazla) olan bir alan şimdi işçi-öğrenci kontrolündeydi. Cumartesi günü nüfusun yarısından fazlasının,

yaklaşık 5 milyon insanın sokaklarda olduğu söyleniyordu. Ve bunların çoğu işçiydi. Her yerde, içi ağzına kadar öğrenci ve işçilerle dolu, üzeri açık kamyonların geçişini görmek olanaklıydı. Ve hepsinin, durumu kontrol ve nerede yardım gerektiğini saptamak için barikattan barikata koştuklarında dalgalanan kırmızı bayrakları ya da flamaları vardı. Ve herkes hep bir ağızdan tekrar tekrar Enternasyonal'ı söylüyordu.⁶¹

O hafta, Pekin'de hayata geçen 'barikatların bir devrimdeki önemi'ni Troçki daha önce şöyle belirtmişti:

Barikat yalnızca fiziksel bir engel değildir. Ayaklanmanın amacına erişmesine de hizmet eder. Çünkü birlikler için anlık bir engelleme yaparak, onların halkla temasını sağlar. Böylece barikatlara ulaşan askerlerin -belki de yaşamlarında ilk kez- sıradan dürüst insanlarla konuşmasını; onların bilincini, dostça yaklaşım ve istemlerini sezinlemesini ve böylesine bir asker-halk yakınlaşması sonucu askeri disiplinin azalıp yok olmasını sağlar. Bu, halktan gelen ayaklanmayı başarılı kılacak tek şeydir ve bu nedenle halk isyanı güçlü silahlar bulma ile değil, uğruna ölümü göze alabilecek insanlarla 'silahlandığında' çok daha etkili olur.⁶²

Pekin'deki barikatlarda tamamiyle olan buydu. İşçiler askerlere hareketin ne yaptığını, ne istediğini açıkladıkça sıkı askeri disiplin kayboldu. Askerlerin neden gönderildikleri izah edildi. Gelmeden önce kışlada iki hafta kadar talim görmüşler, Ordu Günlüğü dışında gazetelerden ve radyodan uzak tutularak, çoğuna Pekin'deki karşı-devrimci ufak bir olayı bastırmaya, hatta bir kısmına, çevrilen bir filmde 'figüran'lara gereksinim duyulduğundan oraya gidildiği söylenmişti.

İşte başka bir görgü unığının söyledikleri:

Saat sabahın dördüydü. Bir asker zalana gelerek, kıtasının barikatlardan bir kaç sokak ötede durdurulduktan sonra, öğrenciler ve hareketle birleştiklerini, ordunun yüzde sekseninin bu davayı desteklediklerini anlatıyordu.

Hafta sonuna gelindiğinde hükümet çaresiz görünüyordu. Sıkıyönetimin ilanı ve birliklerin boy göstermesinin hareketi sindireceği sanılmıştı, ama tam tersi olmuş, hareketi daha da büyümüştü. Askerler, işçi ve öğrencilere sempati ile bakmışlar ve 22

mayıs pazartesi dek subaylar, askeri yasaları uygulamayı açıkça reddetmişlerdi. Li Peng'in istifa ettiğine ve Deng Xiaoping'in Wuhan ya da Sina'ya kaçtığına dair asılsız haberler yayılmaya başladı. Bu arada Pekin'de işçi, öğrenci kontrolü devam ediyordu. Günlük yaşamın sorunlarını çözmede kendi güçlerini kullanmayı öğrenerek deneyim kazanıyorlardı. Her yerde duvar posterleri üzerine tartışan, fikir alışverişinde bulunan öğrenciler ve işçiler vardı. Bir sandık bulup üzerine çıkarak konuşmaya başlayan ajitatörler büyük dinleyici kitlesi topluyorlardı. Çin'in siyasal ve politik yaşamında çok az ya da hiç yer almayan kadınlar (pülitbüroda yalnızca bir [nümünelik] kadın üye vardı), bu mücadelede örgütçü, propagandacı ya da başka türden sorumluluklar alarak öne çıkmışlardı. Göstericilerin yüzde kırkının kadın olduğunu tahmin eden birisi, bir kadın olarak yaşamı boyunca kendini hiç bu kadar emniyette hissetmediğini ilave ediyordu. Çin'li erkek öğrencilerin hoşgörülemez ölçüde seksist olduklarını saptayan bir İngiliz öğrenci, mücadelenin başlaması ile birlikte herşeyin tümünden değiştiğini gözlemliyordu.

Aynı dönüşüm süreci, Pekin'de olağan hale gelen, azınlıklara saldırı sorununda da gözlemleniyordu. Öğrenci Merkez örgütü, daha önce en azından iki kez yapıldığı gibi, azınlıklardan oluşan ve Çince bilmeyen askeri birliklerin üzerlerine salınacağından korkuyordu-bu olasılığa karşı tavırları, azınlık öğrencilerini örgütleyip her barikata yollayarak kendi ulusundan askerlerle konuşmalarını sağlamaktı.

İncelenen her ayrıntı, devrimin eşiğinde bir örgütlenmenin hangi boyutlara uzanıp, fikirlerini nasıl kolayca kitlelere yayabileceğini gösteriyor. Birlikleri uzak tutup, Tiananmen meydanındaki öğrencileri korumak olarak şekillenen mücadele tümüyle savunma savaşı olarak sürüyordu daha. Neredeyse tüm ülkenin egemen sınıftan nefret etmesine karşın nasıl baskı yapılacağını, bu nefretin nasıl kullanılacağını bilemediler. Bir görgü tanığı şöyle diyordu:

Bak şuraya! Öğrencileri desteklemek için herkes birleşti; tüm ülke burada.., ama eğer ne istediklerini sorarsan kolayca yanıt alamazsın, çünkü çoğunun hiç bir fikri yok!

GÜÇLERİN DENGELENMESİ

Hareketi ileri çekebilecek fırsat, işçilere yakın olan Bağımsız İşçi Federasyonunun pazartesi günü için genel grev çağrısı ile doğmuştu. Bu çağrı, sokakta kaç kişi yürüdüğünü değrelendirmekten çok, işçilerin ekonomi üzerindeki güçlerine başvurulduğundan, kavgayı yükseltmişti.

Daha da önemlisi, genel olarak demokrasi ve özgürlük istemlerini daha somut çalışma koşulları, ücretler, enflasyon, yönetimde yozlaşma, vb'ne dair istemler ile birleştirerek harekete ivme kazandırabilecekti. Bununla da soruna işçi sınıfının çözümleri uygulanabilecekti.

Ama bu asla gerçekleşmedi. Bir anlanda neden, ordunun Bağımsız Öğrenci Federasyonuna başvurması ve öğrencilerin de grevlerin yürürlüğe konmamasını sağlamasıydı. Bunun gerçeklik payı ne olursa olsun, o pazartesinin mücadelede bir dönüm noktası olduğu kesindi. Hareket için şimdi sayılarının durmadan azaldığı bir ortamda, geceleyin yollardaki barikatlarda toplanarak askeri birliklere direnme dışında en küçük bir hedef bile yoktu. Ve işçiler gündüzleri çalışmaya devam ettikçe, yönetimden gelen baskı arttıkça artıyordu. Devrim için, yerinde sayma gibi bir durum söz konusu olamaz. Ya ileri, ya da geri gideceklerdi. Hareket güçten düşüp tökezledikçe; egemen sınıf, insiyatüfi tekrar eline geçirmeye başladı.

Durumu kontrol altına almaktan başlayarak hakimiyetlerini tamamen kurmak iki hafta daha aldı. Çünkü hareket ilerleyemez duruma gelse bile, öğleden sonraki mitinglere katılmayı sürdüren, önemli sayıda insanı çevresine toplayabiliyordu. Ve geceleri barikatların yükseldiği yerlerde büyük kitleler mücadeleyi sürdürüyorlardı. İşte bir

gözlemcinin o döneme ait söyledikleri:

Salı gecesine dek barikatlar neredeyse düştü düşecekti. O gece göstermelik bir tane kurdular ve bir sürü insan barikatın başına toplandı. Yakınlarda büyük bir köprü vardı ve altına sürekli propaganda işleriyle uğraşan bir grup insanı barındıran bir otobüs parketmişti. O gece 2-3 bin kişi bu otobüsü çevrelemişti. Ayrıca sürekli olarak çeşitli yerlerdeki konuşmaları dinlemek üzere hareket edenler vardı. İnsan sayısının ne kadar olduğu hemen farkedilebiliyordu böylece.

Ülkenin geri kalan kısmında, sıkıyönetim ilanı ile kavga daha yüksek boyutlara ulaşmıştı. Nanjing ve Shenzhen'de yüzbinler yürüdü. Shanghai, Wuhan ve Changsha'da şehir merkezleri bir kaç günlüğüne, önceleri buralarda hiç görülmemiş büyüklükte yığınlarca ele geçirildi. Wuhan'da askeri yasaların geçerli olduğu alan 22 Mayıs'ta genişletildi. Ertesi gün Urumqi'deki ÇKP liderleri linand, Xian'da ise tüm yollarda ulaşım durdurulmuştu. Anaollar, hatta ara sokaklar bile, bir poster, flama ve bayrak seli altındaydı.⁶³ Lanzhou radyosu, büyük şehirlerde 'karışıklığın' önlenemediğinden söz ediyordu.⁶⁴

En önemli dayanışma eylemi 21 mayısta Hong Kong'da yapılıyordu. Sol görüşlü öğrenciler daha önceden dayanışma yürüyüşü düzenlemişler ve en geniş kapsamlısı 6.000 kişiyi ancak toplayabilmişti ve bu rakam Hong Kong standartlarına göre oldukça büyüktü. Şimdi sıkıyönetimin ilanı ile bu eylemin daha toplanabileceğini sanarken, polis bu rakamın ancak 8.000 olabileceğini düşünüp, kontrolü için tam 50 polis görevlendirmişti!..

Ve aniden nüfusun altında biri olan bir milyondan fazla kişi, eski bir koloni olan bu adanın sokaklarını büyük bir öfke ile zaptetmişti. Özellikle Pekin yanlısı sendika ve birlikler yürüyüşe geniş katılım sağlamak için seferber olmuşlar ve Li Peng ile Deng Xiaoping'in kovulması istemine destek vermişlerdi. Bu yürüyüş hem Çin, hem de İngiliz egemen sınıfının suratına inen şiddetli bir tokat oldu. Çin için demokrasi istemlerini, Hong Kong için demokrasi ve 1997'de Çin yönetimi altına girmeme talebi izledi.

İzleyen iki hafta boyunca, Pekin'de iki tarafın da kazanamadığı mücadeleler dizisi görüldü. Tiananmen meydanındaki açlık grevleri ve

yürüyüşler devam etse de, açık bir hedef yokluğundan, göstericilerin sayısı gittikçe azalmaya, hareketin boyutu küçülmeye başladı. Zaten alandakiler arasında da, şimdi ne yapılması gerektiğine dair ciddi tartışmalar oluyordu. Pekin'li öğrenciler yavaş yavaş açlık grevini bırakıyor ve bazan onların yerlerini diğer bölgelerden sürekli akın eden öğrenciler alıyordu, ama alandaki insan sayısı sürekli azalıyordu.

Bir ara dikkatler egemen sınıf içerisindeki gelişmelere çevrildi. Öğrenciler arasında sürekli kabul gören bir lider olan Zhao Ziyang hakkındaki spekülasyonlar arttı. Bir kaç gün için umutlar güncelliğini korudu. Kanada'da olan Wan Li, ziyaretini yarıda keserek geri döndü. Li Peng'i kovmak için döndüğü söyleniyordu. Bu söylentide gerçeklik payı olsa da, Wan Li Shanghai'ya ulaştığında, soranlara sağlık kontrolü için hastaneye yatırıldığı söylenmesine karşın, tutuklanmış ve gizlice Pekin'e götürülmüştü.

Daha da önemlisi, askeri bir operasyon tasarlanmasıydı. 24 mayısta Deng Xiaoping, 7 askeri bölgeden gelen 6 üst düzey subayla (Pekin de dahil⁽⁶⁵⁾) ayaklanmayı ezecek güçler birliğini sağlamak için gizli bir toplantı düzenlenmişti. Mayısın sonlarından itibaren bu gereksiz olmaya başlamıştı aslında. Çeşitli illerdeki öğrenciler 1 Haziran'dan itibaren, evlerine gitmek üzere yola koyulduklarından, kolej ve üniversiteler boşalmış; oradaki eylemler seyrelemişti. Tiananmen alanında moral, öğrenci sayısından çok daha çabuk düşüyordu ve egemen sınıf, bir kaç hafta daha beklese, ortalıkta çok az kişi kalacak ve bunları dağıtmak için de, çok az bir polis gücü yeterli olacaktı.

Ama 29 Mayıs pazartesi gece yarısı, Tiananmen meydanında, şimdi meşhur olan 'Hürriyet Abidesi' büstünün konuluşunda 150.000 kişi toplandı. 20 Haziran'daki Ulusal Halk Kongresinin toplanmasına kadar sürecek yeni bir seri açlık grevi eylemleri başlatıldı. Bağımsız İşçi Federasyonu ve barikatların birbirleriyle haberleşmesi görevini üstlenen liderlerin tutuklandığı haberi, kitlenin öfkesini daha da artırdı. Her şey yeniden ters-yüz olmaya başlıyordu ve korku, egemen sınıfın 3 Haziran'da çok kanlı bir saldırı başlatmasına yol açacaktı.

SOKAKLARDA KAN

Üç Haziranın ürkütücülüğü bir gece önce oynanan dramayla gündeme geldi. Cumartesi sabahının erken saatlerinde, çoğu üniformasız ve silahsız askerler Tienanmen'in doğusunda ana caddede gözükmeye başladılar. Pekin'in dışındaki karargâhlarından onbeş kilometre kadar koşmuşlardı. Haber yayıldığında yığınlarca işçi karşı koymak için sokağa döküldü. Trafik lambaları, çitler, otobüs ve ambulanslar barikatlar yapmak için kullanıldı.

Meydanın doğusunda, bir jipin bir grup bisikletliyi ezip, iki kişiyi öldürmesiyle, Ordu ilk kurbanını alıyordu. İşçiler ve öğrenciler askerlere tükürmeye ve küfretmeye başladığında, horlanma kızgınlığa dönüşmüştü. Yalnız askerler yakalanarak soyuldu ve diğerleri düzensiz şekilde geri çekilmeye başladığında, bir çoğu ağlıyordu. Bazıları sadece alanı terk ediyor veya kalabalığın içine yürüyüp kayboluyordu. Bu, şanlı yönetici sınıfın bir kere daha aşağılandığının göstergesiydi.

Çok kolay gibi görünmüştü. Bunun başarısızlık içi planlanmış olan sinik bir manevra veya meydanı barışçı bir şekilde temizlemeye son bir çaba ya da yalnızca yetersizlik mi olduğu bilinemez. Nedeni ne olursa olsun, bu, askerlerin geri dönebileceğini anlayan çok sayıda insanı sokaklara çekti. Fakat bunu nelerin takip edebileceğini kimse tahmin edememişti.

Pazar sabahının erken saatlerinde binlercesi geri geliyordu. Silahlı araçlar ve tanklar Sonsuz Barış Caddesi'ndeki barikatları ezip, Barış Cenneti Kapısı'ndan geçip ateş açarak Halk Kahramanları Anıtı'nın basamaklarına ulaştılar.

Çin'li bir görgü tanığı yaklaşımlarını şöyle anlattı.

Akşam boyunca artan sayıda yurttaş öğrencileri korumak için meydana toplandı. Gecenin 11.30'una kadar halktan 10.000 kadarı bizimle birlikteydi. Ölümünden korkmadıklarını sembolize eden, sarı ve siyahlı kolluklar takan insanlardan kurulan takımlar, askerleri durdurmak ve şehir merkezine gelen ana yolları korumaya gitmek için örgütlendiler. Sabahın birinde 100 öğrenciden oluşan takımım, derhal askerlerle karıştığımız batıdaki Xidan bölgesine gitti.

Hattın öntü özel ayaklanma polislerinden oluşmuştu; arkada ise ordu vardı. Ayaklanma polisi derhal gözyaşı bombası kullandı. Bizim ise korunmak için yalnızca bisiklet maskelerimiz vardı ve bir kısmımız kendini kaybetti. Geri çekilirken kampanya da ilk defa ateş sesini duyduk. İlk anda askerlerin bize ateş ettiğine inanamadık, fakat daha fazla insan dökülmeye başladığında, bize ateş ettiklerini ve gerçek mermi kullandıklarını farkettiler. Mermilerden korunmak için yere yatarak, tunkların ve zırhlı kamyonların Changan yolundan, Tiananmen'e gidişini izledik. İlerleme bir saatte bitmişti.⁶⁶

Bu terör ve gaddarlığa inanamayan binlerce işçi sokaklara döküldüğünde, zırhlı araçlar rastgele üzerlerine ateş açtı. Tiananmen'de öğrenciler askerlerle görüşmek istediler ve dağılmayı reddettiler. Sabahın beşinden sonra meydana kalan son 2000 öğrenci toplantı yaparak geri çekilmeyi düzenledi. Dağılırlarken Ordu üzerlerine atış açtı. yaralanan bir öğrenci kaldırım taşına kendi kanıyla 'Hiçbir zaman huzur içinde yaşamıyacaksınız Li Peng!..' diye yazıyordu.

Her dakika yaralılar hastanelere taşındılar. Askerler ambulanslara da ateş açtığından yaralı sayısı giderek artıyordu. Küçük bir hastahane;

sanki bir mezbahaydı. Yatakların ve sıraların üstleri yaralılarla dolu, yerler ise kanlanmış çarşaflarla kaplıydı. Yaralıların çoğu; başından, göğsünden veya bacağından kurşun yarası almışlardı. Heyecanla karışık kaba bir sesle doktorun biri bize 300'den fazla yaralının geldiğini bildirdi; çoğu çok kötü durumda olduklarından başka yerlere gönderilmişti... Dördü de ölmüştü. Bunlardan birisi boğazından vurulmuş 9 yaşında bir kız çocuğuydu!.. Durum postahancenin yanındaki hastanede de aynıydı. Başka bir doktor 12 kişinin kendi ellerinde öldüğünü söyledi; 300 yaralıdan 30'u ölmüştü. Başkentteki 20 hastanenin herbirinde 50 kişinin öldüğünü tahmin ediliyordu.⁶⁷

Bütün gece şehirde baştanbaşa aynı terör sürdürüldü.

Tiananmen'deki öğrenci liderlerinden biri, hareketlerinin barışçıl olduğunda ısrar ederek, direnişi bitirmeyi reddetti. Öğrenci ve işçiler arasında silahlanma gerektiğinde ısrar eden önemli tartışmalar vardı; fakat liderlik ele geçirilen silahları bile geri vererek bu dönüşümü reddediyordu. Pekin'in işçileri büyük bir kahramanlıkla direndiler. Otobüsler yakılıyor, askerlerin üzerine molotof kokteyli, taş ve tuğla yağıyordu. Yalnız yakalanan askerler silahları alınarak idam edildiler. İşçilerin ele geçirmeyi başardıkları bir kaç silah, orduya karşı çevrildi.

Tanklar ve diğer zırhlı araçlara el konuldu ya da ateşe verildi. Orada burda askerler ya kalabalığa boyun eğdi ya da silahlarını birbirine karşı çevirdi. Tiananmen'in doğusundaki bir caddede, çoğunun petrol bombalarıyla tahrip edildiği 40'a yakın yanmış tank ve zırhlı araç duruyordu. Fakat hareket, askerleri ikna edip kazanabilecek kadar güçlü olmadığından, kişisel bir isyan eyleminin genel bir ayaklanmaya dönüşmesi umudu yoktu.

Öyle bir durumda dahi ordunun bir kısmını kazanmak olası olabilirdi. Franco 1936 da askeri ayaklanmayı başlatduğunda İspanyol işçiler, önemli şehirlerde kışkırtılarak, askerlerin büyük kısmını kendi taraflarına çekmişlerdi.

1956 Macar devriminde de Budapeşte'de ve sonraları çevresindeki bölgelerde askerler iki yapıdaydı;

Tarafsız olanlar ve insanlara katılıp beraber savaşmak için hazır olanlar. Tarafsız olanlar (muhtemelen azınlık) silahlarını öğrenci ve işçilere devretmeye ve bu şekilde AVH'ye karşı savaşımını yapmaya hazırlanmışlardı. Diğerleri devrime katıldığında silahlarını beraberlerinde getirdiler.⁶⁸

Fakat iki durumda da önemli bir ön koşul vardı; hareket silahları alıp ölesiye savaşmaya hazırdı. Bu, askerlere isyan için vurulmayacakları ve kazanabilme şansı olduğu güvenini verdi. Bu kararlılık olmaksızın, yalıtılmış kahramanlık eylemlerinin hareketi çıkmazdan kurtarmada hiç bir şansı olamazdı.

Ertesi sabah Pekin, şehrin üzerinde uçuşan geniş duman hüzmeleriyle, her yerdeki tank ve askerleriyle ve sürekli çınlayan silah sesiyle 1956'nın Budapeşte'si veya 1982'nin Beyrut'u gibi görünüyordu. Çin Kızıl Haç'ı ölüm toplamını 2600 olarak koydu. (Daha sonra bu

açıklamayı reddettiler) Fakat direniş devam ediyordu. Öğrenci ve işçi yığınları Tiananmen'in dışlarında toplanarak askerlere başkaldırıları haykırıyorlardı. Askerler ateş açtuklarında, yalnızca tekrar gruplaşmak ve askerleri aşağılamaya devam etmek için, geri çekiliyorlardı. O gece tekrar dağınık çatışmalar oldu; askeri araçlar ana caddelerde aşağı yukarı hızla geziniyor, kalabalığa işçilere ve ev bloklarına rastgele ateş ediyorlardı.

Mücadeleyi en sonunda kırmak, askerlerin bütün ertesi gününü aldı. Fakat başkaldırış ve kızgınlık o günlerde Pekin'den gelen bir tek imajla simgelenmekteydi. Salı sabahı bir fabrika işçisinin oğlu Wang Weilin caddenin ve tarihin içlerine doğru yürüyordu. Bir grup tankın önünde durarak yönlerini değiştirmeye zorladı. Arkadaşları geri çekmeden önce lider tankın üzerine tırmandı. Bundan dolayı gizlice idam edildi, fakat yaptığı çabuk unutulmayacak.

Haziran katliamı, rastgele şiddet eylemi veya askerlerin galeyana gelmesi değildi. Otoritesini tekrar kurmak için başka çaresi olmayan yönetici sınıfın, hesaplı ve kasıtlı bir iç savaşı başlatmasıydı.

KATLİAM SONRASI

Kitlesel protestolar bütün ülkeye yayıldı. Changdu'daki iki gecelik sokak savaşı 300'ün üzerinde ölü bırakıyor, arka arkaya şehirlerde binlercesi sokaklara dökülürken, Shanghai ve Nanjing'te 100.000 kişi yürüyordu. Her şeyden önemlisi bir çok şehirde, öğrenciler grev organize etmek için hareketlendiler. Guangzhou'da bir öğrenci şöyle söylüyordu;

Açlık grevleri yararsız, son verilmeli; toplu grev olmalı. Ancak eğer işçiler çelik üretimini, enerji istasyonlarını ve demiryollarını durdururlarsa, bu insanları alaşağı ederiz. Çin'in tümünde önemli sanayileri ayakta tutmaya yetecek asker yok. İşçiler güce sahip... İzin verin işçiler konuşsun. Bu tek yıl!⁶⁹

Hefei'de;

Fabrika ve işçi bloklarına çağrıda bulunan, haber yayınlayan ve grev hareketini savunan 6 saatlik bir cenaze yürüyüşü vardı. Şehrin altı ana kesişim noktasını, işçilerin işe gitmesini önlemeye çalışarak, kontrol altına aldılar. Barikatlarda büyük kalabalık vardı ve otobüsler yolları bloke etmek için kullanıldı.⁷⁰

Protesto ve grevlerin uzantılarının ne olduğunu kimse bilemez. Fakat pratik olarak ülkenin bütün şehirlerine yayılmış olmalı. Wuhan, Lanzhou ve Changsa'nın merkezleri, milyonlarca işçi işten uzak dururken ya da işi yavaşlatmayı örgütlerken, bir kaç gün boyunca bloke edilmişti. Her şeye rağmen, bu direniş ancak gücü yalnızca kaba kuvvete dayanan rejime —başka türlü kavgayı kazanamazdı— derin kızgınlığını gösterebildi.

7 Haziran öğleden sonra, daha fazla kan akıtılmasını önlemek

için, Pekin'de kalan öğrenci liderlerinden teleks ve telefonla blokların durdurulması ve eyelmcilere mücadeleyi sürdürmek için yeraltına çekilmeleri duyurusu yapıldı.

Amaç; yaşayan liderliği korumaktı ve bütün şehirlerde çağrı yerine getirildi. Bir istisna hareketin en güçlü olduğu Shanghai'dı. Burada da öğrenciler üç gün boyunca başarılı bir geri çekilmeyi sahnelediler.⁷¹

Öğrenciler, katliam sonrası günlerde bir çeşit geri çekilmeyi organize ederken, rejim tümden dağılmış halde gözüküyordu. Söylentiler daha çılgın hale geldi; askerlerin bir kısmı katliamı sürdüren askerlere saldırmak için Pekin'e geliyorlardı; Deng Xiaping Sanghai hastanesinin birinde kanserden ölüyordu; Zhao Ziyang, Li Peng'in emri üzerine vurulmuştu; bir general Li Peng'e suikaste kalkışmıştı..., Yönetici sınıf zaferiyle birlikte bir karmaşaya gömülürken, çaresizlik içinde arkasından ne yapacaklarını kurmaya çalışıyordu.

Haftanın sonuna kadar bütün söylentilerin yanlış olduğu görüldü; Li Peng ve Deng Xiaoping televizyona tekrar çıkarak en azından hâlâ kontrolü ellerinde tuttuklarını açıklığa kavuşturdular. Fakat Deng'in 9 Haziran cuma günü, sahne dışından iki kere düzeltilen ve süflaj edilen bir metinden yaptığı konuşma sırasında, ordu görevlileri tarafından sarılı olduğu görüldü. 24 Haziran'da parti liderliğinin resmi sorunu, Zhao Ziyang'ın bütün görevlerinden (bir takım destekçileriyle birlikte) alınması ve Shanghai Sekreteri Jiang Zemin'in ÇKP genel sekreterliğine atanmasına karar verilmesiyle, çözüldü.

Jiang'ın bu görev için iki ana niteliği vardı; birincisi, öğrenci katliamı kararında doğrudan yer almaması, (yurtdışı pazarlaması hariç) ellerinin temiz olmasıydı. Daha önemlisi güç bir tabanının olmamasından dolayı, iktidarı gerçekten devralanlar için kullanışlı bir piyon olabilmesiydi.

Görevden birkaç yıl önce resmen düşmüş olan eski ÇKP liderleri ve askeri liderlik: içiçe geçmiş bu iki gruba Deng'in sürekli gereksinimi olması rejimin yalıtılmışlığının ölçütüdür. Onların desteğinin bedeli ise devletin güçlendirilmesi ve 3 Haziranda başlayan baskının şiddetlendirilmesi olacaktır. Kısa süreçte devletin vidalarını daha da sıkmaktan başka seçeneği yok. Bu kadar aşırıya gitikten sonra geriye dönmeyi göze alamazlar.

Bugüne kadar 30.000 insan tutuklandı ve bir çoğu gizlice vuruldu. Hong Kong'da basılan bir gazete olan Mingboa'ya göre; 7 ile 12 Haziran arasında yalnız Pekin'de 1700'ün üzerinde insan tutuklandı ve hemen hemen hepsi işçi olan 400 kadarı da gizlice vuruldu.⁷² Shandog bölgesinin başkenti Jinan şehrinde, 21 Haziranda 17 kişi halkan önünde idam edildi, diğer 9'una ömürboyu hapis cezası verildi.⁽⁷³⁾ (Resmi raporların Jinan'da hareketin aktivitesine nadiren değinmesi kayda değer. Sanınız destek bilinenden çok daha geniş olarak yayılmıştı.)

Katliamdan sonra Çin TV'si ardu arkası kesilmeden, başları önde, elleri kelepçeli, fena halde dövüldükleri belli olan, öğrenci ve işçileri gösteriyordu. Tutuklamalar ve öldürmeler bugüne kadar devam etti. Terörün hükmü kendini bütün ülkeye yayıyordu. Bu arada TV ve basın, Kültür Devriminden beri görülmemiş bir çapta, katliam hakkında yalan uydurmaya başladı.

Baskının görüntüsü yürek parçalayıcı olsa da muhlalefetin yok edilemediğini anlamamız için yeterli neden vardır. Tutuklanan ve öldürülen insan sayısı hakkında en kötü rakamların doğru olduğunu varsaysak bile, Demokrasi Duvarı hareketinden gelen çok az sayıda insanın yer aldığı 1982-83 olaylarında 'Kanun' ve 'Nizarı' adına öldürülenlerle kıyaslandığında yine de az. Ayrıca bazı önder militanların kaçabildiğine dair göstergeler var. En çok arananlar listesindeki 21 öğrenciden ikisinin batıya kaçtığı bilinirken, şimdiye kadar yalnızca 7'si tutuklanabildi. (3 tanesi ailesi tarafından teslim edildi) Pekin Özerk İşçi Sendikasının 3 lideri 4 Haziranda tutuklandıklarında Pekin'in çok dışında yakalanmışlar, bir tanesi Chengdu'da iki hafta saklanmayı başaramıştı. Bunlar hergün TV ve gazetelerde resimleri olan insanlar, daha az aktif olanların şansları ise çok daha fazla.

Kaçmayı sürdürme yeteneği, geçmişin baskı olaylarından önemli bir kopuşu belgeler. 1976'da Tiananmen ayaklamasından sonra, polis tutuklamak istediklerinin evlerine gitti. Günlük yaşantı üzerinde sıkı devlet kontrolünden (yerleşme izni, tahıl karnesi, herhangi şüpheli birisini polise rapor etmeye hazırlanmış bir insan şebekesi) dolayı kaçış akla getirilemezdi bile. Şimdi aşırı riskli (aranan birisini saklayan her kimse aranılanla aynı kaderi paylaşıyor) olmasına rağmen, olası. Uerkesh Daolet, Chai Ling ve diğer bazı liderlerin Hong Kong'a

kaçmakta izledikleri plan, karmaşık bir yeraltı şebekesinin varlığını kanıtlar.

En azından Pekin'de direniş tamamen ölmüş değil. Haziranın son haftasında boğazlanmış iki askerin cesetleri bir kanaldan çıkarıldı ve gazeteciler hemen her gece silah sesleri duyulduğundan söz ediyorlar.

Bir yazar, yönetici sınıfın korkulannı açıkça şöyle betimledi;

Gün boyunca sıkıyönetim yasasının yürürlükte olduğu zor farkediliyor fakat geceleyin, Pekin kuzeydeki bir Çin köyü gibi hemen hemen boş, durağan ve durum farklı. Karanlık bastıktan sonra sabaha kadar askerler caddeler boyunca, gölgeler gibi görev başındalar.

Omuzlarında AK-47 yarı otomatik tüfekleriyle her karanlık ağacın altından çıkıp, yoldan geçenleri kimlik kontrolü için durduruyor, kamyonların yüklerini, yolcuları, bagaj ve kapı gözlerine kadar arabaları arıyorlar.⁷⁴

Başka biri de şöyle yazıyordu;

Deng'in (9 Haziranda sıkıyönetim komutanlığına ulaştırılan) konuşmasının özel alay konusu haline gelmesi yalnızca bir kaç gün aldı. Yabancılarla iletişim kurmaya gönüllü azınlık ortak görüşleri mi yansıtır bilinmez? Yine de polis terörüne rağmen, konuşma yasağının bu kadar çabuk kınlanması çarpıcı.⁷⁵

Kampuslarda, Tiananmen'de ölenler için en azından bir toplu anma töreni yapıldı. Öğrenciler, hareketi kınamaları, özeleştirilme toplantıları yapmaları ve hatalarını kabul etmeleri için zorlandılar. Bir kolejde ise öğrenciler, toplantıya başkanlık eden resmi görevliden Deng'in konuşmasını tekrar tekrar okunmasını ('Bir şey kaçırmadığımızdan emin olmak için') isteyerek bir şey söylemekten kaçınmışlardı.

Güzün kolejler açıldığında hükümet kesinlikle başka sorunların çıkacağını kestiriyor. Geçenlerde, gelecek yıl için öğrenci alımını yüzde beş keseceklerini ve normalden de bir ay önce kayıt yapılacağını bildirdiler.⁷⁶

Yönetici sınıf bu eli kazanmış olabilir, fakat direnişin ruhunu ezemedi ve bir zamanlar sahip olduğu meşrutiyetin tümünü yitirdi.

MAO'DAN DENG'E ÇİN EKONOMİSİ⁷⁷

Deng Xiaoping'in 1978'de iktidara yükselişi, her şeyden önce Çin ekonomisinin gelişmesinde Mao'nun stratejisinin temelde reddine dayanıyordu. Mao'nun hükmü altında ekonominin en iyi haliyle durgunlaştığı, en kötü halinde ise bir kaos içinde olduğu savunuldu. Aşırı merkezileştirme tarzı muazzam bir verimsizlik, ziyan ve katılık üretirken; Çin'in dünya ekonomisinin geri kalanından koparılması Çin'in bilim ve teknolojisinin dünya standartından on yıllarca geri kalmasına yol açıyordu.

Eleştiri yerindeydi, fakat başarısızlığın gerçek nedeni, bir bireyin yanlışlarında değil, sistemin tam da özünde yatıyordu. ÇKP, 1949'da ulusal bir devrimle iktidara geldiğinde devraldığı geri kalmışlık ve yoksulluğun üstesinden gelebilecek modern bir sanayi ekonomisi kurmayı hedefledi. Kendi anladıkları şekliyle bu yalnızca, mümkün olan her kıymetin, merkezi öncelikte yoğunlaşmasından emin olmak için, ekonominin her yönünü yönetebilecek ve planlayacak merkezi devlet aracılığı ile yapılabilirdi.

Sistem, ekonomik gelişmenin temposunu ve hızını yönlendiren dış dünya ile rekabetin baskısından dolayı, birikime doğru itelendi. Her şeyin ötesinde, aşırı derecede sermaye birikimi gerektiren, ağır sanayi temelinin kurulmasının kesin önceliğini vurguladılar. Mao'ya göre; 'ülkemizin birikmiş sermayesinin ulusal gelire oranı; 1957'de %27, 1958'de % 38, 1959'da % 42 idi.⁷⁸ İlk Beş Yıllık Plan içinde planlanan yatırımın % 58'i, geri kalanın büyük bir kısmı da savunma, ulaşım ve haberleşme olmak üzere, sanayiye gitti. Tarım için yalnızca yüzde 8 ayrıldı.⁷⁹

Birikim süreci; ekonomi üzerine kontrolleri ile bir araya gelen, işçi ve köylüyle zorunlu olarak antagonistik ilişkide olan askeri liderlerden, plancılardan, fabrika yöneticilerinden ve üst derece memurlardan oluşan bir yönetici sınıf yarattı. Ağır sanayinin kurulması üzerine yoğunlaşma nüfusun yoksul kitlelerinin nesnel gereksinimlerinin arka plana atılması demekti.

Herhangi bir kapitalist toplumun genel kuralı olmakla birlikte, Çin gibi az gelişmiş ve yoksul bir ülkede tüketimi olabildiğince aşağıda tutmak gerekliliği birincil önem kazandı. Bu gereklilik tabandan gelen herhangi bir protestoyu önleyebilecek, gizli polisten köy memurlarına güçlü bir devlet kontrolü sisteminin kurulmasına yol açtı.

1950'lerin başlarında Çin ekonomisi yüzyıl içindeki önceki dönemlerden daha hızlı oranda büyüdü. Yine de kapitalizmin tarihindeki en uzun süreli patlamanın ortasında olan dünya ekonomisi ile karşılaştırıldığında, hala çok gerideydi. Mao'nun stratejisi de sürekli olarak Çin yoksulluğunun nesnel engellerine ve rekabetin gerektirdikleriyle yoksulluk arasındaki çelişiklere çarpıyordu.

Sermayenin ağır sanayide aşırı ölçüde yoğunlaştırılması ve böyle bir yoğunlaştırmayı yürütmek için gereken ağır bir üst bürokrasi, sistemi bütünüyle verimsizliğe ve yüksek oranda israfa sürükledi. Kıt kaynakları geniş ölçüde silahlanma masraflarına iten askeri rekabetin istekleriyle, bu israf katlandı. Resmi rakamlarla çalışan bir yazar, 1964'de atım bombasının üretilmesinin o yılın toplam elektrik üretiminin çeyreği ile yarısı arasında bir orana mal olduğunu tahmin ediyordu.⁸⁰

Mao, yetersiz sermaye ve kaynakların yerini alabilecek, kitlelerin salt sıkı çalışmasını içeren kitle kampanyaları ile bu çelişkilerin üzerinden gelmeye kalkıştı. Bunların ilki, 1958-60 İleriye Büyük Atılım Kampanyası. Köylü kooperatifleri, sanayinin çoğunda olduğu gibi, üretim arttırmada aşırı hedefler koyan Halk komünlerine dönüştürüldü. Şehirlerde, Büyük Atılım kendi çelişkileri altında çabucak çöktü. İşçiler 18 saatlik mesaiye bir kaç kez çalıştırılabilmelerine rağmen, bu normal çalışma gününe çevrelemedi. Normalden iki kat hızlı çalıştırılan makineler de iki kat çabuk aşınıyordu.

Kırsal kesim ise bir felaketti. Köylüler yerlerini kaybettikleri için kızgın, çalışmayı reddediyor veya olabildiğince az çalışıyorlardı. Resmi bölge memurları imkansız hedeflere ulaşabilmek için her şeyi yaptılar, sonraları ise büyük çapta yalana baş vurdular. Devlet, bunun sonucunda, bu yalanlara dayanan daha da imkansız hedefler koyuyordu.

1961'e doğru, 1949'da yok edildiği varsayılan kıtlık Kuzey Çin'in büyük bir kısmına geri geliyor ve en azından iki bölgede silahlı ayaklanmaya yol açıyordu. Pekin'li bir aydın, bunun açıkça ne anlama geldiğini şöyle vurguluyordu:

Basın, işlerin ne kadar parlak ve iyi olduğunu, durumun mükemmelliğini bildiriyordu, Sloganıysa şöyleydi; 'Durumumuz çok iyi, daha da iyiye gidiyor.' Köylerde yiyecek yemek yoktu. Köylüler birbirine yapışması için biraz mısır unuyla karıştırıp ağaç yapraklarını yiyiyorlardı. Biz aydınlar ise şanslıydık; tatlı patates yaprağı yiyiyorduk. En kötüsü sığıt yapraklarıydı; köylüler bunu yiyiyordu.⁸¹

Yapılan bir çok tahminde İleri Atılım, ekonomik gelişmenin bir on yılına mal olmuştu. Ekonominin biraz düzelmeye başladığı anda Kültür devrimi daha da büyük zarar verdi. 1966'dan 1969'a kadar sanayi üretimi ve ulaşım, sürekli fraksiyon savaşimleri ve grev dalgalarıyla parçalandı. Bu dört yıl içinde Çin bilim adamı ve teknokratlarının büyük kısmı domuz ağılı temizlemek üzere kırsal kesime sürülürken, yerlerini almak için bir öğrenci bile eğitilmedi.

Kültür Devriminin hemen arkasından, Mao'nun Çin bilim ve teknolojisinin dünya standardını kendi çabalarıyla yakalayabileceği inancının bir ham hayal olduğu açık hale geldi. Fark kapatılacaksa Çin kapalı ekonomiyi terk etmeliydi. Mao bunu belli bir ölçüde yapmaya hazır olmasına rağmen; yönetici sınıfın bir bölümü için, daha da temel değişikliklerin gerekliliği açıktı.

Mao'nun ekonomik stratejisine, genellikle kitle kampanyasının, ekonomik çöküşe ve bozulmaya yol açmasından dolayı saldırılıyordu. Fakat bunun ekonomik duraganlığa karşı başlatıldığını hatırlamak önemli. Kitle kampanyaları olmasa bile Mao'nun stratejisi çalışmazdı. Çalışmayan kapalı ekonomi ve merkezi devlet yönetiminin kombinasyonuydu ve terkedilmesi gerekiyordu. Mao'nun takipçileri

dünya ekonomisi ile yarışmayı beceren, güçlü sanayileşmiş ekonomi amacını paylaştılar. Onun stratejisini terketmelerinin nedeni; bunu başaramamasından dolayı idi.

MODERNLEŞME STRATEJİSİ

1978'de Deng Xiaping tarafından başlatılan modernleştirme stratejisinin iki önemli unsuru vardı; Modern fabrika, teknoloji ithal etmek ve ihraç doğrultusunda sanayiler geliştirmek için dünya ekonomisine açılmak ve de piyasa ilişkilerini pratik olarak tüm tanıma sokup, bir çok sanayi üzerindeki devlet kontrolünü değiştirmek.

Dünya ekonomisine açılmak, yönetici sınıfın beklediği yolda çalışmadı. Büyük çaplı modern teknoloji ithali için planlar gün be gün rafa kaldırılmak zorunda kalındı. Umulan yabancı yatırımların çoğu gerçekleşmedi. Çin önemli bir petrol, kömür, tekstil ve silah ihracatçısı haline gelirken ithalat daha büyük bir hızla artıyordu. 1979'dan beri (1982-83 dışında) her yıl ticaret açığı vardı ve bunlar kısa vadeli kredilerle finanse edilmişti.

Geçmiş on yılda ekonominin dönüşümünden ana sorumlu iç reformlardır. Kırsal kesimdeki Komün toprakları bireysel aile arazilerine bölündü. Köylüler belirli oranda vergi ödemek ve ürünlerini pazarda satmak koşuluyla kendi tarlalarında dilediklerini yetiştirebiliyorlardı.

Şehirlerde fabrika yöneticilerine işletmenin kârlarını (aynı şekilde sabit oranda bir vergi ödeyerek) tutabilme hakkı tanındı. Ayrıca uygun gördükleri gibi hammadde ve diğer girdileri alıp yatırım yapabilecek ve ürünlerini pazarda satabileceklerdi. Merkezi devlet kontrolü bazı anahtar sanayilerde (enerji, ulaşım ve silah) devam ederken, tüketim malları üretiminin tümü ve ağır sanayinin çoğu, pazar temelinde çalışıyordu.

Bu reformlar, Çin ekonomisinin son on yıl içinde daha önceden görülmemiş bir hızla büyümesine yol açtı. 1979'dan itibaren ekonominin büyüme hızı yılda yüzde 10'un üzerinde gerçekleşti.

Tarımsal reformların ilk altı yılında, köylülerin gelirleri ikiye katlanırken, üretim yüzde 60'dan fazla arttı. 1983 ve 85 yılları arasında sanayi üretimindeki artış, Güney Kore'nin bu yıllardaki toplam sanayi üretiminden daha fazlaydı. Çin ekonomisini derin bir krize iten ise bu muazzam(!) başarıydı. Köylüler, Deng Xiaping'in 'Zengin olmak muhteşem' sözünü benimsedi ve tahıl ekiminden iyi gelir getiren endüstriyel ürün ve tüketim ürünleri üretimine yöneldiler. Yerel fabrika yöneticilerinin alım-satım ve yatırım konusunda artan yetkileri, sanayinin büyümesinin devlet planlarında öngörülenden çok daha hızlı artmasına yol açtı.

Böylece tüm ekonomi hatalı -yerlerde- yatırımlarla doldu. Enerji, ulaşım ve hammadde tedariği bu artış hızına yetişemedi. Bazı temel mallarda büyük ve umulmayan yokluklar oluşurken diğer bazı mallar bolluğundan ziyan ediliyordu.*Az olan malların arzını kontrol edenler, doğal olarak bunu kendi avantajlarına paraya dönüştürerek, enflasyon kısır döngüsüne katkıda bulunuyorlardı.

Bu piyasanın mantığıydı. Her yöre memuru ve yöneticisi, egemen sınıfın bütününe değil; kendi fabrikası, şehri ve hatta bölgesi için neyin kârlı olduğunu düşünür. Rekabet ruhu alt düzey bürokratlar arasında sağlamca kök salarken ekonomiye yeni sorunlar ekleniyordu.

Egemen sınıfın yanıtı, çoğu kez başarısızlığa uğrasa da tam kontrolü sağlamak için çaba harcamak oldu. Fakat bu çabaları 1985'deki strateji krizinin şimdi genel ekonomik krize dönüşmesinde belirleyici idi.

1986'da devletin ekonomiyi yavaşlatma girişimleri olumlu sonuç veriyor gibi gözüktü, ama yılın sonuna gelindiğinde ekonominin çok fazla yavaşlamış olması sorun yaratmaya başladı. Ekonomi politikaları çabucak tersine büküldü. 1987 başlarında aynı sorunlar tekrar görünmeye başladığında devlet kontrolü bir kere daha sıkılaştırıldı. Arttırılan kontrol, sonra politikaları gevşetme ve tekrar yeni kontroller deseni sürekli yinelandı.

İleriye ve geriye ani politika değişiklikleri yalnızca ekonomik dengesizliği artırıyordu. Yöneticiler ve yöre memurları bir kere daha hata yapmaktan korkup, yükümlülük almayarak yukarıdan emir beklemeye başladılar. Ani politika değişiklikleri büyük ölçüde ülkedeki

yoksulluk gerçeği dikkate alınarak ekonomik büyüme sağlamaya çalışılırken, dünya ekonomisi ile rekabetin uzlaşmaz baskılarını yansıtıyordu. Fakat bu aynı zamanda tarım ve sanayideki krizin aynı kaynaktan çıkmasına karşın farklı çözümler gerektirdiğini yansıtıyordu.

Kırsal kesimde temel sorun; 1984'teki kötü hasattan itibaren, tahıl üretiminin devamlı daralmasıydı. Tahıl, şehirlerde temel besin maddesiydi ve fiyatı devlet tarafından -köylülere az ödenerek- düşük tutuluyordu. Aynı zamanda sebze, meyve ve diğer tarımsal ürünlerin serbest piyasadaki fiyatları hızla artıyordu. 1985'den beri köylüleri tekrar tahıl üretimine döndürmeye ikna için çabalar vardı. Destekleme paketi; genişletilmiş kredi, ürünlere yüksek fiyat ödeme, gübre ve motorin için önemli subvansiyonları içeriyordu. Köylüler ürünlerinin daha büyük kısmını pazarda satmaları için de desteklenmişti. Tahıl üretenler için daha yüksek gelir vaatlerine karşın, diğer ürünlerle tahıl arasındaki fiyat farkı her zamankinden daha genişti.⁸² Bürokrasi iyileştirmeyi değil yalnızca gerilemeyi durdurmayı umut edebilirlerdi. Bunda bile başarılı olamadılar. Tahıl ekilen alanlar sürekli azaldı ve pazardan elde edilebilen tahıl miktarının artması, bazı köylülerin kendi ihtiyaçları kadar bile ekim yapmamalarına yol açtı. Endüstride temel sorun çok hızlı büyüme nedeniyle neredeyse sürekli hale gelen enerji, ulaşım ve hammadde yokluklarıdır. Devletin en çok geliştirmek istediği sektörlerde büyüme yoktu. Bunun yerine sermayenin geriye dönüşünün en çabuk olduğu sektörler gelişti, en başta tüketim malları sektörü. Büyümenin motoru devlet işletmeleri değil, geçen beş yılda baş döndürücü bir hızla büyüyen 14 milyona yakın köy fabrikalarıdır. Çin kırsal kesiminin büyük ölçekteki bu dönüşümü düşündürücüdür. 1985'e kadar:

Bağımsız kırsal girişimler kırsal emek gücünün %19'u olan 70 milyon kişiyi istihdam ederek, değer olarak sanayi üretiminin %19'unu gerçekleştirdi. Bunlar ülkenin kömür üretiminin yüzde 29'u, giysi üretiminin yarısı ve inşaat malzemesi sunumunun yüzde 53'ünden sorumluydu. İhracattan 4 milyar dolar kazanmışlardı.⁸³

1988'e kadar üretimlerinin değere toplam tarımsal üretiminin değerinden daha fazlaydı.⁸⁴ 1979'dan itibaren her beş köylüden biri fabrika işçisi olmak için tarlasını terk ediyordu.⁸⁵ Bununla birlikte bu büyüme bölgeler arasında oldukça düzensiz olmuştu. Yeni kırsal

endüstrilerin büyük çoğunluğu zengin güney bölgelerinde kurulmuştu.

Bu büyük başarıları Çin egemen sınıfının çıkmazının tam da özünde yatmaktadır.* Bir yandan 'piyasa sosyalizmi' ekonomik büyümeyi sağlayabileceğini doğrulamış görünüyor. Çin basını onları, değişen piyasa koşullarına esnek cevap verebilen -girişim ve inisiyatifle girişimciler tarafından (Thatchervari maaşlar ödeyerek) kurulan küçük işletmeler- bir Thatcher rüyası olarak, göklere çıkardı. tarımsal reformlarla topraksız kalan milyonlarca köylüyü emerek şehirlerde nüfus patlamasını önleyerek de devlete yardım ediyorlardı.⁸⁶

Diğer yandan, bunların büyümesi büyük oranda kurulu eski Çin endüstrisinin pahasına olmuştu. Ağır sanayinin kalbi olan Shanghai ve kuzey-doğu pazarlarını ülke içerisinde ve dışarda yeni kırsal alan endüstrilerine kaptırdıklarından, bir kaç yıldan beri duraganlaşmışlardı. Devlet planının dışında gelişen bu kırsal alan endüstrileri yüzünden hammadde ve enerji darlıkları çok daha kötüleşti. Aşırı büyüme ve neredeyse sürekli hale gelen yokluklar enflasyonun salgınlaşmasına yol açtı. 1987'de bir yetkili, şehirde yaşayan her beş kişiden birinin gerçek gelirinin enflasyondan dolayı düştüğünü ve yirmide birinin ise gerçekten zorda olduğunu kabul ediyordu.⁸⁷ İşçilerin yaşam maliyetindeki gerçek artışı tam olarak hesaplamak olanaksız, fakat geçen iki yılda gıda fiyatları yıllık ortalamasının yüzde 50'ye varan oranlarda arttığı görülüyor.

Financial Times, devletin çıkmazını şu şekilde özetliyordu;

Üretkenlik ve kârlılık gözönüne alınmadan yapılan ödemeler ve ikramiyeler aracılığı ile emek maliyetinin tehlikeli biçimde yükseldiği serktörlerde gerekli olan ücret kesintilerini sağlaması bakımından enflasyon gerçekte isteniyordu.

Ve şöyle devam ediyordu;

Çin yöneticilerinin hepsi Komintang hükümetinin devrilmesinde anahtar faktörün hiper-enflasyon olduğundan fazlasıyla haberdardırlar. Aynı kadere uğramama istemi çok daha hızlı davranmalarına yol açıyor. Ne de Doğu Avrupa'daki gıda fiyatlarının yükselmesine halkın gösterdiği tepki görmemezlikten geliniyor.⁸⁸

Bu kendi başlarına çözebilecekleri bir ikilem değil. Devlet yapay olarak fiyatları düşük tuttuğunda oluşan bastırılmış enflasyonun

arkasından kontorülün gevşetilmesi fiyat patlamalarına neden oluyordu. Şimdi tarıma hakim olan piyasa ekonomisine yol verilmesiyle, besin fiyatlarını düşürmek için yalnızca iki yol var. Birincisi tüketim mallarında devlet sübvansiyonu -buna kaynakları yetmez-, diğeri ise kitlesel olarak pasif direniş (ürünleri saklama, yaşam stoklarını yok etme, ... vb) neden olabilecek bir yol: Köylüden zorla kaynak aktarımı politikasına geri dönülmesi olabilir.

Benzer bir sorun endüstriyel [ürün] fiyatlarda da sürmekte. Temel hammaddelede biri devlet tarafından, diğeri piyasa tarafından belirlenen iki ayrı fiyat sistemi var. Arzdaki sürekli darlık ve belirsizliklerin anlamı pratikte ağır basanın piyasa fiyatı olması demektir. Devlet, malları arz edebildiğinde, yapabilecekleri ve pratikte gittikçe artan- talep düzeyi ile piyasa fiyatlarından mal satmada başarılı olabilirler. Pazarda bolluk bile varken gelecekteki arzın belirsizliği yüzünden, fiyat düşüş oranının yükselmesi oranından daha küçük olması demektir.

Enflasyonu salgın hale getiren yalnızca darlıklar değildir. Daha önemli bir faktör geçmiş on yılda finans ve banka sektörünün ve dolayısıyla kredinin yaygınlaşmasıdır. 1978'den önce bankacılık sektörünün yapısı oldukça basitti ve büyük ölçüde devletin sermaye birikimi için kullanabileceği, -tüketici malların darlığından dolayı yüksek olan- kişisel tasarrufları toplama işlevini görüyordu. Fakat endüstriyel reform sürecinin bir bölümü fabrikaların devlet bütçesindeki fonlara bağımlılığına son verilmesini ve bunun yerine fonları yatırma kanalları etmek için, banka sisteminin kullanılmasını kapsıyordu. Bu gereğinden de iyi çalıştı. Bir araştırmacının belirttiği gibi;

1979 ile 1984 arasında endüstriyel finans kaynaklarının çeşitlenmesi ve finansal 'arar vermenin önemli ölçüde merkezi otoriteden alınması ile güç; bireysel ekonomik bölümlere, yerel yönetimlere, endüstriyel işletmelere, kırsal kooperatiflere, uzman banka ve yerel branşlarına, yatırım tröstlerine, (hisse senedi sahibi) bireyler ve yabancılara doğru aktı. Devlet, genel olarak para arzının, özel olarak da yatırım fonlarının genişlemesini kontrol edemez hale geldi.⁸⁹

O zamandan beri finansal sistem daha da hızlı büyüdü. 1988'in başlarına kadar merkez bankası 450 özel finans kurumunu tanıdı.

Diğer 250'sinin de o yıl içerisinde açılmasına izin verildi.⁹⁰ Yüzlerce başka organizasyon ve bireylerin illegal çalışmasına ise yerel yöneticiler tolerans gösteriyorlardı. Böyle bir durumda tahsis edilen kredileri kontrol etmek devlet için olanaksızdı.

1988'in sonlarına doğru egemen sınıf tam da bunu denedi ve ekonominin kontrolü için çabalamaları yalnızca daha fazla soruna neden oldu.

1988-89: KEMER SIKMAKTAN GERİLEMEYE

Devletin kırsal kesimde tahıl üretimindeki düşüşü durdurma çabaları 1988'de patlayan dayanılmaz gerginliklere yol açtı. Bütçe açığı hızla büyüyordu ve bu yüzden devlet tahıl için köylülere ödediği para miktarını ancak biraz artırmaya gücü yetiyordu. Bu arada gübre ve diğer girdilerin sunumu talebe ayak uyduramıyordu. Bunun bir sonucu olarak fiyatlar hızla arttı, çünkü düşük fiyatla elde edilen gübre serbest piyasada satılıyordu.

Yılın sonlarına doğru tahılda karne devri tekrar geri getirildi. Köylüler, tahılı düşük fiyatla alıp pazarda (yüzde 150 kârla) yeniden satan bölgesel hububat idare merkezlerini görerek aracıyı kaldırıp ürünlerini doğrudan işçilere satmak için harekete geçtiler. Bir çok bölgede onları böyle yapmaya iten, devletin alım memurlarının fon yokluğundan ödemeleri borç senedi ile parça parça yapabileceklerini anons etmeleri idi.⁹¹

Devlet bir kere daha bu kaosa son vermek için söz verdi. Tarımsal kredi ve yatırımlar 1989'da büyük ölçüde arttırılacaktı ve tarımsal girdilerdeki fiyat dalgalanmaları ve spekülasyonu önlemek için devlet tekeli başlatıldı. Yine de 1989 yılı 1988'den daha kötü geçecek gibi görünüyor. Pekin Review'e göre, Henan eyaletinin Kaifeng bölgesinde (Kuzey Çin'in buğday yetiştiren ana bölgesi) devletçe sağlanan gübrenin yüzde 40'ı Mart ayına kadar açık pazarda tekrardan satıldı -hem de şirket ve devlet memurları tarafından!⁹² Mayıs ayı içinde Çin Ticaret ve Tarım Bankası başkanı yaz ayında buğday ve yağ alımlarını karşılayabilmek için 20 milyar Yuan'a ihtiyaçları olduğunu,

fakat en fazla bunun yarısını temin edilebileceklerini bildiriyordu.⁹³

Kısa dönemde para şüphesiz bir yerlerden bulunacaktı. Köylülerin çoğu ürünlerinin tümünü pazarda satamaz. Eğer bazıları tüm ödemeleri borç senedi ile almayı kabul etse bile, işin tarlalarını ekmeye mali güçleri yetmeyecektir. Şu andaki krizden çıkmak için alınan önlemler ne olursa olsun, yalnızca tarımın uzun dönemli sorunlarına yenilerini ekleyecek.

Tüm endüstride büyüme ile hammaddelerinin sunumu yetersiz kalırken rekabet daha şiddetli hale geldi. Rekabet yalnızca farklı işletmeler arasında değil, eyalet ve bölge memurlarının da karışmasıyla merkezileşmiş durumda...

Örneğin ipek sanayisinde; geleneksel olarak, ipek böceği kozaları Güneyin iç bölgelerinde (çoğu Sichuan'da) yetiştirilir ve işlemek için Shanghai'daki ve Guangdong bölgesindeki fabrikalara satılırdı. Fakat 1988'de üretim yapılan bir çok eyaletin kendi ipek fabrikalarını kurmaya başlamaları nedeniyle hammadde satışı iyice yavaşladı. Silahlı muhafızlar ihracat kontrollerini uygulamak için eyalet sınırlarına gönderildiler. Ekim ayına dek Shanghai'daki 1600 ipek fabrikasından 1400'ü çalışmıyordu. Guangdong, yüksek düzeyde girdileri sürekli elde etmeyi başardı. Fakat bunu nasıl başardıklarına bakmak Çin ekonomisinde süren anarşinin boyutlarını gösteriyor. Bazı Hükümet Daireleri Sichuan'a karaborsadan ipek böceği kozası satın alabilmek için ajanlar gönderdi. Sonra da Mal'ı silahlı sınır muhafızlarından kaçırmak için ordu kamyonları kullanıldı.⁹⁴ Pamuk ve yünde de benzer şekilde şiddetli bir rekabet vardı.

Yılın sonlarında ithalatta meydana gelen büyük artıştan önemli oranda bu darlıklar sorumluydu. Ocak ve ağustos ayları arasında. 95 Yalnızca pamuk ithalatı % 560 oranında artarak şimdi 7 milyar üzerinde seyreden görünür ticaret açığına en büyük katkılardan birini yapmıştı.

Enflasyon, bir çok Çin'inin ömrü boyunca şahit olmadığı oranlara yükselmeye devam ediyordu. Aralık 1987'de büyük şehirlerin tümünde domuz eti ve şeker fiyatlarına kota uygulamasına başlandı. Halihazırda açık veren devlet bütçesine katılan bu ek yük uzun ömürlü olamazdı elbette (kotalardan önce bağlanan 1988 bütçesinde işletmeler ve gıda üzerine destek tüm devlet harcamalarının % 33'üne ulaştığı

hesaplanmıştı). Gerçekten, 1988 yılı ilı birlikte bazı şehirlerde yükselen fiyatlarā karşı 'para yardımı' vadedilerek yumurta, şeker, sebze ve domuz eti fiyatlarında kontrola son verildi. Bu ülke çapında bir siyaset olarak duyurulduğunda ise geniş çapta satın alma paniği başladı. Tüketim malı ithalatında kısıtlamalar olabileceği korkusu ve roket hızına ulaşan gıda fiyatları nedeniyle bankalara doğru koşuşturmalara başladı.⁹⁶

Ağustosa doğru bir dizi grevler başladı. Ücretler birden önemli oranda yükseldi. Temmuzda işçiler ve kırsal alanda çalışanlar için devlet ödeme göstergeleri bir yıl öncesinden yüzde 25 daha yüksekti. İkrâmiyeler ve sosyal yardımlarda yüzde 36'ya kadar artmıştı. -Özellikle ikramiyeler yoluyla- işçilerin ücretleri artırma yeteneği 1980'li yılların başlarından beri endüstriyel yönetimde yapılan reformlar nedeniyle oldukça fazlaşmıştı. Fabrika yöneticileri böylece finanstan da sorumlu olduğu için kârlılığa bakmaksızın ücret artışlarını kabul ettirmede etkin bir şekilde baskı altına alınabiliyorlardı. Ancak şehirlerdeki işçilerin yalnızca küçük bir azınlığı kendilerini bu yolla koruyabiliyor; kırsal alandaki işçilerin ise pratikte hiçbirı bundan yararlanamıyordu. Bu arada yöre memurlarının ve başarılı azınlık bir küçük işletmecinin, öncekinden çok daha iyi yaşadıklarını görebiliyorlardı.

Devlet yeniden kötü bir ikilemde kalmıştı. Bir yanda enflasyona karşı kitlesel öfke ve yönetimdeki yozlaşma, diğeri yanda kontrol edemedikleri ücret faturası sarmalı 1988 sonbaharında görülmemiş sıklıkta ekonomik tedbirlerin yürürlüğe konmasına karar verdiler. Eylül'de, daha fazla fiyat artışları, 'üretken olmayan' yatırımlara son verilmesi, ithalat ve kredi kısıtlamaları ile geniş çaplı bir kemer sıkma politikası duyuruldu. Bu tedbirlerden yabancı yatırımcıların etkilenmemesinin sağlanacağına dair söz verildi- ama bu tutulması imkansız bir sözdü.

Bu politikaları uygulamada kullanabilecek araçlar; hâlâ merkezi kontrol altında olan devlet organlarındaki yöneticilerin karamameleri ve tüm para ve kredi işlemlerini incelemeleriyle bankalardı. Tedbirlerin etkisi ekonominin ana sektörlerinin toptan daralmaya gitmesi olacaktı.

İnşaat sanayînde kırsal bölgelerden gelen milyonlarca sözleşmeli (geçici) işçi atıldı. Evlerine döndüklerinde ise artuk hammadde ve kredi sağlayamayan kırsal endüstrilerin hızla kapandıklarına şahit oldular.

Eğer bu politakalar 1989 boyunca uygulanmaya devam ederse, bir tahmine göre, kırsal sanayinin ana merkezi olan Jiangsu eyaletindeki fabrikaların üçte biri kapanacak, diğer üçte biri ise ancak kıt kanaat yaşamlarını sürdürebilecekti. 1989'un Mart ayına dek yalnızca Guangzu'ya 4 eyaletten bir milyondan fazla kır işçisinin akın ettiği yönetim tarafından itiraf edildi. 97

Birçok eyalette bankaların yönetmeliklere yanıtı, diğer şehir ya da bölgelere ödeme yapmayı ya da para transferini reddetmek oldu. Kasım 1988'de Sichuan eyaletinin para arzının dörtte biri fabrika kasalarında banknot olarak tutuluyordu.⁹⁸ Kısacası tedbirlerin yönü ve hızı üzerinde gerekli devlet kontrolü getirilmeksizin uygulandığından ekonomi içindeki kaosu artırdı. Yeterli gücü olan memurlar ve yöneticiler ekonomideki daralmanın etkilerinden kurtulmak veya hafifletmek için kendi özerkliklerini kullandılar. Bunu yaptıkları oranda da ekonomideki dengesizlik artacaktı.

Eyaletlerin bir çoğunda krizin maliyetini işçilerin omuzlarına yüklemek için ciddi çabalar vardı. Mayıs 1989'da kuzey-doğudan güney-doğuya 12 eyalette şu bildirildi;

Bankalar girişimler için zorunlu tasarruf hedefleri yürürlüğe koyuyordu. Ücretlerin belli bir oranının bir fonda tutulması (genelde işçi ücretlerinin % 10 ile 50'si) ve yerine çeşitli depozit belgeleri veya ödül biletleri ile değiştirilmesini istiyorlardı. Aksi halde ücret ödeme gerekçesi ile yapılacak para çekme işlemlerini onaylamayacaklardı.

Her şeyi azımsamasıyla ünlü bir rapor, 'bazı işçilerin arasında hoşnutsuzluğun yükseldiği!'ni söyleyerek bitiyordu.⁹⁹

Yazının yazıldığı tarihte (Ağustos 1989) ekonomik bunalımın ne kadar ciddi olabileceğini söylemek biraz erken, bununla birlikte; görüntü oldukça karamsar. Far Eastern Economic Review'e göre;

Şimdi Çin, Pekin'deki politik karmaşa ve liderlik mücadelesi ve ekonomik sorunların yoğunlaşması ile son on yılın en kötü ekonomik bunalımıyla karşı karşıya. Son politik kriz olmasaydı; etkin olmayan kemer sıkma politikaları ile davranılan ekonomi en kötü haliyle durgunluğa kayar ya da üretimde bir kötüleşme görülebilirdi... Şimdi, yaşamını sürdürmek için mücadele eden parçalanmış bir önderlikle ve demoralize şehir işgücüyle, ekonomik iyileşmenin bir çok seçeneği kapanmış bulunuyor. 100

GÖRÜŞLER VE SONUÇLAR

Egemen sınıf için, devam eden krizlerine basit bir çözüm yok. Geniş çaplı bir ekonomik bunalıma dönüşmekle tehdit eden ekonomideki yavaşlama ve sürekli büyüyen bütçe açığının anlamı; 1956 yılının ardından Macar Egemen sınıfının yaptığı gibi gelmekte olan hoşnutsuzluğu satın alamayacaklarıdır. Benzer patern yokluklarla aynı anda ekonomide görünen aşırı hararet yakın gelecekteki önemli krizlerin habercisi. Aynı patern şimdiden yüzde 30'un üstüne çıkan enflasyonunun daha da artacağını gösteriyor.

Bu sorunlar, iyi olacağı benzeyen bu yılki hasata karşıt olarak iyice şiddetleneceğe benziyor. Çünkü ya köylülerin ürünlerine verilen fiyatlar düşecek ya da devlet ürünlerin daha da büyük bir kısmını borç senedi ile satın almaya kalkışacaktır. Sonuç kaçınılmaz olarak köylülerin hoşnutsuzluğunun artması ve oldukça önemli olan sonbahar hasatını tehdit edebilecek ciddi para darlığı olacaktır.

Büyüyen ekonomik kriz, Batının katliama tepkisiyle kötüleşti. Dünya Bankası ve Asya Gelişim Bankasının yaptığı gibi Japonya, Batı Almanya, Fransa, Danimarka, Hollanda, Kanada ve Avustralya bütün [kredi] ödemelerini durdurdular. Katliamı takip eden günlerde Pekin'e giden iş adamları çabucak geri döndüler. –Hatta Japon hükümeti Japon sermayedarlarını 'ceset yanındaki mezar hırsızları' gibi gözükmelerine karşı uyarmak zorunda kalmıştı!–. Temmuz başına kadar 323 Japon şirketinden 195'i ve İngiliz şirketlerinden yansı tekrar açıldı.

İşlerini tekrar başlatmak için olan hevesleri, ekonomik atmosfer ve dünyanın katliama karşı tavır almasının yarattığı korkuyla kırıldı. İsmi açıklanmayan bir Amerikalı kaba ve sinikçe üzerine fiyatını

koymayı da becererek durumu şöyle açıklıyordu:

Burada insanlar sahip oldukları işleri korumaya ve 'kasaplarla' işbirliği yapma imajının kötü etkilerini gidermeye çalışmaları arasında bölünmüş durumda. 5 milyon kazanmak için 20 milyonluk kötü ad edinmenin ne kârı var?¹⁰¹

Bu ekonomik krize, rejime hatırı sayılır bir zamandır sıkıntı veren ideolojik krizi de eklemek gerekir. 1979'da Deng Xiaoping Maoist ideolojinin ilkelerini 'Dört Ana Prensipten' ile değiştirdi.

Fakat Orville Schell'in 1987'den not ettiği gibi;

Geçmişte Çin'li arkadaşlara Mao'nun toplu eserlerinden belirli bir tabiri sorduğumda yalnızca tüm alıntıyı söylemekle kalmıyor, şov yapar gibi bölümü ve kısmını da aktarabiliyorlardı. Şimdi parti üyelerine hatta bir keresinde yüksek düzeyli bir memura Deng'in 'Dört Ana Prensipten'ini sorduğumda karıştırdıklarını gördüm.¹⁰²

Egemen sınıfın pratiğinde iki görüş hakimdi: 'Zengin olmak' muhteşem' ve basit ulusçuluk. Yukarıdakilerden ilki son yıllardaki yüksek enflasyonun ve ekonomik reformların artırdığı eşitsizlikten dolayı geçerliliğini kaybetti.

Ulusçuluk çok güçlü bir fikir olmayı sürdürmekte, fakat şimdi hem egemen sınıf yararına hem de ona karşı çalışabiliyor. Öğrenci hareketi ulusçu ve yurtsever olarak kendini tanımlamasa da bu basitçe egemen sınıfın görüşlerini kabul etmek anlamında değildi. Anlamı daha ziyade hareketin kendi ulusçuluk kavramını egemen sınıfinkinin karşısına koydukça ulusçuluğun içeriğinin mücadele için bir özne haline geldiğiydi. Fakat bu aynı zamanda egemen sınıfla kendi aralarında, gerçek anlamda sakat olduğu kanıtlanan, belirli bir ortak çıkarı kabul ettikleri anlamındadır. Bu yüzden iki yüzü keskin bir kılıç gibiydi; bir taraftan hareket bunu egemen sınıfa meydan okumada bir destek olarak kullanıyordu, ama egemen sınıf bu silahı hareketi sınırlamak için onlardan daha etkin bir şekilde kullanabiliyordu.

Aynı nokta ordu içindeki illüzyonlarına uygulanabilir. Öğrenciler 'Halkın ordusu halkı sever, halk halkın ordusunu sever' türküsünü söyleyerek 'askerlerin ateş açamayacakları' yönündeki yaygın inancı yansıtıyorlardı. Fakat bu aynı zamanda hafta sonu barikatları süresince askerlerin morallerini bozmada çok etkili oldu. Fikirlerinin

sınırlılığı egemen sınıf tekrar inisiyatifi kazanmaya başladığında can alıcı bir engel durumuna geldi ve bu sınırlılık egemen sınıfın tekrar inisiyatifi kazanmasına çok yardım etti.

Herşeye rağmen en önemli olan şey hareketin yalnızca süresi ve büyüklüğü açısından değil fakat üç can alıcı politik değişiklikten dolayı bütün önceki muhalefet hareketlerinden ileri bir adım kaydetmesidir.

Birincisi, hiç olmazsa bir azınlık tarafından egemen sınıfın herhangi bir fraksiyonu hakkındaki illüzyonun terkedilişiydi. 1976'dan beri daha önceki tüm muhalefet, düşmanlarına karşı müdahale ederken kendilerini Deng Xiaoping ve modernci kesimin desteğinde görüyordu. Bu sefer Deng hareketin başlıca hedeflerinden biriydi. Hatta Zhao Ziyang'a duyulan umutlar da hareketin gerçek güveninden öteye sınırlı beklentilerini yansıtıyordu. Olaylara şahit birinin belirttiği gibi;

Zhao Ziyang hakkındaki propaganda onu bir kahraman olarak değil yalnızca Li Peng'e alternatif olarak koyuyordu. Üstelik iyi bir alternatif olarak da kabul edilmiyordu. Herkes onun oğlundan ve oğlunun yozlaşmışlığından bahsediyordu.

Aynı oranda önemli olan bir şey de, öğrenciler arasında legal örgütlenmenin yayılması ve bunu Pekin'den diğer şehirlere sıçratabilme yetenekleriydi. Protesto hareketlerinin örgütlenmesinde önceki herhangi bir mücadeleye göre çok daha fazla insan -idarecilik yaparak, bildiri dağıtarak, konuşma yaparak,... vb.- yer almıştı. Karmaşık strateji ve taktikleri uygulama, bunları büyük sayıda insana ulaştırabilme yetenekleri ile örgütlenmenin açık olması gereğini anlamaları, 1986'dan öğrenilen derslerin boyutlarını gösteriyordu.

Herşeyden önemlisi ise hareketin işçilere gitmesi ve büyük destek sağlamasıydı. 1949'dan beri ilk kez işçi sınıfının bilinçli ve örgütlü olarak rejime karşı muhalefette tekrar görünmesi hareketin en önemli olan tek kazancıdır. Öğrencilerin işçilere yaklaşımı çelişkiliydi. Mücadelelerine onların katılmalarını çok gerekli görürlerken, olaya işçilerin üretim yerlerindeki kollektif güçleri açısından değil sayıları açısından bakıyorlardı. Öğrenciler bir çok şehirde fabrikalarda toplantı yapıyorlardı, ama direkt grev eylemini isteme yolunda çok az şey yaptıkları gözüküyor. Hatta hareket Shanghai'da grev fikrine ekonomiye zarar verebileceği için karşıydı. İki kişi gözlemlerini şöyle anlatıyordu:

Öğrencilerin kendilerini liderler olarak gördükleri izlenimine kapıldık ve elbette işçilere gidip onlarla konuşmanın, dışarıya eyleme çağırmanın anahtar rolü oynayabileceğine inanılmıyordu. İşçilerin gücüne gerçekten bir inanç yoktu. Fakat bazı eylemciler önemli değişimleri yapabilmek için işçileri eyleme katmanın zorunluluğunu açıkça biliyorlardı.

Fakat işçilerin kitlesel gösteri ve barikatlar yoluyla harekete kitlesel katılımındaki kendi deneyimleri, aralarından bazılarının bağımsız bir işçi örgütlenmesinin gerekliliğini anlamasına yol açtı. Bunların en büyüğü Pekin Özerk İşçi Federasyonuydu, ama Shanghai, Hangzhou, Xian Tianjin, Guangdong ve Pekin'de (bu şehirde birden fazla) benzer örgütlenmeler vardı.¹⁰³ Bu diğer grupların büyüklükleri ve etkileri hakkında hiç bir şey bilinmiyor; bazıları pekala bir avuç insandan oluşmuş olabilirdi. Önemli olan şey özerk işçi örgütlenmesi fikrinin bu kadar çabuk yayılabilmesiydi. Pekin Özerk İşçi Federasyonu 21 Nisan'da kuruldu ve ilk defa 20 Mayıs'ta Tiananmen'in zaptı sırasında açık olarak görüldü:

50-100 kişilik bir işçi grubu öğrenci çadırlarının hemen yanına bir çadır kurdu. Önemli üyeleri arasında çelik, demiryolu, havacılık sektörü işçileri, aşçılar, öğrenciler ve avukatlar vardı. Gün boyunca herhangi bir anda yüzlerce, bazan binlerce işçi ve yöre halkı Federasyonun hoparlörleri çevresinde toplanıp konuşmaları dinliyorlardı. İşyeri demokrasisinin olmayışı, karar verme sürecinde gerçek işçi temsilciliğinin yokluğu, kötü çalışma koşulları ve koruyucu önlemlerin azlığı, düşen yaşam standartları ve işçilerle fabrika yöneticileri arasındaki geniş ücret farklılığı başlıca yakınma konuları arasındaydı.¹⁰⁴

İlk çıkan yazıların birinde şunu ileri sürüyorlardı:

... Henüz çalışan yığınların dile getirdiği istemleri gerçekten ifade edebilecek bir örgüt yok. Bu yüzden işçiler için konuşacak ve işçilerin politik olaylarda danışılması ile yer almasını gerçekleştirecek özerk bir organizasyona gereksinim olduğuna inanıyoruz.¹⁰⁵

Bununla birlikte ÇKP'nin yönetimine karşıt olmadıklarını ve resmi sendikaların bazı kesimleriyle çalışmak istediklerini vurguluyorlardı. Kanunların çizdiği sınır içinde reformlar için mücadele istediler.

Hong Kong Bağımsız Sendika Birliğinin liderlerinden biri bunu şu şekilde özetledi;

Öğrenebildiğim kadarıyla işçiler öğrencilerin istemleri olan, demokrasi için bürokrasiye ve yozlaşmaya karşı savaşımı paylaşıyorlardı. İş güvenliği konusunda konuşmalarına rağmen ekonomiyle ilgili açık seçik ifade edilen hiç bir talepleri yoktu. Kendi ücretleri hakkında konuşmuyorlardı... 'Bürokratlara karşıyız' diyorlardı, 'Halktan bu kadar çok kâr koparmamalılar. Servet insanlar arasında paylaşılmalı, biz bu kadar fakirken onlar o kadar zengin olmamalı' ...Bir çok konuda net olmamalarına karşın beni en çok etkileyen kendi örgütlerine olan büyük güvenleri ve genelde işçilerin kendi örgütlerinin olmasına dair sarsılmaz kararlılıkları idi.¹⁰⁶

Pozisyonlarındaki karmaşa ve zayıflık ne olursa olsun (zaten gerçek anlamda devrimci sosyalist bir örgütün bir gecede peyda olmasını beklemek oldukça ütöpik olurdu), büyük önemi olan nokta yukarıda değinilen bu son noktadır. Rejime karşı mücadelede işçi sınıfını merkezi konuma koyan bağımsız işçi örgütlenmesi görüşü canlı tutulabilirse, bu büyük bir kazanç olacaktır.

Şimdi sorun hareketten gelecek için çıkarılacak derslerdir. Örgütün kesin yapısı ne olursa olsun gelecek defa mücadele alevlendiğinde merkezi rol oynayabilecek bazı yeraltı örgüt ağları şu anda var. Bu mücadelenin nerelere götürülebileceği bu örgüt yapısının nasıl gelişeceğine bağlı.

Hemen çıkarılabilecek birkaç ders kendini gösteriyor. Birincisi hareketin ulusçuluğu ile ilgili. Egemen sınıfsinki ile öğrenci ve işçilerin ulusçuluğu arasında bir sürü fark olmasına karşın, ulusçuluk, egemen sınıfın hareketi rayından çıkarması için bir dayanak noktası sağladı (özellikle de 20 Mayıs'taki genel grevi bitirme çağrısında.) Üretimi devam ettirmenin gerekliliği konusundaki görüş işçilerin katılımını geri çekmeye hizmet etti ve böylece egemen sınıfa bir soluk alma fırsatı verdi. Egemen sınıfa 'hainler' demekte bir işe yaramayacaktır. Onların Çin Halkı için hain oldukları açıktır fakat onlar egemen sınıf olarak [yalnızca] gerekeni yaptılar. Eğer hareket kendini 'ulusal çıkarları' için savaşıyor görmeyi sürdürürse bu yalnızca egemen sınıfın öğrenci ve işçilerle ortak bir yanı olduğu fikrini tekrar güçlendirecek ve onlara

karşı savaşımlı körelecektir.

Buna bağılantılı olarak ikinci sorun devlettir. Hareket kana bulansa da politik reform istemekten öteye gitmedi. Bu bir kaç liderce tasarlanmış kişisel barbarlık eylemi değil tüm egemen sınıfın sorumlu olduğu kasıtlı bir eylemdi. Onları korkutan tek tek değişimler değil reformların temsil ettiği süreçte iktidarlara meydan okunmasıydı. Çünkü [muhaliflerce kazanılan] her zafer daha radikal reform istemlerini gündeme getirebilir ve nüfusun giderek daha geniş bir katmanını mücadeleye çekebilirdi. Katliam ve ardından gelen baskı egemen sınıfın iktidarı yitirmemek için şiddeti hangi boyutlarda kullanabileceğini gösteriyor. Çin'de ekonomik ve politik krizin derinliği gözönüne alındığında yakın gelecekte olumlu sonuç verebilecek herhangi bir reform olası değil. Gerçek özgürlük ve demokrasi için mücadelenin anlamı devletle çatışmaya, kitlesel silahlı savaşıma ve sonunda devleti yıkmaya hazırlanmak demektir.

Bu mücadeleyi sonuna kadar götürebilecek tek güç işçi sınıfıdır. Mayıs ve Haziran'da harekete geçen işçi sınıfının sınırlandırılmış gücü bile devleti felce uğratmaya yetti. İşçilerin kitlesel katılımı mücadeleyi egemen sınıfa yapılan şimdiye kadarki en ciddi tehdit haline getirdi, ama rejimi ciddi şekilde tehdit edip sonunda yıkabilecek şey işçilerin sayıları değil ekonomideki kollektif güçleridir. O haftasonu boyunca Özgür Pekin'de ve barikatlarda işçilerin kollektif gücü yükseldiğinde, rejime gerçek alternatifin bir parıltısı yanmıştı: işçi iktidarı... Eğer bu güç baştanbaşa bütün şehrin fabrikalarında demokratik işçi konseyleri yoluyla örgütlenseydi yozlaşmış bürokratlara alternatif olacak yapıda bir iktidar göstermek olanaklıydı.

Bu köylülerin gözardı edilebileceği demek değildir. Hâlâ sayısal olarak Çin nüfusunun geniş bir çoğunluğunu (çalışan nüfusun yaklaşık üçte ikisini) oluşturdıklarından rejimi gerçekten tehdit etmek için onların mücadelede yer alması çok gerekli olacaktır. Harekete köylülüğün katılımı hakkında çok az şey biliniyor olmasına karşın köylülere döndüklerinde edindikleri deneyimleri ve hareketin görüşlerini aktarabilecek bazı köylüler Tiananmen'de bulunuyordu. Aynı zamanda köylülüğün bir kısmının hareket hakkında bilgi sahibi olduğu ve desteklediği açıldı. Bir tren dolusu öğrenciyle Pekin'e yolculuk yapan

bir görgü tanığı şöyle diyordu; 'Bütün istasyonlarda öğrencileri destekleyen pankartlar vardı. Biz kırsal alanlardan geçerken köylüler ayağa kalkıp bizi selamlıyor ve alkışlıyorlardı.' En önemlisi ise barikatlarda hareketin görüşlerini duyan binlerce köylü kökenli askerin geriye bir şeyleri götürecekleridir. Köylülük hiçbir şekilde bugünkü rejimi destekleyen bir blok değil ve bir sürü hoşnut olmadıkları şeyler var, ama köylülük şehirleri izleyecektir ve hayati önemdeki savaşımın verileceği yerler şehirlerdir. En önemli ve acil sorun örgütlenmedir. Çünkü öğrenilen dersler ancak bir örgütlenmede bütünleştirilirse etkin olabilirler. Yakın geçmişten dersler çıkarabilecek, hem propaganda ile ve hem de ufak ya da büyük her çeşit mücadeleye katılarak bunları yayacak bir militanlar ağı (kısacası devrimci bir partinin inşası) gereklidir. Bu ne çabuk ne de basit bir görevdir. Fakat esas olan hareketin öncellerine göre yaptığı büyük ilerlemeden maksimum avantajın alınıp alınamayacağıdır.

Katliamdan sonraki Pazartesi Pekin radyosu şehirde 'düzenin tekrar kurulduğunu' duyuruyordu. Yetmiş yıl önce Almanya'da bir işçi ayaklanmasının yenilmesinin ardından Rosa Lüksemburg bugün tekrarlanmaya değer bir cevap yazmıştı;

'Düzen Warshaw'da hüküm sürüyor!' 'Düzen Paris'te hüküm sürüyor!' 'Düzen Berlin'de hüküm sürüyor!' Dünya tarihsel mücadelesinin bir merkezinden diğer merkezine her elli yılda 'düzen'in muhafızları durumu böyle rapor ediyorlar. Ve bundan hoşlanan 'galip'ler periyodik olarak kanlı mezatla sürdürülmesi gereken bu düzenin tarihsel akibetine yaklaştığını farketmiyorlar.¹⁰⁷

Lüksemburg şöyle devam ediyordu;

Devrimci mücadelenin ilgilendiği kadarıyla tüm sosyalizm kavgası tarihi büyük yenilgilerle doludur. Ve aynı tarih engellenemez şekilde adım adım nihai zafere yol açar. Tarihsel deneyim, bilgi, güç ve idealizmimizi çıkardığımız bu yenilgiler olmasaydı bugün nerelerde olacaktık kimbilir!. Biz bir teki bile olmaksızın yapamayacağımız, gücümüzün ve amacımızın açıklığının bir parçası olan bu yenilgilerin üzerinde yükseliyoruz.¹⁰⁸

Nisan ve Mayıs'ta Çin'i saran devrimci heyecan, hangi şiddet olursa olsun hiçbir baskının silemeyeceği bir miras bırakıyor.

Milyonlarca işçi ve öğrenci egemen sınıfa meydan okumaya ve aşağılamaya güçleri olduğunu ve yaşamlarını diledikleri gibi örgütlemeyi öğrendi. Binlercesi bu bilginin bedelini yaşamları ile ödedi ve ödemeye devam edecek. Fakat savaşçıların kahramanlıkları gelecek kuşaklar için örnek olacaktır.

Rosa Lüksemburg'dan bu alıntı onlar için uygun bir atıftır sanıyorum;

Kitleler 'görev'lerini yapmaya hazır ve istekli bekliyorlar. Bu yenilgiyi uluslararası sosyalizmin gücü ve onurunu oluşturan yenilgilerin yanına yerleştirdiler. Bu nedenle bu yenilgi gelecek zaferlerin tohumu olacaktır.

'Düzen Berlin'de hüküm sürüyor!' Sizi aptal uşaklar! Sizin düzeniniz kum üstüne kurulu. Devrim tekrar yükselecek ve siz korkudan titrerken trampetlerin sesleri ile şunu ilan edecek:

Vardım, varım, var olacağım!¹⁰⁹

NOTLAR

Çin isimlerini çevirirken, hem bir çok kaynakta kullanıldığı hem de söylenişlerine çok yakın olduğu için resmi pinyin sistemini kullandım. Yalnız bunun dışında kalanlar Batı'da isimleri tamamen farklı bilinenler. (Hong Kong ve Tibet gibi) Bir kaç kaynağı uygunluk için değiştirdim.

Bu makaleye eleştirileri, yorumları ve paha biçilemez araştırma materyalleriyle bir çok yoldaş ve arkadaş yardım ettiler. Özel teşekkürleri Duncan Blackie, Rachel Brown, Sue Clegg, Ersy Contogguris, Mark Cranshaw, Pete Green, Paul McGarr, Chris Harman, John Molyneaux, Nigel Paramour, Sam Pryke, John Rees, Julia Richmond Dave Sellar, Lawrence Wong ve Bookmarks'taki bütün arkadaşlara borç bilirim.

1. Harold Issaacs, The Tragedy of the Chinese Revolution (Stanford 1961) s. 221-2
2. Leon Trotsky, On China (New York 1976) s. 297
3. Benjamin Schwartz, Chinese Communism and the rise of Mao (Cambridge Massachusetts 1979) s. 128
4. Harrison Salisbury, The Long March (London 1986) s. 10-12
5. Mao Zedung Selected works, cilt 2 s. 41 (Pekin 1967)
6. Lucian Bianco, Origins of the Chinese revolution (Stanford 1971) s. 203
7. Aktarma Tony Cliff'in Permanent Revolution'dan (London 1983). s. 9
8. Martin King Whyte and William L Parish, Urban life in Contemporary China (Chicago 1984) s. 35-6

9. Mao, Selected works, c. 4, s. 421
10. Resolution on CCP (ÇKP) History 1949-1981 (Pamphlet, Pekin 1981) s. 32
11. Liang Heng and Judith Shapiro, Son of the revolution (London 1984) S.133
12. Bu, Türkçeye 'Hunan devrimci proleter yerel birlik komitesi' olarak çevrilebilecek, Hunan Provincial Proletarian Revolutionary Great Alliance Committee. Sheng Wulian'ın kelime anlamı yerel Proleteryan Birliği (Province-Proleterian -Alliance)
13. Aktarma International Socialism 1:37, 1969 haziran-temmuz sayısı, s. 27. Yazının tamamı 'The revolution is dead - Long live revolution (Montreal 1977) s. 153-70
14. Simon Leys, The Chairmans's New Clothes (London 1977) s. 205
15. Yerel radyo istasyonları haberlerinden derlenip, China news Analysis (Hong Kong 4 Haziran 1976)da basılan bir rapor.
16. Dörtlü Çetenin yükselişi Kültür devrimi sırasında Mao'yu desteklemesi ile gerçekleşmişti. İşte bu devirde Mao'nun yakın çevresinde bulunanlar: Mao'nun dördüncü karısı Jiang Qing, Mao'nun önde gelen teorisyenlerinden olan eski gazeteci Yao Wenyuan, ÇKP'nin Shanghai'deki patronu Zhang Chun -qia, 'örnek işçi' ilan edilen bir polis olan Wang Hongwen.
17. Neil Burton, China After Mao (New York 1978) s.11
18. Alıntı, Gregor Benton'dan: Wild Lilies, Poisonous Weeds (London 1982) s. 47
19. Dünya Bankası, China -Lang Term development issues and options (Baltimore 1985) S.30
20. Margery Wolf, The Revolution Postponed (London 1987) s. 268 -9
21. Beijing Review, 10 Şubat 1986 s. XI
22. Xinhua News Agency Dailly Bulletin, Pekin, 7 Mayıs 1986
23. Beijing Review
24. World Bank, China: Long-term development issues and options, s. 181-2
25. Mao Zedong, Selected Works, Cilt 1 (Foreign languages Press 1965) s. 121.
26. George Gorton, China since Cultural Revolution IS 2:23 (Bahar 1984)

ve China's Market Socialism -Can It Work, and How Far Can It Go, IS 2:34 (kış 1987)

27. Devlet Kapitalizmi'nin genel bir analizi için, Tony Cliff, State Capitalism in Russia (Bookmarks, 1988) pazara yakın zamandaki yöneliş, Chris Harman ve Andy Zebrowski'nin Glasnost-Before the Storm makelesinde analiz edildi. IS 2:39, Mike Haynes Nightmares of the Market IS 2:41, ve Chris Harman The Myth of Market Socialism, IS 2:42.
28. Roger Garside, Coming Alive; China After Mao (New American Library, New York 1981) s. 91
29. Tony Cliff, Russia: A Marxist Analysis (International Socialism London 1964) s. 202
30. Christian Bourgeois UN bol de nids d hirondelles ne fait pas le printemps de Pekin (bir çanak kırılmaç çorbasıyla Pekin baharı geçmez) (10/18 Paris 1980) s. 9-10
31. Andrew J. Nathan Chinese Democracy (I. B Tauris London 1986) s. 7 1983'e kadar bu işlem 1950 ve 60'larda çeşitli kampanyalarda cezaya çarptırılan bazı 25 milyon insana kadar uzandı. Huo Yaobang'ın bu kampanyalar için sorumluluğu, onun liberal reformcu olma şöhretine yardım etti.
32. İngilizce mümkün en ilginç roman ve kısa öyküler arasında; Bei Dao, Waves (Heinemann London, 1987),

Gua Hua, A Small Town Called Hibiscus (Panda Pekin, 1983), Lu Wengfu, The gourmet (Readres International, London, 1987); Wang Anyi Baotown (Viking, London, 1989); Yu Luojin, A Chinese Winter's Tale (Renditions, Hong Kong, 1986) Zhang Jie, As long as nothing happens nothing will Virango, London, 1988) ve Zhang Xianling, Half of man is woman (Viking, London, 1988). Çok az sayıda modern Çin şiiri çevrili, mümkün olan en iyi ciltlerden biri Bei Dao, The August Sleepwalker (Avnil, London, 1988), Seeds of Fire, Geremie Barne ve John Minford tarafından toplanılmış (FEER, Hong Kong 1986, açıkça düzene karşı yazarların düzensiz bir koleksiyonu olmasına rağmen oldukça değerli).

Büyük sayıda Çin filmi yakın zamanda bu ülkede, Londra'nın sanat evleri veya film festivalleri dışına az oranda çıkmasına rağmen, gösterildi. En iyileri arasında Yellow Earth, Red Sorghum, The Last Day of Winter, Swan Song Horse Thief ve King of the Children. Modern Çin

sinemasının en iyi kısa bir özeti için; Chen Kaige ve Tony Rayns, *The King of the Children and the new Chinese Cinema* (Faber, London, 1989)

33. Rakamlar Orville Schell'in *Discos and Demorcracy* kitabından (Pantheon, New York, 1988) s. 89 ve Nathan s. 157)
34. Harman ve Zebrowski, aynı makale s. 26/7
35. Nathan op cit s. 23; Claude Widor, *The samizdat press in China's provinces 1979-81: an annotated guide* (hoover Institute, Standford, California, 1987)
36. Nathan, s. 220. Bu hareketin en detaylı çalışmalarından bir tanesi; diğer kullanışlı kaynaklar, David S.G. Goodman, *Pekin Street Voices* (Marion Boyars, London, 1981) ve Gregor Benton, *Wild Lile's Poisonus Weeds* (Pluto, London, 1982) ikiside hareketin yazılarını içermekte. Aynı zamanda Gorton, *IS 2:23* hareketin tam tartışması için.
37. Çin terimi, Rusça stilyagi ile aynı anlamı taşımakta. 'Sokak kültürünün' gelişiminden bir fikir sahibi olmak için bak; Fox Butterfield, *China: Alive in a Bitter Sea* (Coronet, London, 1983)
38. Andy Williams, *Repression in China*, *Socialist Review* 62 (Şubat 1984)
39. John Gitings, *China Canges Face* (Qxford University Press, 1989) s. 197
40. 9 Aralık 1935, ÇKP ile Guomintang arasında, Japonlara karşı birleşik cephe isteyen yığınsal bir öğrenci hareketiyle damgalandı.
41. Alıntı Schell'den s. 32
42. Alıntı Simon Leys, *The Burning Forest*'den (Holt Rineharatand Winston, New York, 1986) s. 235 Son Raporlar, Wei'nin çalışma kampları ve hapishanedeki tavırlardan dolayı aklını yitirdiğini ileri sürmekte. Rejim, salınması için yapılan uluslararası kampanyalar hakkında yeteri kadar üzülerek, tutulmasını haklı kılan ve sağlığının iyi olduğunda ısrar eden, Beijing Reiview da (bundan sonra BR.) üç sayfalık bir makaleyi ona ayırdı.
43. Alıntı Schell'den s. 159
44. Bu bilgi için Montreal IS ten Cameron Hay. 's'e teşekkür.
45. *Socialist Worker Review*, ocak 1989
46. Tibet Çin'li askerler tarafından 1959'da istila edildi ve o günden beri bir sömürge olarak yönetildi. ÇKP'nin ve devletin üst pozisyonları, pratik

olarak hiçbirinin Tibetçe bilmediği, Çin'liler tarafından tutuluyor. Tibet'in yakın tarihine burda girmeye gerek yok; konudaki en kullanışlı kitap, Tom Grunfeld, *The Making of Modern Tibet* (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987) s. 3-27.

47. Tiananmen ayaklanmalarının örgütlenmesi üzerine en iyi kitap. A. Thurston'un *Enemies Of The People* adlı yapıtı bence. (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987) Sayfa 3-27.
48. Independent 28 NİSAN 1989
49. International Herald Tribune 28 NİSAN 1989
50. 4 Mayıs hareketi 1919'da ki Versaille Barış Konferansına karşı protesto olarak yükseldi. Alman emperyalizmi, yüzyılın dönüşüne kadar Shandong eyaletini bir sömürge olarak yönetiyordu ve Çin'li ulusçular 'demokrasi için savaşın' kendi yönetimlerini tekrar kurabileceğini umuyorlardı. Yerine, burası bir Japon mandasına dönüştü. Hareket ulusçu olmasına karşın, Versaille anlaşmasını imzalamasından kızgınlığının ana odağı Çin Hükümetiydi. 1989'daki hareket için, geriye 4 Mayıs'a bakıldığında, kendi ulusçuluklarını hükümetinkine karşı koyuyorlardı.
51. Göz Şahidi raporu. Haziran 1989'da Çin'den dönen, raporlarıyla ağırlıklı olarak gelecek bölümleri kurduğum, 3 göz şahidi ile görüştüm. Hepsine teşekkürü borç bilirim.
52. Yalnızca bir kaç örnek aktarmak için: Guandong'un idarecesi şu anda ordunun başında olanın oğlu. Zamanında ÇKP'nin Shanghai sekreteri (şu anda genel sekreter) şu andaki cumhurbaşkanının damadı. Deng Xiaoping, cumhurbaşkanı Yang Shangkun ve Zhao Ziyang'ın damatları Çin'in denizasını silah satışını yürütmektedir. Zhou'nun oğlu Hainan'ın güney adalarında devletin bir ticaret şirketini yürütmekte, aynı yerin Egemensi ise Li Peng'in oğlu. Li Peng'te şu anda başbakan olan Zhou Enlai'nin üvey oğlu.
53. BBC Survey of World Broadcasts (dünya yayınları incelemesi) - bundan sonra SWB FE/0462 ve 0467 20 ve 26 Mayıs 1989. SWB'nin aktarmaları ve rakamları çeşitli eyalet radyolarından toplanılmış. Açık olarak rakamlar (bu aktarılanlar gibi) tam hesaplanmalardan ziyade tahminler. Fakat resmi media'nin bunları abartmada hiç bir çıkarı olamaz.
54. SWB FE/0472 2 JUNE 1989
55. SWB FE/0458 16 MAYIS 1989

56. SWB FE/0460 18 MAYIS 1989
57. Göz şahidi raporu-bu kaseti yazıya döktüğü için Ersy Contogouris'e teşekkürler.
58. Uighur azınlığının bir üyesi, basının çoğunda Çinceye dönöştürölmüş Wuerkaixi olarak biliniyor, Der Spigiel'e 10 Temmuz 1989'daki bir görüşmeye göre Uighur ismiyle bilinmenin önemliliğini belirtir.
59. Financial Times-bundan sonra FT- 20/21 Mayıs 1989
60. International Herald Tribune 20/21 Mayıs 1989
61. Socialist Worker, 27 Mayıs 1989
62. Leon Troçki, 1905 (Penguin, Harmondsworth, 1973) s. 411/12
63. SWB/0471 1 HAZİRAN 1989
64. SWB FE/0467 29 MAYIS 1989 Bir Valilik bir ülkenin eşiti. Özerk bir valilikte temel olarak azınlık uluslar barınır.
65. Bir eyalet öğrencisinden gözşahidi raporu.
66. Guardian 5 HAZİRAN 1989
67. Peter Fryer, Hungarian Tragedy (New Park, London, 1986) s. 39 (AVH gizli polisti.)
68. Guardian 5 HAZİRAN 1989
69. Gözşahidi raporu.
70. Gözşahidi raporu.
71. Uluslararası Af Örgütü baskısı, ASA/17/36/89, 16 HAZİRAN 1989
72. ASA/17/49/89, 16 HAZİRAN 1989.
73. International Herald Tribune 27 HAZİRAN 1989.
74. FT 29 HAZİRAN 1989.
75. BR 31 TEMMUZ 1989.
76. Bundan sonra gelen Çin ekonomisinin 1949'dan beri gelişiminin kısa bir şekildir. Maoist ekonomik stratejilerin daha detaylı analizi için, Ygeal Gluckstein, Mao's China (Allen and Unwin, London, 1957) ve Nigel Harris, The Mandate of Heaven: Marx and Mao in Modern China (Quartet, London, 1978)
77. Harris'ten aktarma, s. 188. 1958 ve 1959 rakamları hemen hemen kesinlikle aşırı-tahmin (İleri Atılımdan dolayı) fakat Egemen sınıfın neyi amaçladığının bir fikrini veriyorlar.

78. a.g.e, s. 40
79. Michael Kidron, *Capitalism ve Theory*, (Pluto, London, 1974)
80. Thurston'dan alıntı, s. 78.
81. Newsweek'e göre köylüler, buğday için ABD\$126 karşı bir akre (0.4 Hektar) fıstık için ABD£ 285 almayı umuyorlardı. Diğer ürünler fıstıktan da iyi ödüyordu.
82. Gitting'ten alıntı, s. 140
83. FAR EASTERN ECONOMIC REVIEW (Bundan sonra FEER) 2 MART 1989
84. BR, 18 OCAK 1989
85. Bununla birlikte belli ölçüde göç oluştu. 1988'in sonuna kadar 12 milyon önceden köylüler, inşaat işçisiydiler. (FEER 2 MART 1989). Resmi hesaplamalara göre 50 milyon toplamında gezen (tacirler, göçebe sezon işçileri ve boşta gezenler) bir nüfus var. (BR 18 OCAK 1989) Guangzhou'yu yakında ziyaret eden birisi 'binlerce caddelerde ve köprü altlarında uyuyan işsiz kırsal işçilerinin görüntüsü ile çarpılmıştı. Hindistan ve Filipinler gibi zenginliğin ve fakirliğin yanyana durduğu bir görüntü.' (kişisel haberleşme Mayıs 1989)
86. FT 18 TEMMUZ 1989
87. FT 18 ARALIK 1989
88. Gordon White, Çin'in şehir ekonomisinin (Feuchtwang, Hussain ve Pairultta) reformlarında piyasa ve devletin arasında karşılıklı düşen ilişkiler için, *Transforming China's Economy in the 1980's* cilt 2 (Zed Books, London, 1988) s. 13
89. FEER 24 KASIM 1989
90. Anhui eyaletinde bir bölge kontratlı alımlarının yarısını, diğer yarısı banka depozit belgeleriyle olmak üzere, peşin ödeyebildi. (FEER 2 MART 1989)
91. BR 10 Nisan 1989. Bir makaleye göre; 'Bölge disiplin gözlem komitesi (hileli müfreze! C.H.) yalnızca 2/3 hektar yeri olan birisinin akrabaları için 3 torba gübre istedi.' Makale gürültüyle değil fakat bir sızlanmayla bitiyordu; 'Çin tarım siyasetini çiğneyen yozlaşma ile, ulus liderlerinin uygun ölüler alıp bu pisliği temizlemesini beklemektedir'.
92. SWB FE/0458, 16 MAYIS 1989
93. FEER 27 EKİM 1989

94. FEER 17 KASIM 1989
95. FEER 3 KASIM 1989
96. FEER 29 EYLÜL 1989
97. BR 13 MART 1989
98. FEER 5 OCAK 1989
99. SWB FE/0458 16 MAYIS 1989
100. FEER 22 HAZİRAN 1989
101. 11 Temmuz 1989'da Independent tarafından aktarıldı. Bir İngiliz yazarın 1860'ta not ettiği gibi; uygun bir kârla sermaye çok küstaktır. Belirli bir yüzde 10 ile her hangi bir yerdeki işlerliğini kesinler, yüzde 10 aç gözlülük üretir; yüzde 50 pozitif cüretkarlık; yüzde 100 onu bütün insan yasalarını çiğnemeye hazır hale getirir; ve yüzde 300 tereddüt edeceği hiçbir suç ve giremeyeceği hiç bir risk kalmaz... Alıntı Karl Marks, Capital cilt 1 (penguin, Harmondsworth, 1976) s. 926
102. Schell p. 257. Bu dört şunlar; sosyalist yolu tutmalıyız; proleter diktatörlüğünü korumalıyız; komünist parti liderliğini korumalıyız; Marksizm-Leninizm ve Mao Zedong'un düşüncesini korumalıyız.
103. İlk dört şehir için; Amnesty International Press'in ASA 17/33/89, 17/35/89, 17/37/89 ve 17/41/89 sırasıyla 15, 16, 17 ve 21 Haziran 1989 diye günlendirilen sayılarına bak. Guandong ve Pekin için October Review (Hong Kong Fourth International Magazine) 25 Haziran 1989'a bak.
104. Echoes from Tianamen No. 1 Çin Demokrasisinin Dostları'nca (Friends of Chinese Minzhu) yayımlandı., Hong Kong Trade Union Centre, 57 Pekin Road, £/f Kowloon, Hong Kong s. 12/13
105. a.g.e.s 14
106. Giyim İşçiler Genel Sendikası'nın Genel Sekreteri Lee Cheuk Yan ile 14 Haziran 1989'daki bir görüşmeden. Ne taiwan ne de Pekin taraftarı bir bağımsız sendika. Nigel Paramour'a bu görüşmenin kasedi için teşekkürler.
107. Rosa Luksemburg, Order Reigns in Berlin, Selected Political Writings'den (Monthly Review, New York, 1971) s. 410
108. a.g. e. s. 413/4
109. a.g.e. s. 415